บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมและผลงานที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องทัศนะของพนักงานสอบสวนในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในชั้นสอบสวน : ศึกษาเฉพาะกรณีกองบังคับการตำรวจนครบาล 6 ในครั้งนี้ ซึ่งผู้ศึกษาได้ค้นคว้าและรวบรวมเอกสาร ตำราทางวิชาการและผลงานวิจัยต่าง ๆ ตลอดจนแนวคิดทั้งหลายที่คาดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ซึ่งแบ่งเป็นส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับทัศนะ
2. บุคคลและองค์กรในชั้นสอบสวน
    1. ผู้ต้องหา
    2. ผู้เสียหาย
    3. พนักงานสอบสวน
    4. พนักงานอัยการ
3. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
    1. ความหมายและความเป็นมา
    2. แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
    3. ลักษณะและรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
    4. แนวทางการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาปรับใช้
    5. ประเภทคดีที่สามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
    6. ขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมที่สามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้
    7. รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
4. กองบังคับการตำรวจนครบาล
5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดในการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับทัศนะ

ทัศนะ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ทัศนะ” ว่า ความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สิ่งของ การกระทำ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ

เครช และ ครัธฟิลด์ (Krech and Cruthfield) ได้ให้ความหมายทัศนะ คือ ลักษณะการรวมตัวอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างแรงจูงใจ อารมณ์ การรับรู้ และความคิดความเข้าใจของแต่ละบุคคล

เมอร์ฟี และ นิวครอมบ์ (Murphy and Newcomb) ได้ให้ความหมายของทัศนะไว้ว่า ทัศนะ คือ ลักษณะความชอบหรือไม่ชอบ พึงพอใจหรือไม่พึงพอใจที่บุคคลแสดงออกต่อสิ่งต่าง ๆ

อัครินทร์ ลิ่มประเสริฐ (2545) ให้ความหมายของทัศนะในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนะของผู้เข้ารับการฝึกอบรมวิชาว่าความแห่งสำนักฝึกอบรมวิชาว่าความ สภาทนายความ” ว่า ทัศนะ หมายถึง ความเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรมวิชาว่าความแห่งสำนักฝึกอบรมวิชาว่าความ

ณัฐพล โกมินทรชาติ (2544) ความหมายของทัศนะในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนะของเจ้าหน้าที่สอบสวนในสังกัดกองบังคับการตำรวจนครบาล 6 กับการปฏิบัติหน้าที่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540” ว่า “ทัศนะ” หมายถึง ความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สิ่งของ การกระทำ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ

นฤมล บวชชุม (2543) ให้ความหมายของทัศนะในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนะของพนักงานอัยการที่มีต่อ (ร่าง) พระราชบัญญัติสงเคราะห์คุ้มครองสวัสดิภาพและส่งเสริมความประพฤติเด็ก พ.ศ. .....” ทัศนะ คือ การรวบรวมความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความคิดเห็นและความจริงซึ่งได้แก่ ความรู้ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สิ่งของ สถานการณ์ หรือการกระทำ อันเป็นความคิดเห็นที่พร้อมจะยอมรับหรือไม่ยอมรับต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือความรู้สึก ซึ่งเป็นการประเมินค่าทางบวกและทางลบ

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาจึงสรุปความหมายของคำว่าทัศนะว่า “ทัศนะ” หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดหรือความคิดเห็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รวมทั้งแนวทางปฏิบัติหรือท่าที ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการศึกษาในครั้งนี้ หมายถึงความคิดเห็นของพนักงานสอบสวนในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในชั้นสอบสวน

บุคคลและองค์กรในกระบวนยุติธรรมในชั้นสอบสวน

บุคคลและองค์กรในกระบวนการยุติธรรมชั้นสอบสวน ได้แก่

1. ผู้ต้องหา (alleged person)

1.1 ความหมาย

ผู้ต้องหา หมายความถึง บุคคลผู้ถูกหาว่าได้กระทำความผิด แต่ยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาล (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(2))

ผู้ต้องหาอาจเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้

การถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาอาจจะเริ่มจากการร้องทุกข์ของผู้เสียหายหรือจากการกล่าวโทษของบุคคลอื่นหรือเจ้าพนักงานก็ได้ เพียงแต่ยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาล

1.2 สิทธิของผู้ต้องหา

เนื่องจากผู้ต้องหามีฐานะเป็นประธานในคดี (subject of proceeding) จึงมีสิทธิตามกฎหมายทั้งในแง่สิทธิในการที่จะเข้าอยู่ร่วมในการดำเนินคดี (active right)หรือสิทธิในทางอยู่เฉย (passive right) กล่าวคือ สิทธิที่จะตัดสินใจตนเองในคดี ซึ่งสิทธิของผู้ต้องหาทั้งหมดนี้สรุปได้คือ

1.2.1 สิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อหา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134

1.2.2 สิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การอย่างหนึ่งอย่างใด ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134

1.2.3 สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับขู่เข็ญ ล่อลวงหรือให้สัญญา หรือจูงใจ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 135

1.2.4 สิทธิที่ได้รับการประกันตัวโดยได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็วและจะเรียกประกันเกินควรแก่กรณีไม่ได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 107

1.2.5 สิทธิที่จะไม่ถูกคุมขังหรือขังโดยผิดกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90

1.2.6 สิทธิที่จะได้รับการสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134

1.2.7 สิทธิที่จะได้รับโอกาสในการที่จะแก้ข้อหาและแสดงข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์แก่ตน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134

1.2.8 สิทธิที่จะให้ทนายความหรือผู้ที่ตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนในชั้นสอบสวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/3

1.2.9 สิทธิที่จะพบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายเป็นการเฉพาะตัว ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1

1.2.10 สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควรและได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1

แต่อย่างไรก็ดี นอกจากผู้ต้องหาจะถือว่าเป็นประธานในคดีและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายรัฐธรรมนูญว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิดก็ตาม ผู้ต้องหายังมีฐานะเป็นพยานในคดี ดังนั้นความจำเป็นในการใช้มาตรการบังคับแก่ผู้ต้องหาเพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงก็ยังมีความจำเป็นต้องใช้อยู่ ดังเช่นกรณีที่กฎหมายให้อำนาจพนักงานสอบสวนตรวจตัวผู้ต้องหาแม้ผู้ต้องหาจะไม่ยินยอมเพื่อประโยชน์แห่งการรวบรวมพยานหลักฐาน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132 และกฎหมายยังได้กำหนดหน้าที่ของผู้ต้องหาต้องพิมพ์ลายนิ้วมือ ลายมือหรือลายเท้า ต่อพนักงานอัยการ ผู้ว่าคดี หรือพนักงานสอบสวนเพื่อประโยชน์แห่งการรวบรวมพยานหลักฐาน หากผู้ต้องหาฝ่าฝืนย่อมเป็นความผิด มีระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ฉบับที่ 24 ลงวันที่ 29 กันยายน 2549)

2. <u>ผู้เสียหาย</u> (injured person)

2.1 <u>ความหมาย</u>

ผู้เสียหาย หมายความถึงบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้ ดังบัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6 (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4))

2.2 <u>ประเภทของผู้เสียหาย</u>

จากบทนิยามของผู้เสียหายตามที่บัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สามารถแบ่งประเภทผู้เสียหายได้ 2 ประเภท

2.2.1 ผู้เสียหายที่แท้จริง

ผู้เสียหายที่แท้จริง หมายถึงบุคคลที่ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง อันมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

ก. ผู้เสียหายต้องเป็นบุคคลตามกฎหมาย ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้

ข. ต้องได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง การที่จะพิจารณาว่าบุคคลได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่งนั้น ต้องพิจารณาจากความผิดอาญาที่เกิดขึ้นว่าประสงค์จะคุ้มครองประโยชน์อันใด และบุคคลเหล่านั้นเป็นเจ้าของประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองหรือไม่ ซึ่งแยกพิจารณาดังต่อไปนี้

1. ความผิดอาญาที่คุ้มครองประโยชน์เอกชน ได้แก่ ความผิดต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ทรัพย์สิน ชื่อเสียง เหล่านี้ถือว่าบุคคลที่เป็นเจ้าของประโยชน์ที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองในความผิดแต่ละฐานย่อมเป็นผู้เสียหายได้หากได้รับความเสียหายอันเนื่อง มาจากการกระทำความผิดฐานนั้น

2. ความผิดเกี่ยวกับการปกครองที่กระทำต่อเจ้าพนักงานหรือความผิดที่เจ้าพนักงานกระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ โดยทั่วไปถือว่าความผิดเหล่านี้มุ่งคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ เอกชนไม่อาจเข้ามาเป็นผู้เสียหายในความผิดฐานนี้ได้ เว้นเสียแต่ว่าเอกชนรายนั้นได้รับความเสียหายเป็นพิเศษ ซึ่งจะต้องพิจารณาตามองค์ประกอบของความผิดในมาตราเหล่านั้นว่ามีการบัญญัติถึงองค์ประกอบความผิดในส่วนที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือประชาชนด้วยหรือไม่ หากความผิดเหล่านี้ไม่มีบทบัญญัติในส่วนที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือประชาชนขึ้นมา เอกชนย่อมไม่อาจเป็นผู้เสียหายในความผิดฐานนี้ได้ เช่น ความผิดฐานดูหมิ่นเจ้าพนักงาน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 136 ความผิดฐานต่อสู้หรือขัดขวางเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 138 แต่ถ้าความผิดฐานแจ้งความเท็จตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 137 ซึ่งมีองค์ประกอบความผิดบัญญัติ “ซึ่งอาจทำให้ผู้อื่นหรือประชาชนเสียหาย” ดังนั้นหากการแจ้งความเท็จนั้นทำให้เอกชนรายใดรายหนึ่งได้รับความเสียหายเป็นพิเศษ เอกชนรายนั้นย่อมเป็นผู้เสียหายได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 145/2536, 1041/2542) ส่วนความผิดที่เจ้าพนักงานกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการนั้นซึ่งมิได้

บัญญัติองค์ประกอบว่าจะทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือประชาชนได้ เอกชนก็ไม่อาจเป็นผู้เสียหายในความผิดฐานนั้นได้ แต่ถ้าความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 ซึ่งมีองค์ประกอบว่า “เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด” หากการปฏิบัติหรือละเว้นปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 ทำให้เอกชนรายหนึ่งรายใดได้รับความเสียหายเป็นพิเศษ เอกชนรายนั้นย่อมเป็นผู้เสียหายได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4881/2541)

3. ต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย หลักดังกล่าวนี้เป็นหลักที่ ศาลฎีกาพัฒนาขึ้นโดยมาจากสุภาษิตกฎหมายว่า “บุคคลที่มาศาล ต้องมาด้วยมือสะอาด” หลักต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย หมายถึง บุคคลที่จะอ้างว่าตนเองเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาต้องไม่มีส่วนร่วม หรือก่อให้ผู้อื่นกระทำความผิดหรือให้ความสะดวกหรือช่วยเหลือผู้อื่นในการกระทำความผิดหรือยินยอมให้ผู้อื่นกระทำความผิดแก่ตนเอง

2.2.2 ผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายที่แท้จริง

ผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายที่แท้จริง อาจแบ่งเป็นผู้มีอำนาจจัดการแทน ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 4,5 และ 6 หรือผู้มีอำนาจจัดการแทนโดยได้รับการมอบอำนาจจากผู้เสียหายที่แท้จริง

2.3 <u>สิทธิของผู้เสียหาย</u>

ผู้เสียหายทั้ง 2 ประเภทดังที่กล่าวมานี้มีสิทธิที่จะร้องทุกข์ กล่าวโทษหรือเป็นโจทก์ฟ้องคดีหรือเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการหรือมีอำนาจถอนฟ้องคดีที่ตนเองเป็นโจทก์หรือยอมความในคดีความผิดต่อส่วนตัว ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 3

3. <u>พนักงานสอบสวน</u> (inquiry official)

3.1 <u>ความหมาย</u>

พนักงานสอบสวน หมายความถึงเจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(6))

ตามคำนิยามดังกล่าว พนักงานสอบสวนหมายถึงเจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน ซึ่งกฎหมายที่กำหนดให้มีอำนาจและหน้าที่ในการสอบสวนนั้นอาจจะเป็นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือกฎหมายอื่นก็ได้ เช่น พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ.2547 มาตรา 3 กำหนดว่าพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ หมายความว่า

อธิบดี รองอธิบดี และผู้ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้มีอำนาจหน้าที่สืบสวนและสอบสวนคดีพิเศษ ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ แต่งานวิจัยนี้จะมุ่งถึงพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งแยกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. พนักงานสอบสวนในความผิดซึ่งได้กระทำลงในราชอาณาจักรไทย แบ่งเป็น 2 พวก คือ

ก. กรณีความผิดเกิด หรืออ้าง หรือเชื่อว่าได้เกิด หรือผู้ต้องหามีที่อยู่หรือถูกจับในกรุงเทพมหานคร ให้ข้าราชการตำรวจซึ่งมียศตั้งแต่นายร้อยตำรวจตรีหรือเทียบเท่านายร้อยตำรวจตรีขึ้นไปมีอำนาจสอบสวนความผิดอาญาดังกล่าวได้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 วรรคสอง)

ข. กรณีความผิดอาญาซึ่งได้เกิด หรืออ้าง หรือเชื่อว่าได้เกิด หรือผู้ต้องหามีที่อยู่หรือถูกจับนอกกรุงเทพมหานครให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ปลัดอำเภอและข้าราชการตำรวจซึ่งมียศตั้งแต่นายร้อยตำรวจตรีหรือเทียบเท่านายร้อยตำรวจตรีขึ้นไป มีอำนาจสอบสวนความผิดอาญาได้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 วรรคแรก)

2. พนักงานสอบสวนในคดีความผิดซึ่งได้กระทำลงนอกราชอาณาจักรไทย ได้แก่ อัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทน หรือพนักงานสอบสวนที่ได้รับมอบหมายจากอัยการสูงสุด และยังรวมถึงพนักงานสอบสวนในท้องที่ที่ผู้ต้องหาถูกจับหรือในท้องที่ที่รัฐบาลประเทศอื่นหรือบุคคลผู้ได้รับความเสียหายไปร้องทุกข์กล่าวโทษ ในระหว่างที่รอคำสั่งจากอัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทน (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 20)

สำหรับพนักงานสอบสวนในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นหน้าที่ของฝ่ายเจ้าหน้าที่ตำรวจเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้นพนักงานฝ่ายปกครองมิได้มีอำนาจเข้าไปเกี่ยวข้องแต่อย่างใดแต่สำหรับในส่วนภูมิภาคหรือจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานครนั้น อำนาจการสอบสวนเป็นของทั้งฝ่ายตำรวจและฝ่ายปกครอง หากแต่ฝ่ายปกครองได้กระทำการสอบสวนได้จำกัดในเฉพาะคดีอาญาบางประเภทตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยระเบียบการดำเนินคดีอาญา พ.ศ. 2520 และ พ.ศ.2523 และข้อบังคับที่ 1/2509 เท่านั้น ซึ่งได้กล่าวถึงพนักงานสอบสวนอำนาจในการสอบสวนเอาไว้ดังนี้

1) ให้นายตำรวจที่มียศตั้งแต่ร้อยตำรวจตรี หรือเทียบเท่าร้อยตำรวจตรีขึ้นไปเป็นพนักงานสอบสวน

2) ให้สารวัตรใหญ่ หรือสารวัตรสถานีตำรวจภูธรอำเภอ สารวัตร หรือหัวหน้าสถานีตำรวจภูธรกิ่งอำเภอ สารวัตรสถานีตำรวจภูธรตำบล หรือผู้รักษาราชการแทนมียศตั้งแต่ร้อยตำรวจตรีหรือเทียบเท่าร้อยตำรวจตรีขึ้นไป เป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวน

3) ในระดับกองกำกับการตำรวจภูธร กองบังคับการตำรวจภูธรหรือกองบัญชาการตำรวจภูธร หรือผู้รักษาราชการแทนในตำแหน่งดังกล่าวหรือผู้รักษาราชการแทนเป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวนในเขตรับผิดชอบของตน และให้นายตำรวจมียศตั้งแต่ร้อยตำรวจตรีขึ้นไปในสังกัดส่วนราชการดังกล่าวเป็นพนักงานสอบสวนทั้งนี้อยู่ในอำนาจของหัวหน้าพนักงานสอบสวนของส่วนราชการดังกล่าวจะเป็นผู้พิจารณาว่าจะให้สอบสวนเรื่องใด

4) ให้อธิบดีกรมตำรวจหรือผู้รักษาราชการในตำแหน่ง หรือผู้รักษาราชการแทนเป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวนทั่วราชอาณาจักร และมีอำนาจสั่งการเกี่ยวกับคดีได้ทุกกรณี

5) ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ เป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวน ในกรณีที่

(1) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา ผู้กล่าวโทษ ร้องขอความเป็นธรรมเกี่ยวกับการดำเนินการคดีอาญาต่อตนก็จะเข้าเป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวน ควบคุมการสอบสวนในคดีดังกล่าวเอง

(2) ในกรณีที่ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายอำเภอ เห็นเป็นการสมควรจะเข้าควบคุมการสอบสวนคดีอาญาเรื่องใดก็ให้เป็นฐานะหัวหน้าพนักงานสอบสวนคดีอาญาเรื่องนั้น

ทั้งสองกรณีดังกล่าวนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือนายอำเภอมีอำนาจเรียกสำนวนมาตรวจพิจารณาและสั่งพนักงานสอบสวนดำเนินการตามเห็นสมควร รวมทั้งสั่งอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว หรือให้เปลี่ยนตัวพนักงานสอบสวน หรือสั่งให้พนักงานสอบสวนฝ่ายปกครองเข้าร่วมทำการสอบสวนคดีอาญาดังกล่าวได้

6) พนักงานสอบสวนฝ่ายปกครอง เป็นพนักงานสอบสวนในคดีอาญาทั่วไปได้ในกรณีเมื่อผู้ว่าราชการจังหวัด หรือนายอำเภอสั่งการให้เข้าร่วมสอบสวนตามข้อ 5 ซึ่งรวมทั้งกรณีข้าราชการในส่วนภูมิภาค ข้าราชการส่วนท้องถิ่น เทศมนตรี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน แพทย์ประจำตำบล กรรมการสุขาภิบาล และกรรมการองค์กรการบริหารส่วนตำบล ที่ต้องหาคดีอาญา เพราะได้กระทำการตามหน้าที่ หรือเพราะได้กระทำการตามหน้าที่ โดยให้ผู้รับคำร้องทุกข์หรือกล่าวโทษ รีบแจ้งให้ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือนายอำเภอทราบโดยด่วน เพื่อสั่งให้พนักงานสอบสวนฝ่ายปกครองเข้าร่วมสอบสวนกับพนักงานสอบสวนฝ่ายตำรวจด้วย หรือถ้าเป็นเรื่องที่ได้เสนอไปยังส่วนกลางแล้ว หรือเป็นกรณีที่ส่วนกลางดำเนินการเอง ฝ่ายกรมการปกครองและฝ่ายตำรวจจะจัดให้พนักงานสอบสวนของแต่ละฝ่ายเข้าร่วมกันสอบสวนดำเนินคดี

7) พนักงานสอบสวนฝ่ายปกครอง เป็นพนักงานสอบสวนในคดีอาญาบางประเภทโดยได้รับการแต่งตั้งจากผู้ว่าราชการจังหวัดตามระเบียบด้วย และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายก็ต้องมีการแต่งตั้งแก้ไขใหม่ให้ถูกต้องเสมอ

3.2 <u>อำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวน</u>

เพื่อประโยชน์ในการรวบรวมพยานหลักฐาน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงให้อำนาจพนักงานสอบสวนสามารถดำเนินการดังต่อไปนี้

1) อำนาจตรวจและบันทึกต่าง ๆ เกี่ยวกับคดี (มาตรา 132 (1))

(ก) ตรวจผู้เสียหาย เมื่อผู้นั้นยินยอม ในคดีบางเรื่องเช่นคดีทำร้ายร่างกาย คดีข่มขืนกระทำชำเรา พนักงานสอบสวนมีความจำเป็นต้องส่งตัวผู้เสียหายให้ผู้ชำนาญการพิเศษตรวจร่องรอยบาดแผล หรือการถูกข่มขืน แต่ทั้งนี้จะกระทำได้ก็ต่อเมื่อผู้เสียหาย ยินยอมให้ตรวจ ถ้าไม่ยอมก็ไม่มีอำนาจบังคับได้ ผู้เสียหายย่อมเสียประโยชน์ทางคดีของเขาเอง ในทางปฏิบัติหากไม่ยอมพนักงานสอบสวนก็ควรแจ้งให้ทราบถึงผลเสียในทางคดีให้ทราบ

(ข) ตรวจตัวผู้ต้องหา การตรวจตัวผู้ต้องหานี้ พนักงานสอบสวนมีอำนาจตรวจได้โดยไม่ต้องรอฟังว่าผู้ต้องหา จะยินยอมหรือไม่ ในคดีข่มขืนกระทำชำเรา มักปรากฏเสมอว่าหญิงคนกลางได้ต่อสู้โดยข่วน และกัดผู้ต้องหาจนมีบาดแผล หรือร่องรอยให้ปรากฏอยู่ พนักงานสอบสวนก็ต้องตรวจทำบันทึกไว้ให้ปรากฏ และควรสั่งแพทย์ตรวจอีกชั้นหนึ่ง

(ค) ตรวจสิ่งของที่อาจเป็นพยานหลักฐานได้ สิ่งของอะไรบ้างที่อาจเป็นพยานหลักฐานได้นั้น พนักงานสอบสวนจะต้องมีความรู้เรื่องกฎหมายลักษณะพยานพอสมควร เช่นในกรณีกล่าวหาว่าผู้บุกรุกเข้าไปพังประตูบ้าน พนักงานสอบสวนต้องไปตรวจดูว่า ประตูบ้านของผู้เสียหายมีร่องรอยการถูกฟันหรือไม่

(ง) ตรวจที่ทางซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ การที่พนักงานสอบสวนไปตรวจสถานที่เกิดเหตุ ในทางคดีย่อมเป็นสิ่งจำเป็นเพราะในที่เกิดเหตุนั้น พนักงานสอบสวนอาจได้ร่องรอยหลักฐานที่คนร้ายทิ้งไว้ เช่น อาจจะพบของกลางในการกระทำผิดของผู้ต้องหาได้

(จ) ถ่ายรูป การถ่ายรูปย่อมเกิดประโยชน์ในทางคดี เพื่อทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่เกิดเหตุ หรือแม้แต่การที่ผู้ต้องหา ให้การรับสารภาพและได้นำชี้ที่เกิดเหตุประกอบคำรับสารภาพก็ควรถ่ายภาพไว้เป็นหลักฐาน

(ฉ) ทำแผนที่ ในคดีอุกฉกรรจ์ คดีอุบัติเหตุเกี่ยวกับรถยนต์ คดีบุกรุก มีระเบียบว่าพนักงานสอบสวนต้องไปตรวจที่เกิดเหตุและทำแผนที่สังเขปไว้ ทั้งนี้เพราะคดีดังกล่าวนี้

สถานที่เกิดเหตุเป็นสาระสำคัญที่จะพิสูจน์ว่า ใครผิด หรือไม่ผิด ข้อสำคัญในแผนที่ต้องปรากฏชื่อผู้นำชี้เป็นสำคัญ

2) การค้น

ค้นเพื่อพบสิ่งของซึ่งมีไว้เป็นความผิด หรือ ได้มาโดยการกระทำความผิด หรือได้ใช้หรือสงสัยว่าได้ใช้ในการกระทำความผิด หรือซึ่งอาจเป็นพยานหลักฐานได้ แต่ต้องปฏิบัติว่าด้วยการค้น

3) หมายเรียกให้ส่งของ

ออกหมายเรียกบุคคลซึ่งครอบครองสิ่งของ ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้แต่บุคคลที่กฎหมายเรียกไม่จำเป็นต้องมาเอง เมื่อจัดส่งของตามหมายแล้วให้ถือเสมือนว่าได้ปฏิบัติตามหมายแล้ว

4) ยึดสิ่งของ

อำนาจยึดสิ่งของที่ค้นพบ หรือส่งมาตามที่กล่าวในข้อ 2 และ 3 (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 132)

5) หมายเรียกตัวบุคคล

พนักงานสอบสวนมีอำนาจออกหมายเรียกผู้เสียหายหรือบุคคลใด ซึ่งมีเหตุอันควรเชื่อว่าถ้อยคำของเขาอาจเป็นประโยชน์แก่คดี ให้มาตามวันเวลาและสถานที่ในหมายแล้วให้ถามปากคำบุคคลนั้นไว้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 136)

6) สั่งมิให้ผู้ใดออกจากสถานที่ชั่วเวลาที่จำเป็น

พนักงานสอบสวนขณะทำการอยู่ในบ้านเรือน หรือสถานที่อื่น ๆ มีอำนาจสั่งมิให้ผู้ใดออกไปจากที่นั้น ๆ ชั่วคราวเท่าที่จำเป็น ซึ่งถ้าไม่ให้อำนาจเช่นนี้ไว้ พนักงานสอบสวนอาจมีความผิดฐานทำให้ผู้อื่นเสียเสรีภาพได้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 137)

7) สอบสวนความเป็นมาแห่งชีวิตผู้ต้องหา

พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนเอง หรือส่งประเด็นไปสอบสวนเพื่อทราบความเป็นมาแห่งชีวิต และความประพฤติอันเป็นอาจิณของผู้ต้องหาแต่ต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบข้อความทุกข้อที่ได้มา (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 138)

8) อำนาจให้เจ้าพนักงานอื่นทำการแทน

ตามปกติพนักงานสอบสวนจะต้องทำการสอบสวนด้วยตนเอง แต่ก็มีอำนาจให้เจ้าพนักงานอื่นทำการแทนได้ดังนี้

(ก) การใดเป็นการสอบสวนอยู่นอกเขตอำนาจของตน มีอำนาจส่งประเด็นให้พนักงานสอบสวนซึ่งมีอำนาจนั้นจัดการได้

(ข) การใดเป็นสิ่งเล็กน้อยในการสอบสวน ซึ่งอยู่ในเขตอำนาจตน ไม่ว่าทำเองหรือจัดการตามประเด็นมีอำนาจสั่งให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำการแทนได้ ทั้งนี้เมื่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือกฎหมายอื่นมิได้เจาะจงให้ทำด้วยตนเอง (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 128)

คำว่า “การใดเป็นสิ่งเล็กน้อย” ไม่มีคำวิเคราะห์ศัพท์ไว้ แต่สำนักงานอัยการสูงสุดได้วางหลักเกณฑ์ไว้กว้าง ๆ พอสรุปได้ว่า กิจการสอบสวนนั้นจะต้องไม่เป็นผลสำคัญ ในอาจที่จะให้การวินิจฉัยความผิดหรือไม่ผิด และไม่ใช่มอบให้ไปสอบสวนทั้งเรื่อง และกิจการที่สอบสวน ให้กระทำนั้นต้องอยู่ในความควบคุมของพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจ

3.3 <u>เขตอำนาจของพนักงานสอบสวน</u>

การที่จะรู้ว่าความผิดอาญาอยู่ในอำนาจสอบสวนของพนักงานสอบสวนเขตใดมีหลักให้พิจารณา 3 กรณี ดังนี้

1) ความผิดซึ่งเกิดขึ้น หรืออ้างได้ว่าเกิด หรือเชื่อว่าเกิดขึ้น ภายในเขตอำนาจของพนักงานสอบสวนใด พนักงานสอบสวนที่มีอำนาจหน้าที่ อยู่ในเขตนั้น ๆ มีอำนาจสอบสวน

2) ผู้ต้องหามีที่อยู่ในเขตอำนาจของพนักงานสอบสวนใด พนักงานสอบสวนที่มีอำนาจหน้าที่อยู่ในเขตนั้น ๆ มีอำนาจสอบสวน

3) ผู้ต้องหาถูกจับ ภายในเขตอำนาจของพนักงานสอบสวนใด พนักงานสอบสวนมีอำนาจหน้าที่อยู่ในเขตนั้น มีอำนาจสอบสวน

อย่างไรก็ดี ในบางครั้งอาจเกิดความผิดขึ้นและมีกรณีที่ต้องด้วยหลักเกณฑ์ทั้งสามกรณีพร้อมกัน ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ดังกล่าว ป.วิ.อาญา มาตรา 18 วรรคสาม จึงให้ถือเอาท้องที่ที่ความผิดเกิดเป็นหลัก ในการพิจารณาให้พนักงานสอบสวนในเขตมีอำนาจสอบสวนคดีดังกล่าวเว้นแต่ในกรณีมีเหตุจำเป็น หรือเพื่อความสะดวก จึงให้พนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ผู้ต้องหาที่มีอยู่ หรือถูกจับ เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการสอบสวนได้

ในกรณีความผิดอาญาบางคดีที่มีการกระทำหลายกรรมเกิดขึ้นต่อเนื่องกัน หรือการกระทำความผิดส่วนหนึ่งส่วนใดได้กระทำในหลายท้องที่กว่าจะครบองค์ความผิด อันเป็นการยังไม่แน่ว่าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตอำนาจของพนักงานสอบสวนใด และใครจะเป็นผู้รับผิดชอบในกรณีดังกล่าวต่อไปนี้ คือ

1) เป็นการไม่แน่ว่า การกระทำความผิดอาญาได้กระทำในท้องที่ใดในระหว่างหลายท้องที่ ดังนั้น พนักงานสอบสวนในท้องที่ใดที่เกี่ยวข้อง มีอำนาจสอบสวนได้

2) เมื่อความผิดส่วนหนึ่งได้กระทำในท้องที่หนึ่ง แต่อีกส่วนหนึ่งกระทำในอีกท้องที่หนึ่ง เช่นนี้ พนักงานสอบสวนในท้องที่ที่เกี่ยวข้องมีอำนาจสอบสวนได้

3) ในกรณีความผิดต่อเนื่อง และกระทำต่อเนื่องกันในท้องที่ต่าง ๆ เกินกว่าหนึ่งท้องที่ขึ้นไป เช่นนี้ พนักงานสอบสวนในท้องที่ที่เกี่ยวข้องมีอำนาจสอบสวนได้

4) ในกรณีที่ความผิดซึ่งมีหลายกรรม กระทำลงในท้องที่ต่างๆ กัน เช่นนี้ พนักงานสอบสวนในท้องที่ที่เกี่ยวข้องมีอำนาจสอบสวนได้

5) เมื่อความผิดเกิดขึ้นขณะผู้ต้องหากำลังเดินทาง เช่นนี้ พนักงานสอบสวนในท้องที่ที่เกี่ยวข้องมีอำนาจสอบสวนได้

6) เมื่อความผิดเกิดขึ้นขณะผู้เสียหายกำลังเดินทาง พนักงานสอบสวนในท้องที่ที่เกี่ยวข้องมีอำนาจสอบสวนได้

3.4 <u>พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ</u>

จะเห็นได้ว่าทั้ง 6 กรณี ดังกล่าวข้างต้น พนักงานสอบสวนในทุกท้องที่ที่เกี่ยวข้องต่างมีอำนาจสอบสวนทั้งสิ้น แต่พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบในการสอบสวนคดีดังกล่าวจะต้องอยู่เพียงผู้เดียว ซึ่งแยกพิจารณาได้ 2 กรณี คือ

ก. ถ้าจับผู้ต้องหาได้แล้วพนักงานสอบสวน ผู้รับผิดชอบในการสอบสวนคือพนักงานสอบสวนซึ่งท้องที่ที่จับได้อยู่ในเขตอำนาจ

ข. ถ้าจับผู้ต้องหายังไม่ได้ พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบการสอบสวน คือพนักงานสอบสวนที่พบการกระทำผิดอยู่ก่อนในเขตอำนาจ (ดู ป.วิ.อาญา มาตรา 19)

ในกรณีความผิดซึ่งได้กระทำนอกราชอาณาจักร ผู้ใดเป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบถ้าความผิดซึ่งมีโทษตามกฎหมายไทย ได้กระทำนอกราชอาณาจักไทย ป.วิ.อาญา มาตรา 20 ให้อธิบดีกรมอัยการ หรือผู้รักษาการแทน เป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ หรือจะมอบหมายหน้าที่นั้นให้พนักงานสอบสวนคนใดก็ได้

ในกรณีจำเป็น พนักงานสอบสวนต่อไปนี้มีอำนาจสอบสวนในระหว่างรอคำสั่งจากอธิบดีกรมอัยการหรือผู้รักษาการแทน (มาตรา 20 (1) (2))

1) พนักงานสอบสวนซึ่งผู้ต้องหาถูกจับในเขตอำนาจ

2) พนักงานสอบสวนซึ่งรัฐบาลประเทศอื่น หรือบุคคลที่ได้รับความเสียหายได้ฟ้องร้องให้ทำโทษผู้ต้องหา

3.5 <u>พนักงานสอบสวนจะทำการสอบสวนเมื่อใด</u>

การที่พนักงานสอบสวนจะเข้าทำการสอบสวนคดีอาญาเรื่องหนึ่งเรื่องใดได้ก็โยเหตุที่มีการกระทำความผิดปรากฏขึ้นแก่พนักงานสอบสวน ซึ่งอาจกระทำได้ 2 ทาง คือ โดยการร้องทุกข์ หรือ โดยการกล่าวโทษ

คำร้องทุกข์ คืออะไร

คำร้องทุกข์ หมายถึง กรที่ผู้เสียหายได้กล่าวหาต่อเจ้าหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่า มีผู้กระทำผิด จะรู้ตัวผู้กระทำผิดหรือไม่ก็ตาม ซึ่งทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหายและการกล่าวหาเช่นนั้น ได้กล่าวโดยมีเจตนาจะให้ผู้กระทำผิดได้รับโทษ (ป.วิ.อาญา มาตรา 2(7)) ถ้าผู้เสียหายไปแจ้งความโดยไม่มีเจตนาที่จะให้ผู้กระทำผิดต้องรับโทษ ก็ย่อมไม่เป็นคำร้องทุกข์ตามกฎหมาย (ฎีกาที่ 214/2487)

จะเห็นได้ว่าผู้ที่จะสามารถร้องทุกข์ได้ตามความหมายของ มาตรา 2(7) นั้นจะต้องเป็นผู้เสียหายในคดีนั้นเอง ดังนั้น จะต้องพิจารณาถึงคำว่า ผู้เสียหาย เสียก่อนว่าหมายถึงใคร

ผู้เสียหาย หมายความถึง บุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดฐานใดฐานหนึ่งรวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนกันได้ ดังที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6 (มาตรา 2 (4))

ผู้เสียหายจึงรวมถึงบุคคล ดังต่อไปนี้

1) บุคคลที่ได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำความผิด

2) ผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหาย อันได้แก่

2.1 สามีมีสิทธิฟ้องคดีอาญาแทนภรรยาได้ ต่อเมื่อได้รับอนุญาตโดยแจ้งชัดจากภรรยา

2.2 ผู้แทนโดยชอบธรรม หรือผู้อนุบาล เฉพาะแต่ในความผิดที่ได้กระทำต่อผู้เยาว์หรือผู้ไร้ความสามารถ ซึ่งอยู่ในความดูแล

2.3 ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามี หรือ ภริยา เฉพาะแต่ในความผิดอาญา ซึ่งผู้เสียหายถูกทำร้ายถึงตาย หรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจัดการเองได้

2.4 ผู้จัดการหรือผู้แทนอื่น ๆ ของนิติบุคคลเฉพาะความผิดซึ่งกระทำแก่นิติบุคคลนั้น

เหตุที่จะไม่ทำการสอบสวน

พนักงานสอบสวนจะไม่ทำการสอบสวนในกรณีดังต่อไปนี้ได้

1. เมื่อผู้เสียหายขอความช่วยเหลือ แต่ไม่ยอมร้องทุกข์ตามระเบียบ
2. เมื่อผู้เสียหายฟ้องคดีเองโดยมิได้ร้องทุกข์ก่อน
3. มีหนังสือกล่าวโทษเป็นบัตรสนเท่ห์หรือบุคคลที่กล่าวโทษด้วยปากไม่ยอมบอกว่าเขาคือใครหรือไม่ยอมลงลายมือชื่อในคำกล่าวโทษหรือบันทึกคำกล่าวโทษ

คำกล่าวโทษคืออะไร

คำกล่าวโทษ หมายถึง การที่บุคคลอื่น ซึ่งมิใช่ผู้เสียหาย ได้กล่าวหาต่อเจ้าหน้าที่ว่ามีบุคคลรู้ตัวหรือไม่ก็ดี ได้กระทำความผิดอย่างหนึ่งขึ้น (ป.วิ.อาญา มาตรา 2(8))
คำกล่าวโทษนี้ จะเห็นว่า ผู้กล่าวโทษต้องเป็นบุคคลอื่น มิใช่ผู้เสียหาย ซึ่งอาจเป็นราษฎรหรือเจ้าพนักงาน ไม่ว่าจะเป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจก็สามารถเป็นผู้กล่าวหาได้แต่ไม่ควรเป็นพนักงานสอบสวนในคดีนั้นเอง แม้ว่าจะมีสิทธิโดยชอบด้วยกฎหมายก็ตาม (ฎีกาที่ 292/2482)

ผู้รับคำกล่าวโทษ แยกเป็น 2 ประเภท คือ

1. พนักงานสอบสวน
2. พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ซึ่งมีตำแหน่งรอง หรือเหนือพนักงานสอบสวนและเป็นผู้มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยตามกฎหมาย

ความผิดที่กล่าวโทษ สำหรับความผิดที่กล่าวโทษได้นั้น มิได้มีกฎหมายระบุไว้ว่าคดีความผิดประเภทใดบ้างที่จะกล่าวโทษได้ แต่ก็เป็นที่เห็นได้ว่า คดีความผิดที่กล่าวโทษได้นั้นได้แก่ความผิดซึ่งมิใช่ความผิดส่วนตัว หรือ คดีอาญาแผ่นดินเท่านั้น สำหรับความผิดต่อส่วนตัวนั้น การที่เพียงแต่กล่าวโทษเช่นนั้น ไม่สามารถทำให้เจ้าพนักงานดำเนินการสอบสวนต่อไปอย่างไรได้จนกว่าจะมีการร้องทุกข์ตามระเบียบเสียก่อน (ป.วิ.อาญา มาตรา 121)

3.6 <u>ภารกิจและจรรยาบรรณของพนักงานสอบสวน</u>

การกำหนดภารกิจและจรรยาบรรณของพนักงานสอบสวนเป็นก้าวหนึ่งในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพงานการสอบสวน ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นมาตรการควบคุมความประพฤติของพนักงานสอบสวน โดยกรมตำรวจได้กำหนดไว้ในประมวลตำรวจเกี่ยวกับคดีข้อ 208 บทที่ 1 ลักษณะที่ 8 และได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2531 มีรายละเอียดดังนี้ (ชาตรี เชื้ออภัย, 2544, น. 45)

1. พนักงานสอบสวนพึงยึดอุดมคติตำรวจโดยเคร่งครัด

2. พนักงานสอบสวนพึงระลึกถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ

3. พนักงานสอบสวนพึงอำนวยความยุติธรรมแก่คู่กรณีอย่างเสมอภาค โดยถูกต้องตามกฎหมาย

4. พนักงานสอบสวนพึงเต็มใจรับแจ้งความ แสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานตามหลักเกณฑ์แห่งกฎหมายไม่บิดเบือนข้อเท็จจริงแห่งคดี

5. พนักงานสอบสวนพึงวิเคราะห์ข้อเท็จจริง ให้ได้เหตุผลอันน่าเชื่อถือว่าผู้นั้นได้กระทำความผิดก่อนมีการแจ้งข้อกล่าวหา จับกุมดำเนินคดีและให้คำนึงถึงสิทธิการปล่อยชั่วคราวด้วย

6. พนักงานสอบสวนพึงให้ความสำคัญและให้ความคุ้มครองต่อพยานในคดีอาญา

7. พนักงานสอบสวนพึงรักษาความลับในการสอบสวน

8. พนักงานสอบสวนพึงสำนึกยึดมั่นในวิชาการสอบสวน อุตสาหะ พยายาม

3.7 <u>วัตถุประสงค์ของการสอบสวน</u>

การสอบสวน หมายถึง การรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่น ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11))

การสอบสวนเป็นการกระทำของพนักงานสอบสวน ซึ่งกระทำภายหลังจากที่ได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น แล้วมีผู้มาร้องทุกข์หรือกล่าวโทษหรือโดยที่พนักงานสอบสวนพบด้วยตัวเอง เป็นการกระทำเพื่อรวบรวมพยานหลักฐาน หรือให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานทั้งปวง โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ

1. เพื่อรวบรวมถ้อยคำที่พยานทำเป็นบันทึกไว้

2. เพื่อเป็นหลักฐานยืนยันอันเป็นถ้อยคำให้การของผู้มาร้องทุกข์หรือกล่าวโทษผู้ต้องหาหรือพยานต่าง ๆ

3. เพื่อเป็นหลักฐานให้ศาลเชื่อถือและรู้ข้อเท็จจริงในคดีนั้น

4. เพื่อเป็นหลักฐานยืนยันข้อเท็จจริงในคดีนั้น

5. เพื่อรวบรวมเป็นสำนวนส่งพนักงานอัยการเพื่อดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป

6. เพื่อพิสูจน์ความผิดและเพื่อเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องลงโทษตามลักษณะความผิด

3.8 ปรัชญาการสอบสวน

งานสอบสวนคดีอาญานั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับการอำนวยความยุติธรรมตลอดจนผลกระทบโดยตรงต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตำรวจมิใช่เป็นเพียงผู้พิทักษ์สันติภาพแห่งรัฐหรือดูแลข้อกฎหมายทั่วไปเท่านั้น แต่เป็นผู้พิทักษ์ศักดิ์ศรีแห่งมนุษยชาติและความเป็นธรรมในสังคมด้วย ดังนั้นพนักงานสอบสวนในฐานะตัวแทนองค์กรแรกในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะต้องทำหน้าที่ผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรมให้เกิดกับประชาชนอย่างแท้จริง โดยจะต้องดำรงไว้ซึ่งปรัชญาสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. ความถูกต้อง
2. ความรวดเร็ว
3. ความเป็นธรรม

1. ความถูกต้องในการสอบสวนคดีอาญา

ในการสอบสวนคดีอาญาเพื่อให้เกิดความถูกต้องและเป็นไปโดยชอบอย่างแท้จริงนั้น จะต้องกระทำภายในกรอบของกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่กำหนดไว้โดยเคร่งครัด พนักงานสอบสวนจะต้องเพียรพยายามใช้ศิลปะในการสอบสวนอย่างเต็มความสามารถ การสอบสวนโดยใช้กำลังประทุษร้ายหรือบังคับขู่เข็ญให้ผู้ต้องหาให้การนั้นพ้นสมัยไปแล้ว กรมตำรวจไม่มีนโยบายสนับสนุนให้ปฏิบัติเช่นว่านั้น

การกระทำอย่างใดจะถือว่าเป็นความผิดทางกฎหมายนั้นวินิจฉัยง่ายแต่ผู้ถูกกล่าวหาจะกระทำผิดจริงหรือไม่นั้นเป็นการยากที่จะตัดสินใจ ขึ้นอยู่กับพยานหลักฐานที่สามารถรวบรวมได้ว่ามีมากน้อยเพียงใด ในระบบการสอบสวนของต่างประเทศที่เจริญแล้วนั้น ศาลจะไม่ยอมรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยไม่ชอบ การสอบสวนที่ทำไปถือว่าเป็นการเสียเปล่า นำไปพิสูจน์ความผิดของจำเลยในศาลไม่ได้ สำหรับประเทศไทยนั้นการสอบสวนโดยมิชอบพนักงานสอบสวนจะมีผลให้การสอบสวนคดีอาญาในส่วนรวมต้องเสียไป ขาดความเชื่อถือไว้วางใจจากบุคลากรในองค์กรกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในขั้นต่อไป ทั้งในขั้นตอนของอัยการและศาล สำนวนการสอบสวน และพยานหลักฐานต่าง ๆ ย่อมมีตำหนิและถูกโต้แย้งก่อให้เกิดความสงสัยในชั้นพิจารณาของศาลได้

กรมตำรวจได้วางหลักเกณฑ์ให้พนักงานสอบสวนทุกนายยึดหลักว่าการสืบสวนสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานนั้น ต้องกระทำภายในกรอบของกฎหมาย ระเบียบ

ข้อบังคับที่กำหนดไว้ การสอบสวนผู้เสียหายหรือพยานจะต้องไม่เกิดจากการจูงใจให้คำมั่นสัญญา เข็ญ หลอกลวง หรือโดยมิชอบประการอื่นใด หากการสอบสวนเริ่มต้นโดยมิชอบแล้วก็หมายความว่าความบริสุทธิ์ยุติธรรมที่ประชาชนพึงได้รับนั้นถูกทำลายลงตั้งแต่ต้น

2. <u>ความรวดเร็วในการสอบสวนคดีอาญา</u>

ในหลักของกฎหมายว่าด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือหลักการอำนวยความยุติธรรมทางอาญาก็ดี การสอบสวนคดีอาญาที่ล่าช้าก็เท่ากับเป็นการปฏิเสธความยุติธรรม ซึ่งใน ป.วิอาญา มาตรา 130 ได้บัญญัติไว้ว่า “ให้เริ่มการสอบสวนโดยไม่ชักช้า...” โดยข้อเท็จจริงนั้นหากการสอบสวนกระทำโดยล่าช้าแล้ว ร่องรอยและพยานหลักฐานต่าง ๆ ในสถานที่เกิดเหตุอาจลบเลือน ถูกยักย้าย ทำลาย ซ่อนเร้น หรือทำให้สูญหายได้ เมื่อผ่านขั้นตอนการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานในเบื้องต้นแล้ว พนักงานสอบสวนก็ต้องทำการสอบสวนในขั้นตอนต่อไปให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว เพื่อป้องกันมิให้ผู้เสียหายหรือพยานหลงลืมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น อันส่งผลให้ผู้ต้องหาถูกควบคุมหรือถูกลิดรอนสิทธิเสรีภาพนานเกินไป

การสอบสวนให้เสร็จสิ้นโดยรวดเร็วเรียบร้อยนั้น นอกจากจะส่งผลโดยตรงถึงการอำนวยความยุติธรรมให้เกิดกับประชาชนทั่วไปแล้ว ยังมีผลให้ประชาชนและสังคมเกิดความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานสอบสวนอย่างมากด้วยและจะหันกลับมาให้ความเชื่อถือ ไว้วางใจ ให้ความร่วมมือในการแจ้งข่าว เบาะแสของคนร้าย ร่วมมือเป็นพยานหรือชี้ช่องพยานหลักฐานทางคดี ซึ่งจะส่งผลให้งานป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมได้ผลยิ่งขึ้น คนร้ายเกิดความเกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิด

3. .<u>ความเป็นธรรมในการสอบสวนคดีอาญา</u>

ความเป็นธรรมในการสอบสวนคดีอาญานั้นเป็นเรื่องสำคัญมาก และความเป็นธรรมนั้นไม่สามารถวัดได้ด้วยตัวหนังสือ ไม่อาจวัดได้ด้วยความรู้สึกของคนใดคนหนึ่ง ในทางวิชาการนโยบายทางอาญากล่าวว่า ความเป็นธรรมนั้น แบ่งได้เป็น 2 ประการ คือ

1. ความเป็นธรรมโดยแท้
2. ความเป็นธรรมโดยกฎหมาย

การปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนควรยึดหลักความเป็นธรรมตามกฎหมายเป็นหลัก แต่ควรพิจารณาในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเห็นอกเห็นใจกัน กล่าวคือเมื่อมีผู้มาร้องทุกข์กล่าวหาให้ดำเนินคดีกับบุคคลใดและมีการจับกุมผู้ถูกกล่าวหามา ทำให้ผู้ถูกกล่าวหาเสื่อมเสียชื่อเสียงและถูกจำกัดอิสรภาพลงในทันที ความรู้สึกของผู้ถูกจับกุมและญาติพี่น้อง จะเริ่มขึ้นและเรียกร้องหาความเป็นธรรมทันทีเช่นกัน และในทางตรงกันข้ามฝ่ายผู้เสียหายหรือผู้ถูกประทุษร้าย

ร่างกายหรือทรัพย์สินก็จะเรียกร้องความเป็นธรรม เรียกร้องให้พนักงานสอบสวน สอบสวนดำเนินคดีให้สามารถลงโทษกับผู้ต้องหาและเพื่อให้ได้รับการชดใช้ความเสียหายหรือเพื่อให้ติดตามทรัพย์สินกลับคืนมา จึงต้องเป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนซึ่งจะต้องดำเนินการสืบสวนสอบสวนไปด้วยความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายซึ่งนับเป็นเรื่องสำคัญยากยิ่ง

ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญากล่าวได้ว่า ขั้นตอนของการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเป็นขั้นตอนที่เหนื่อยยากที่สุด พนักงานสอบสวนจะต้องค้นหาความจริงและรวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ ทุกอย่าง ซึ่งในการรวบรวมพยานหลักฐานนั้น จะต้องอาศัยหรือต้องประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ และนอกจากนั้นยังต้องเดินทางไปในที่ต่าง ๆ เพื่อไปเสาะหาพยานหลักฐานและต้องเสียค่าใช้จ่ายในการทำงาน ต้องแข่งกับเวลา มีการชิงไหวชิงพริบ ดังนั้นพนักงานสอบสวนจะต้องทำงานด้วยความเสียสละ อดทนต่อความเหนื่อยยาก จึงจะทำให้การสอบสวนเป็นที่พึ่งและให้ความยุติธรรมกับประชาชนได้อย่างแท้จริง (ชาตรี เชื้ออภัย, 2544, น. 36-44)

3.9 <u>หลักการสอบสวนสามัญ</u>

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 130 บัญญัติว่า ให้เริ่มการสอบสวนโดยไม่ชักช้า จะทำการสอบสวน ณ ที่ใด เวลาใด แล้วแต่พนักงานสอบสวนจะเห็นสมควร โดยผู้ต้องหาไม่จำเป็นต้องอยู่ด้วย

1) ให้เริ่มการสอบสวนโดยไม่ชักช้า การสอบสวนจะต้องรีบกระทำ ชักช้าอยู่ไม่ได้เพราะจะทำให้เดือนร้อนแก่คู่กรณีและพยาน และจะทำให้ข้อเท็จจริงผิดแปลกไป ผู้สอบสวนชอบที่จะรีบกระทำโดยไม่จำเป็นต้องร้องขอให้ศาลสั่งขังผู้ต้องหา จะเป็นการดีมาก

2) จะทำการในที่ใดแล้วแต่จะเห็นสมควร สถานที่ทำการสอบสวน ตามปกติจะทำในสถานที่ปฏิบัติราชการ แต่ถ้าพนักงานสอบสวนเห็นว่าเพื่อประโยชน์แก่คดี ให้ได้ความเที่ยงธรรมและความรวดเร็วแก่พยานแล้ว พนักงานสอบสวนจะสอบสวนที่ใดก็ได้

ฎีกาที่ 216/2490 เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจสอบสวน จะทำการสอบสวน ณ ที่เวลาใดก็ได้แล้วแต่จะเห็นสมควร แม้จะทำการสอบสวนที่ที่อยู่ซึ่งอยู่ต่างจังหวัดกับท้องที่ของตนก็ทำได้

3) จะต้องทำการสอบสวนเวลาใดก็ได้ตามที่เห็นสมควร การสอบสวนไม่จำเป็นต้องกระทำในเวลาราชการตามปกติ อาจต้องกระทำในเวลากลางคืน หรือเวลาใดก็ได้เพื่อให้การสอบสวนเสร็จสิ้นไปโดยรวดเร็วตามความประสงค์ของกฎหมาย

4) ในการสอบสวนผู้ต้องหาไม่จำต้องอยู่ด้วย การพิจารณาและสืบพยานในศาลจะต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เว้นแต่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น (ป.วิ.อาญา มาตรา 172 วรรคแรก) แต่ในการสอบสวนนั้น ผู้ต้องหาไม่จำเป็นต้องอยู่ด้วยเพราะในชั้นสอบสวนยังไม่เป็นการชี้ขาดว่าผู้นั้นกระทำความผิดอันต้องได้รับโทษทางอาญาหรือไม่ ไม่เหมือนกับการพิจารณาในชั้นศาล ซึ่งจะเอาโทษแก่เขาแล้วจะต้องให้โอกาสแก่เขาซักถามพยานของฝ่ายโจทก์บ้าง

5) การสอบสวนให้ใช้ภาษาไทย แต่ถ้ามีการจำเป็นต้องแปลภาษาต่างประเทศหรือภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย ก็ให้ใช้ล่ามแปล

เมื่อมีล่ามแปลคำให้การ คำพยานหรืออื่น ๆ ล่ามต้องแปลให้ถูกต้อง ล่ามต้องสาบาน หรือปฏิญาณตนว่าจะทำหน้าที่โดยสุจริตใจ ไม่เพิ่ม หรือตัดทอนสิ่งแปล

ให้ล่ามลงลายมือชื่อไว้ในคำแปลนั้น (ป.วิ.อาญา มาตรา 13)

6) เอกสารที่เจ้าพนักงานจดไว้เป็นหลักฐานในการสอบสวนจะต้องเขียนด้วยน้ำหมึก หรือพิมพ์ดีด หรือพิมพ์ ถ้ามีผิดที่ใดห้ามลบออก ให้เพียงขีดคำผิดนั้นแล้วเขียนใหม่ เจ้าพนักงานผู้แก้ไขนั้นต้องลงนามรับรองย่อไว้ที่ข้างกระดาษ

ถ้อยคำที่ตกเติมในเอกสารนี้ต้องลงนามย่อของพนักงานผู้ซึ่งตกเติมนั้นกำกับไว้ (ป.วิ.อาญา มาตรา 12)

เอกสารดังกล่าวนี้จะลบออกไม่ได้ ต้องขีดฆ่าแล้วเขียนใหม่ ทั้งนี้เพราะการแก้ถ้อยคำโดยลบแล้วเขียนใหม่ซึ่งไม่อาจทราบได้ว่าลบหนเดียวหรือลบมากกว่าหนึ่งหน

7) บันทึกนั้นให้อ่านให้ผู้ให้ถ้อยคำฟัง ถ้ามีข้อความแก้ไขทักท้วงหรือเพิ่มเติมให้แก้ไขให้ถูกต้อง หรือมิฉะนั้นก็ให้บันทึกไว้และให้ผู้ให้ถ้อยคำลงลายมือชื่อรับรองว่าถูกต้องแล้ว

ถ้าบุคคลที่ต้องลงลายมือชื่อในบันทึกสามารถ หรือไม่ยอมลง ให้บันทึกเหตุนั้นไว้ (ป.วิ.อาญา มาตรา 11)

ในการถามปากคำพยานผู้เสียหายหรือพยานบุคคลใด พนักงานสอบสวนจะต้องจดปากคำไว้แล้วอ่านให้ผู้ให้ถ้อยคำลงลายมือชื่อรับรองว่าถูกต้องเสียด้วย

8) บันทึกต้องระบุสถานที่ วัน เดือน ปี ที่ทำ และตำแหน่งของเจ้าพนักงานเมื่อเจ้าพนักงานทำบันทึก โดยรับคำสั่งจากศาล หรือโดยคำสั่งหรือคำขอของเจ้าพนักงานอื่นให้เจ้าพนักงานนั้นกล่าวไว้ด้วยว่า ได้รับคำสั่งหรือคำขอเช่นนั้น และแสดงด้วยว่าได้ทำอย่างใด

"บันทึก" คือหนังสือที่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจดไว้เป็นหลักฐานในการสอบสวนความผิดอาญา รวมทั้งบันทึกคำร้องทุกข์ และคำกล่าวโทษด้วย (ป.วิ.อาญา มาตรา 2 (20))

9) การถามปากคำผู้เสียหายก็ดี พยานก็ดี ผู้ต้องหาก็ดี พนักงานสอบสวนจะต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สำหรับการถามปากคำผู้เสียหายหรือบุคคลใดซึ่งเชื่อว่าถ้อยคำของเขาอาจเป็นประโยชน์แก่คดี (คำพยาน) พนักงานสอบสวนจะให้ผู้ให้ถ้อยคำสาบานหรือปฏิญาณตัวเสียก่อนก็ได้ และจะต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่าด้วยพยานบุคคล (ป.วิ.อาญา มาตรา 133 วรรคสอง)

ห้ามมิให้พนักงานสอบสวนตักเตือนพูดให้ท้อใจ หรือใช้กลอุบายอื่นเพื่อป้องกันมิให้บุคคลใดให้ถ้อยคำซึ่งอยากจะให้ด้วยความเต็มใจ (ป.วิ.อาญา มาตรา 133 วรรคสาม)

ส่วนการสอบสวนปากคำผู้ต้องหานั้น ให้พนักงานสอบสวนถามชื่อตัว นามสกุล ชาติบังคับ บิดา มารดา อายุ อาชีพ ที่เกิด และแจ้งข้อหาให้ทราบ และต้องบอกให้ทราบก่อนว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหากล่าวนั้น อาจใช้เป็นพยานหลักฐานยันตัวเขาในชั้นพิจารณาได้ เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใด ก็ให้จดคำให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลย ก็ให้บันทึกไว้ (ป.วิ.อาญา มาตรา 134)

การสอบสวนคำให้การจำเลยในชั้นสอบสวน เมื่อเจ้าพนักงานไม่เตือนให้จำเลยก่อนตามบทบังคับแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 134 แล้วคำให้การนั้นอ้างเป็นหลักฐานยืนยันจำเลยไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1304/2482)

คำรับสารภาพชั้นสอบสวนซึ่งมีเหตุน่าสงสัยในพฤติการณ์ที่เจ้าพนักงานได้รับมิได้เตือนจำเลยก่อน ตาม ป.วิ.อาญา มาตรา 134 รับฟังยันจำเลยไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 57/2498)

3.10 <u>ขั้นตอนและวิธีปฏิบัติในการสอบสวนคดีอาญา</u>

เมื่อมีความผิดเกิดขึ้นและได้มีการร้องทุกข์หรือกล่าวโทษต่อพนักงานสอบสวนแล้วทางพนักงานสอบสวนจะต้องดำเนินการจัดการให้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ คำสั่งต่าง ๆ แต่หลักการปฏิบัติของพนักงานสอบสวนในการสอบสวนที่สำคัญ ได้แก่

1) จดบันทึกลงในสมุดรายงานประจำวัน (รับแจ้ง)

2) ตรวจสถานที่เกิดเหตุ

3) จดบันทึกปากคำ

4) รับคำร้องทุกข์หรือกล่าวโทษ

5) ดำเนินการจับกุมผู้ต้องหาหรือขออนุมัติจับกุม

6) การจับกุมผู้ต้องหา

7) การควบคุมผู้ต้องหา

8) การบันทึกการควบคุมผู้ต้องหา

9) การขออำนาจศาลฝากขังและปล่อยตัวผู้ต้องหา

10) การปล่อยตัวชั่วคราว

11) การนำตัวผู้ต้องหานำชี้สถานที่เกิดเหตุ

12) จัดให้มีการชี้ตัวผู้ต้องหา

13) ชี้รูปภาพผู้ต้องหา

14) ส่งตัวผู้ต้องหาไปทำแผนประทุษกรรม

15) ส่งตัวผู้บาดเจ็บไปให้แพทย์ตรวจรักษา

16) พิมพ์ลายนิ้วมือผู้ต้องหา สอบประวัติการต้องโทษ

17) กันตัวผู้ต้องหาไว้เป็นพยาน

18) การปล่อยตัวชั่วคราว

19) การจัดการเกี่ยวกับของกลางในคดีอาญา

20) บัญชีทรัพย์ถูกประทุษร้าย

21) ออกตำหนิรูปพรรณผู้กระทำผิด

22) ออกตำหนิรูปพรรณทรัพย์หาย

23) การออกหมายเรียก

24) การออกหมายค้น

25) ชันสูตรพลิกศพ

26) ทำบันทึกการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน

27) การรายงานการสอบสวน

28) การทำบัญชีสำนวนการสอบสวน

29) การเสนอสำนวนยังผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นเพื่อมีความเห็นทางคดี

30) การส่งสำนวนให้พนักงานอัยการเพื่อสั่งคดี

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ยังมีสิ่งที่พนักงานสอบสวนต้องดำเนินการอีกหลายประการ แล้วแต่ลักษณะแห่งรูปคดีเป็นเรื่อง ๆ ไป เช่น ในกรณีผู้ต้องหาหรือผู้เสียหายเป็นเด็กหรือเยาวชน หรือ เป็นทหาร เป็นต้น แต่โดยภาพรวมแล้วสามารถจำแนกขั้นตอนการสอบสวนออกเป็น 7 ขั้นตอนหลักด้วยกัน คือ

1. ขั้นตอนการรับแจ้ง

การรับแจ้งความเป็นความรับผิดชอบเบื้องต้นของพนักงานสอบสวน จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เสียหาย หรือผู้รับมอบอำนาจ หรือผู้อื่นมาแจ้งเหตุ ที่สถานีตำรวจหรือโดยวิธีอื่น เช่น โทรศัพท์ วิทยุ ฯลฯ หลังจากพนักงานสอบสวนทราบเหตุแล้วทุกเรื่องไม่ว่าเรื่องที่ได้รับแจ้งจะเกี่ยวข้องกับคดีที่ต้องทำการสอบสวนหรือไม่ พนักงานสอบสวนจะต้องคิดว่า เรื่องทุกเรื่องที่รับทราบขณะปฏิบัติหน้าที่เป็นร้อยเวรสอบสวนคดีอาญานั้น เป็นเรื่องที่ประชาชนได้รับความเดือดร้อนทั้งสิ้นเพราะการเป็นพนักงานสอบสวน นอกจากมีหน้าที่ทำการสอบสวนคดีอาญาตามกฎหมายแล้ว ยังมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน บำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ประชาชนตามระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะที่ 1 บทที่ 2

ในส่วนที่เกี่ยวกับคดีเท่าที่พบ เช่น แจ้งว่าถูกขู่อาฆาต เกรงว่าจะถูกทำร้าย สามีภรรยาสมัครใจอยู่ด้วยกันหรือแยกทางกัน คนออกจากบ้านแล้วไม่กลับเกรงว่าจะได้รับอันตราย คนเช่าบ้านไม่จ่ายค่าเช่าหรือไม่ยอมออกจากบ้าน รวมทั้งความผิดในทางคดีแพ่งอื่น ๆ เมื่อพนักงานสอบสวนได้รับแจ้งเรื่องดังกล่าวข้างต้นแล้วจะต้องลงบันทึกประจำวันไว้เป็นหลักฐานทุกเรื่อง พร้อมกับชี้แจงแนะนำข้อกฎหมายและการปฏิบัติในแต่ละเรื่อง ช่วยดำเนินการในส่วนที่สามารถทำได้ แต่ถ้าเรื่องที่รับแจ้งเป็นความผิดอาญา และต้องการสำนวนการสอบสวน เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าร้องทุกข์ได้พนักงานสอบสวนต้องรับคำร้องทุกข์ทุกเรื่องซึ่งจะได้กล่าวถึงในขั้นตอนการรับคำร้องทุกข์ต่อไป

2. ขั้นตอนการออกไปตรวจสถานที่เกิดเหตุ

เป็นขั้นตอนที่กระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานในการฟ้องร้องผู้กระทำผิด และเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการทำสำนวนการสอบสวนเนื่องจากกระทำให้พนักงานสอบสวนทราบเรื่องราวและเหตุการณ์ในคดีที่เกิดขึ้นมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ในขั้นตอนนี้พนักงานสอบสวนอาจร่วมตรวจสถานที่เกิดเหตุกับผู้ชำนาญการอื่นด้วยก็ได้ เช่น กับเจ้าหน้าที่กองพิสูจน์หลักฐานหรือวิทยาการเขต เจ้าหน้าที่กองพลาธิการกรมตำรวจ หรือแพทย์ เป็นต้น

3. ขั้นตอนการสอบสวนปากคำผู้มาแจ้งความ

เป็นขั้นตอนที่ต้องการทราบว่าผู้แจ้งความร้องทุกข์ได้รับความเสียหายจากผู้กระทำผิดอย่างไรหรือเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในคดีนี้เป็นอย่างไร ซึ่งรายละเอียดที่ได้จากการสอบสวนปากคำและการตรวจสถานที่เกิดเหตุจะเป็นวินิจฉัยของพนักงานสอบสวนในการตั้งข้อหาและความผิดสำหรับเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องลงโทษต่อไป

4. ขั้นตอนการรับคำร้องทุกข์ในรายงานประจำวันเกี่ยวกับคดี

การรับคำร้องทุกข์ถือเป็นเหตุให้เริ่มต้นการสอบสวนเพราะพนักงานสอบสวน จะมีอำนาจดำเนินการสอบสวนคดีอาญาได้ก็ต่อเมื่อการกระทำผิดนั้นปรากฏขึ้นแก่พนักงานสอบสวนเองหรือโดยการร้องทุกข์และการกล่าวโทษตามนัยที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้น ผู้เสียหายก็จะต้องมาแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานสอบสวน หากนักงานสอบสวนพิจารณาแล้วเห็นว่าคดีมีมูลแห่งการกระทำผิดจริงก็จะรับแจ้งหรือรับคำร้องทุกข์ไว้ตามระเบียบในรายงานประจำวันเกี่ยวกับคดี แล้วทำการสืบสวนสอบสวนหาพยานหลักฐานมาเพื่อดำเนินการต่อผู้กระทำผิดต่อไป

คำร้องทุกข์และคำกล่าวโทษนี้เป็นมูลเหตุที่ทำให้เจ้าพนักงานมีอำนาจที่จะดำเนินการสอบสวนต่อไป เพราะเป็นที่เชื่อได้ในเบื้องต้นแล้วว่าได้มีการกระทำผิดทางอาญาเกิดขึ้นจริงจึงได้มีผู้มาร้องทุกข์หรือกล่าวโทษต่อเจ้าพนักงานเช่นนั้น คำร้องทุกข์นั้นต้องปรากฏชื่อและที่อยู่ของผู้ร้องทุกข์ ลักษณะแห่งความผิด พฤติการณ์ต่าง ๆ ที่ความผิดนั้นได้กระทำลงไป ความเสียหายที่ได้รับและชื่อหรือรูปพรรณของผู้กระทำความผิดเท่าที่จะบอกได้ เมื่อพนักงานสอบสวนได้รับคำร้องทุกข์ไว้ตามระเบียบ (ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะที่ 13 บทที่ 3) แล้ว จะต้องมีการลงประจำวัน รับเลขคดีและออกหลักฐานการรับคำร้องทุกข์ให้กับผู้มาแจ้งความไว้เสมอ

5. ขั้นตอนการรวบรวมพยานหลักฐานตามระเบียบแห่งกฎหมาย

เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากพนักงานสอบสวนผู้มีหน้าที่จะต้องกระทำไปด้วยความถูกต้องและเป็นธรรมตามระบบกล่าวหา ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 130 และ มาตรา 131 ได้มีการบัญญัติไว้ว่า ให้เริ่มมีการสอบสวนโดยมิชักช้า พนักงานสอบสวนจะทำการสอบสวนที่ใด เวลาใดก็ได้แล้วแต่จะเห็นสมควรโดยผู้ต้องหาไม่จำเป็นต้องอยู่ด้วย เพราะอยู่ในขั้นตอนที่จะค้นคว้าหาพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวน นอกจากนี้ กฎหมายบัญญัติให้พนักงานสอบสวนมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐาน

ทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหาและเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิด

6. ขั้นตอนการเสนอความเห็นทางคดีต่อผู้บังคับบัญชา

หลังจากที่พนักงานสอบสวนได้ทำการรวบรวมพยานหลักฐานเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้วก็จะทำการสรุปสำนวนเป็นความเห็นของพนักงานสอบสวน ถ้าคดีใดไม่ปรากฏว่าผู้ใดเป็นผู้กระทำผิดจะเห็นควรงดการสอบสวนหรือให้งดการสอบสวน แต่ถ้ารู้ตัวผู้กระทำผิดไม่ว่าจะหลบหนีหรือจับตัวได้หรือสิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไปในกรณี จะมีความเห็นควรสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องแล้วเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นจนถึงผู้มีอำนาจสั่งคดีตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยหรือระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี เมื่อผู้มีอำนาจสั่งคดีมีความเห็นอย่างไรจะต้องถือตามนั้น และถือว่าเป็นความเห็นทางคดีของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบก่อนที่จะส่งสำนวนให้พนักงานอัยการพิจารณา

ในระหว่างเสนอสำนวนการสอบสวนให้ผู้บังคับบัญชาและผู้มีอำนาจสั่งคดีพิจารณาสั่งการนั้น เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนที่จะต้องติดตามสำนวนการสอบสวนให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว เมื่อเสนอแล้วถ้าพนักงานสอบสวนไม่สนใจคอยติดตามเรื่องและเกิดความเสียหายขึ้นในภายหลังจะต้องมีส่วนรับผิดชอบด้วย การเสนอสำนวนให้ผู้บังคับบัญชาพิจารณาจะต้องเสนอก่อนครบกำหนดฝากขังครั้งนั้น อย่างน้อย 6 วัน เพื่อจะได้มีเวลาพิจารณาและมีความเห็นทางคดี หากผู้บังคับบัญชาของพนักงานสอบสวนพิจารณาแล้วเห็นว่าสำนวนการสอบสวนที่พนักงานสอบสวนสรุปมายังมีข้อบกพร่องที่ควรแก้ไขก็สามารถสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนในประเด็นดังกล่าวเพิ่มเติมได้

7. ขั้นตอนการส่งสำนวนยังพนักงานอัยการเพื่อสั่งคดี

เป็นขั้นตอนสุดท้ายหลังจากการที่ผู้บังคับบัญชาของพนักงานสอบสวนมีความเห็นทางคดีในสำนวนการสอบสวนนั้นแล้ว ก็จะมีการส่งสำนวนการสอบสวนดังกล่าวให้กับพนักงานอัยการซึ่งเป็นอีกหน่วยงานหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมทำการตรวจกลั่นกรองสำนวนการสอบสวนที่พนักงานสอบสวนส่งมาว่ามีข้อมูลเพียงพอแก่การฟ้องผู้กระทำผิดที่ได้มีผู้มากล่าวหาหรือไม่ เพียงใด

จากหลักการปฏิบัติดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่าบทบาทหน้าที่ของพนักงานสอบสวนผู้รับแจ้งความได้เริ่มต้นตั้งแต่มีผู้มาแจ้งความร้องทุกข์ตามข้อ 1) และพนักงานสอบสวนได้ดำเนินการทั้งหลายเรื่อยมาตามขั้นตอนแห่งกฎหมายจนสิ้นสุดการทำงานที่ขั้นตอนการส่งสำนวนการสอบสวนให้พนักงานอัยการเพื่อสั่งคดี

4. พนักงานอัยการ (public prosecutor)

4.1 ความหมาย

พนักงานอัยการ หมายความถึง เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ทั้งนี้จะเป็นข้าราชการในกรมอัยการหรือเจ้าพนักงานอื่นผู้มีอำนาจเช่นนั้นก็ได้

4.2 ภารกิจของอัยการในระบบสากล

4.2.1 ภารกิจในการสอบสวนฟ้องร้อง

เนื่องจากองค์กรอัยการเกิดขึ้นมาจากการเปลี่ยนแปลงจากระบบการดำเนินคดีอาญาแบบไต่สวน ที่ให้ศาลทำหน้าที่รวมกัน 2 ประการ คือ การเริ่มต้นคดีโดยการสอบสวนฟ้องร้องได้เองและการพิจารณาพิพากษาคดีรวมอยู่ในองค์กรเดียวกันไปสู่ระบบการดำเนินคดีอาญาแบบกล่าวหาที่แยกให้ศาลทำหน้าที่เฉพาะการพิจารณาพิพากษาคดี แต่การสอบสวนฟ้องร้องเป็นหน้าที่ของอัยการ ภารกิจของอัยการจึงเป็นผู้ตรวจสอบข้อเท็จจริงในทางคดีก่อนขึ้นสู่ศาล

ระบบการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทย โดยทั่วไปองค์กรอัยการทำหน้าที่ฟ้องร้องเพียงอย่างเดียวจึงเป็นเพียงแค่ “การไตร่ตรองคดี” สำหรับผู้ต้องหาหรือรัฐเท่านั้น เพราะอัยการไม่มีอำนาจสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานมาตั้งแต่ต้นคงเป็นเพียงผู้ตรวจสำนวนการสอบสวนที่ผ่านการรวบรวมพยานหลักฐานมาก่อนแล้ว ซึ่งข้อเท็จจริงในสำนวนการสอบสวนอาจจะไม่ถูกต้องแท้จริงหรือขาดความสมบูรณ์ทั้งในแง่พยานหลักฐานหรือข้อกฎหมาย ทำให้การนำคดีไปสู่การพิจารณาของศาลซึ่งเป็นกระบวนการยุติธรรมปลายทางไม่อาจได้รับข้อเท็จจริงที่ถูกต้องครบถ้วนตามไปด้วย แต่ในคดีบางประเภทอัยการก็มีอำนาจสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวนได้ (ดูพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ.2547 มาตรา 32)

4.2.2 ภารกิจในการกำหนดโทษร่วมกับศาล

เนื่องจากอัยการเป็นองค์กรกึ่งตุลาการ (quasi-judicial) ซึ่งทำหน้าที่นำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การลงโทษ อัยการจึงมีหน้าที่เป็นผู้เสนอเกณฑ์ในการกำหนดโทษทั้งในแง่ของสถานของโทษและปริมาณของโทษและร่วมใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษพร้อมกับศาล

แต่ระบบการดำเนินคดีอาญาของไทยอัยการเป็นเพียงผู้ขอให้ศาลใช้ดุลพินิจกำหนดโทษ โดยตนเองไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องแต่อย่างใด

4.2.3 ภารกิจในการบังคับคดี

ในระบบอัยการสากล อัยการเป็นผู้บังคับคดีตามคำพิพากษาหรือ คำสั่งของศาล อัยการจึงเป็นผู้ออกหมายบังคับคดี แต่ในประเทศไทยการบังคับคดีเป็นเรื่องของศาลที่เป็นผู้ออกหมายบังคับคดี โดยมีเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เป็นผู้บังคับโทษตามหมายบังคับคดีที่ศาลออก

<u>อัยการกับหลักการดำเนินคดีโดยดุลพินิจ</u>

ในประเทศไทยอัยการดำเนินคดีโดยใช้หลักการดำเนินคดีโดยดุลพินิจ กล่าวคือ แม้พยานหลักฐานในสำนวนจะพิสูจน์ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิด อัยการก็มีอำนาจดุลพินิจในการสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหานั้นได้ถ้าเห็นว่าจะไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณะ หรือจะขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือจะมีผลกระทบต่อความปลอดภัยหรือความมั่นคงของชาติหรือต่อผลประโยชน์อันสำคัญของประเทศ หรือกรณีมีความจำเป็นต้องกันผู้ต้องหาเป็นพยาน (ดูระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ.2547 ข้อ 78, 79)

<u>ความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานอัยการกับพนักงานสอบสวน</u>

เนื่องจากระบบการดำเนินคดีอาญาของไทยแยกการสอบสวนและการฟ้องร้องออกจากกัน ทำให้อัยการซึ่งรับผิดชอบหน้าที่ในการฟ้องร้องจะเข้ามาทำหน้าที่ได้ต่อเมื่อพนักงานสอบสวนได้ส่งสำนวนการสอบสวนมาให้เป็นที่เรียบร้อย จากนั้นพนักงานอัยการจึงจะพิจารณาสำนวนการสอบสวนว่ามีคำสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องผู้ต้องหาต่อไป

ผู้ศึกษาขอสรุป ดังนี้

1. ในคดีความผิดต่อส่วนตัว สามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ได้เต็มรูปแบบ กฎหมาย กำหนดอำนาจและหน้าที่ให้สามารถยอมความกันได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 139 (2) และสามารถยุติคดีในชั้นสอบสวนได้

2. คดีความผิดอาญาที่มิใช่ความผิดต่อส่วนตัว

2.1 คดีที่พนักงานสอบสวนสามารถเปรียบเทียบปรับได้ สามารถนำเอากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ได้เต็มรูปแบบ และสามารถยุติคดีในชั้นสอบสวนได้

2.2 คดีที่พนักงานสอบสวนไม่สามารถเปรียบเทียบปรับได้ เป็นคดีเล็กน้อย พฤติการณ์ไม่รุนแรง สามารถนำเอากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ได้ แต่การสิ้นสุดของ

คดีต้องให้อัยการสั่งไม่ฟ้อง โดยอาศัยระเบียบการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ.2547 ข้อ 78 ในเรื่องไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ

4. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ความหมายและความเป็นมา

มีบรรดานักวิชาการและหน่วยงานต่าง ๆ ให้นิยามความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จำนวนมากทั้งสหประชาชาติ เอกสารตำราทางวิชาการในยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย และผู้นำการเปลี่ยนแปลงของแต่ละสังคม โดยนิยามเหล่านั้นได้พยายามอธิบายความหมายของปรากฏการณ์ ทางสังคมที่เรียกว่า “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” เดียวกัน แต่มีจุดเน้นแตกต่างกันตามแต่อำนาจของผู้กำหนดนิยามจะกำหนดให้เป็นไป กล่าวคือ

สหประชาชาติ : อำนาจผ่านเครือข่ายรัฐ Barnett นักวิชาการชาวอเมริกัน (1977, Wright, 1999, quoted in Marshall, 1999, p. 7) เป็นคนแรกที่เรียกชื่อปรากฏการณ์สังคมนี้ว่า“ restorative justice” หรือ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ในการอธิบายแนวคิดเชิงทดลองการไกล่เกลี่ยระหว่างเหยื่ออาชญากรรมกับผู้กระทำผิดในสหรัฐอเมริกา ต่อมากลายเป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในสังคมโลก โดย Marshall (1999, p. 5) อธิบายว่าประเทศสหราชอาณาจักรเคยใช้คำอื่น ๆ ที่มีความหมายทำนองเดียวกันนี้มาก่อน เช่น “ความยุติธรรมเชิงสัมพันธ์” (relational justice) และ “ความยุติธรรมเชิงบูรณาการ” (reiterative justice) ส่วนคำว่า “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” (restorative justice) ไม่ใช่จะมีความหมายชัดเจนกว่าคำอื่น ๆ ที่กล่าวมา แต่คำว่า “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” เป็นคำที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน เป็นคำที่นานาชาติยอมรับใช้เป็นคำสากลและเป็นที่เข้าใจได้ง่ายโดยสหประชาชาติได้เสนอให้ใช้คำนี้ในการประชุม UN expert meeting on basic principle for restorative justice ที่รัฐบาลแคนาดาจัดขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 2001 หมายถึง การอำนวยความยุติธรรมที่ต้องการทำให้ทุกฝ่ายซึ่งได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมได้กลับคืนสู่สภาพดีเช่นเดิมอันเป็นการสร้าง “ความสมานฉันท์ในสังคม” เป็นเป้าหมายสุดท้าย

นักวิชาการ : อำนาจแห่งองค์ความรู้ อย่างไรก็ตาม ก่อนที่สหประชาชาติจะเข้ามามีบทบาทจัดการเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสังคมโลก John Braithwaite (1998, pp. 323-344) นักอาชญาวิทยาชาวออสเตรเลียนผู้เชี่ยวชาญเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิง

สมานฉันท์ อธิบายว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึง การบรรเทาความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมให้กลับคืนสู่สภาพดีดังเดิม ทำให้เหยื่ออาชญากรรมเป็นศูนย์กลางของกระบวนการยุติธรรม ขณะเดียวกันก็บูรณาการผู้กระทำผิดและสังคมเข้าด้วยกัน โดยสิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นประการแรก คือ การบรรเทาความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมซึ่งหมายถึง การที่เหยื่ออาชญากรรมได้รับการชดใช้ทดแทนมูลค่าของทรัพย์สินที่เสียหายรวมทั้งความเสียหายส่วนบุคคลอื่น ๆ กลับคืน ได้แก่ การเยียวยาอาการบาดเจ็บ ทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย ได้รับเกียรติยศศักดิ์ศรีคืนมา รู้สึกได้รับพลังอำนาจกลับคืนมา ทำให้เกิดความรู้สึกว่าได้บรรลุถึงความยุติธรรมแล้ว และได้รับแรงส่งเสริมสนับสนุนจากสังคม ฯลฯ ซึ่งโดยรวมแล้วหมายถึงการเยียวยาสมานฉันท์ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยให้กลับคืนมาอีกครั้ง

ขณะที่ Tony E. Marshall (1999, p. 5) ผู้จัดทำรายงานการวิจัยเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในนามของกระทรวงมหาดไทย ประเทศสหราชอาณาจักร ได้อธิบายความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ว่าหมายถึง“ การทำให้กลับสมบูรณ์ดังเดิม หรือบูรณาการ หรือสมานฉันท์ (restoration) โดยสามนฉันท์เหยื่ออาชญากรรม สมานฉันท์ผู้กระทำผิดซึ่งมีชีวิตที่ฝ่าฝืนกฎหมาย และสมานฉันท์ความเสียหายของชุมชนที่เกิดจากอาชญากรรม ”Marshall เน้นว่า “การสมานฉันท์ไม่ใช่การมองหลังย้อนอดีตเพียงทางเดียว แต่เป็นการสร้างสังคมที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเพื่ออนาคต”

<u>องค์กรภาคเอกชน : อำนาจเชิงเครือข่าย</u> Danial Van Ness หนึ่งในผู้ประสานงานองค์กรภาคเอกชนชาวอเมริกันที่มีบทบาทเคลื่อนไหวเรื่อง “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ในระดับนานาชาติ ผู้ซึ่งได้รับมอบหมายจากองค์การสหประชาชาติให้เขียนร่างหลักเกณฑ์พื้นฐานว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เสนอต่อที่ประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (UN expert group) ก่อนที่จะได้ข้อสรุปเสนอเป็นร่างหลักการพื้นฐานว่าด้วยการดำเนินโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาญาได้ให้คำจำกัดความของ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ว่าหมายถึง วิธีการตอบสนองความขัดแย้ง พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และอาชญากรรมด้วยการทำให้สิ่งต่าง ๆ ถูกต้องมากที่สุดเท่าที่จะทำได้สำหรับผู้ที่ได้รับผลกระทบ โดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตระหนักถึงความขัดแย้งหรือความเสียหายที่เกิดขึ้น เยียวยาความเสียหายทั้งทางร่างกายและความสัมพันธ์ให้มากที่สุดและสร้างแผนความรับผิดชอบหรือข้อตกลงที่จะป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นเดียวกันนี้ขึ้นอีก กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หมายรวมถึงโครงการกระบวนการ และกระบวนวิธีที่ดำเนินการตามหลักการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ด้วย (Van Ness & Crocker, 2003)

Zehr (1990, p.181) นักอาชญาวิทยาชาวอเมริกัน หนึ่งในกลุ่มผู้นำที่เรียกร้องให้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในยุคปัจจุบัน ผู้ได้รับรางวัลกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นานาชาติ ปี ค.ศ. 2003 จาก Prison Fellow-ship International (PFI) Center for Justice and Reconciliation ในฐานะผู้มีคุณูปการต่อการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปปฏิบัติในสังคมโลก สนับสนุนการให้ความสำคัญกับกระบวนวิธีการเชิงสมานฉันท์โดยกล่าวว่า “การประชุมเป็นเสมือนเวทีธรรมชาติที่สร้างสรรค์ให้เกิดการเยียวยา (repair) สมานฉันท์ (reconciliation) และอบอุ่นใจ (reassurance)”

ผู้นำการเปลี่ยนแปลง : อำนาจเชิงโครงสร้าง สำหรับประเทศไทย กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ผู้แทนประเทศที่เข้าร่วมประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเพื่อร่างหลักการพื้นฐานว่าด้วยการดำเนินโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาญา ซึ่งสหประชาชาติจัดขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 2001 ณ ประเทศแคนาดา เป็นคนแรกผู้ริเริ่มใช้คำภาษาไทยว่า “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” สำหรับคำว่า “restorative justice” ซึ่ง กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (2545, น. 180) อธิบายเหตุผลที่ใช้คำภาษาไทยเช่นนี้ว่า เนื่องจากในขณะนั้น restorative justice เป็นแนวคิดใหม่สำหรับวงการกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมและมีผู้ใช้ศัพท์ภาษาไทยหลากหลาย อาทิเช่น “ความยุติธรรมเชิงสร้างสรรค์” “การฟื้นฟูความยุติธรรม” เป็นต้น แต่เนื่องจากว่าการแปลตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษอาจจะไม่สามารถสื่อความหมายชัดเจน จึงใช้คำว่า “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” โดยคำนึงปรัชญาของแนวคิดนี้ และผลสุดท้ายที่จะนำไปสู่ความสมานฉันท์ในสังคม (social harmony)

ต่อมา พันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ได้กล่าวในรายการ “นายกฯ ทักษิณคุยกับประชาชน” เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2545 ภายหลังจากที่มีการจัดสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย” ซึ่งเป็นเวทีทางวิชาการเวทีแรกสำหรับปรากฏการณ์ทางสังคมเรื่อง “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ในสังคมไทย เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2545 โดยกล่าวว่า

> กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นทางเลือกที่น่าสนใจที่สามารถนำมาใช้กับคดีบาง ประเภทโดยเฉพาะคดีที่เกี่ยวกับเด็ก เดิมเมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้นก็ไปจับผู้กระทำผิดมาลงโทษ ส่วนผู้เสียหายก็รับกรรมอยู่ในสังคมโดยไม่ได้รับการดูแล ถือว่าได้แก้แค้นกับผู้กระทำผิดแล้ว ทางเลือกใหม่จะนำเอา 3 ฝ่าย คือ ผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และสังคมมาพบปะพูดคุยกันเพื่อหาทางออกทำให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชย ผู้กระทำผิดสำนึกผิดและยอมรับการลงโทษ ส่วนสังคม

ก็พร้อมจะโอบอุ้มผู้เสียหายมาเยียวยาและรับผู้กระทำผิดที่รู้สำนึกเป็นคนดีกลับสู่สังคม (ทักษิณ ชินวัตร, 2545)

ในฐานะอีกบทบาทหนึ่ง พันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตรเป็นนักอาชญาวิทยาคนสำคัญคนหนึ่งของประเทศ จึงอาจนับได้ว่าการให้คำจำกัดความดังกล่าวเป็นการกำหนดนิยาม “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” เชิงนโยบายพร้อมทั้งอธิบายความหมายให้กับคนไทยได้ทราบเกี่ยวกับการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ไปพร้อม ๆ กันโดยอีกบทบาทหนึ่งมีฐานะเป็นผู้นำรัฐบาลซึ่งมี “อำนาจเชิงโครงสร้าง” สนับสนุนอยู่อย่างถูกต้องตามกฎหมายซึ่งก็ได้แสดงบทบาทของการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงกรอบทัศนะใหม่สำหรับสังคมไทยในเรื่องนี้ไปในคราวเดียวกัน

จากนิยามของสหประชาชาติ พบว่าเป็นการกำหนดความหมายของ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” โดนเน้นที่ เป้าหมายหรือผลลัพธ์แห่งความสมานฉันท์ของสังคมเป็นสำคัญ ขณะที่บรรดานักวิชาการมีจุดเน้นที่ การบรรเทาความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมซึ่งถูกละเลยจากระบวนการยุติธรรมกระแสหลักมาเป็นเวลานาน และองค์กรภาคเอกชนเน้นที่กระบวนวิธีเชิงสมานฉันท์ (restorative justice process) หรือการประชุม (meeting) ว่าเป็นเวทีที่สามารถสร้างสรรค์ผลลัพธ์ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นได้ระหว่างสองฝ่ายที่มีความขัดแย้งกันรวมทั้งชุมชนด้วย ส่วนผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่รับแนวคิดนี้มาใช้สนใจประเด็นของการเปลี่ยนแปลงกรอบทัศนะและการมีทางเลือกใหม่ที่นำไปสู่การปฏิบัติได้ เพื่อแก้ไขปัญหาอันเกิดจากความไม่สมบูรณ์ของกรอบทัศนะเดิม

อย่างไรก็ตามในทัศนะของผู้ศึกษา “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” (restorative justice) หมายถึง ปรัชญา แนวคิด และกระบวนวิธีปฏิบัติต่อความขัดแย้ง พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์และอาชญากรรม ด้วยการคำนึงถึงเหยื่ออาชญากรรมและชุมชนผู้ที่ได้รับผลกระทบเป็นศูนย์กลาง โดยกระบวนวิธีเชิงสมานฉันท์จะสร้างความตระหนักต่อความขัดแย้งหรือความเสียหาย เยียวยาความเสียหายทั้งทางร่างกาย ทรัพย์สินและความสัมพันธ์รวมทั้งสร้างแผนความรับผิดชอบหรือข้อตกลงเชิงป้องกันที่เป็นไปได้อันนำไปสู้ผลลัพธ์แห่งความสมานฉันท์ของสังคม

นิยามดังกล่าวมุ่งให้ความสำคัญกับการมองอาชญากรรมในมิติที่ว่า “อาชญากรรมเป็นเรื่องของความขัดแย้งระหว่างบุคคล” (interpersonal conflict) ซึ่งเป็นการมองในมิติเชิงซ้อนที่แตกต่างไปจากกระบวนทัศน์เดิมที่มองว่า “อาชญากรรมเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนระเบียบกฎเกณฑ์ซึ่งรัฐกำหนดไว้ภายใต้อำนาจอันชอบธรรม” เพียงมิติเดียว และด้วยวิธีคิดใหม่ที่ว่า “อาชญากรรมคือความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคล” นี้ ทำให้ทั้งสองฝ่ายซึ่งได้แก่ “เหยื่ออาชญากรรม” และ

“ผู้กระทำผิด” ตระหนักถึงความรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันที่เกิดขึ้น ผลที่ตามมาคือทำให้เหยื่ออาชญากรรมไม่ถูกกีดกันออกจากกระบวนวิธีการอำนวยความยุติธรรมอย่างสิ้นเชิงแบบกระบวนทัศน์เดิม แต่เปิดโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรมได้มีสิทธิมีเสียง มีโอกาสแสดงท่าทีความรู้สึกต่อ "อาชญากรรม" ที่เกิดขึ้น รวมทั้งอาจพัฒนาสู่การแสดงความเมตตาให้อภัยแก่ผู้กระทำผิดอันเป็นญาณทรรศนำพาสังคมสู่ดุลยภาพที่มีความเอื้ออาทรต่อกันในที่สุด ส่วน “ผู้กระทำผิด” ก็ได้มีเวทีและโอกาสแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนรวมทั้งได้แสดงความสำนึกผิดอันเป็นการเยียวยาประสานรอยร้าวทางอารมณ์ความรู้สึกระหว่างสมาชิกสังคมที่บาดหมางโกรธเคืองกันเข้าด้วยกันอีกครั้ง โดยมี “ผู้แทนชุมชน” เข้าร่วมในการประชุมเชิงบูรณาการและการเรียนรู้ที่จะป้องกันตนเองและสังคมจากอาชญากรรม และเช่นเดียวกันที่ “กระบวนวิธีการ” ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ทำหน้าที่เป็นกลไกในการสร้างให้เกิดความโยงยึดผูกพันสมาชิกชุมชนขึ้นใหม่อีกครั้งอย่างมีนัยสำคัญแก่กัน

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงกำหนดนิยามในลักษณะที่มองกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีลักษณะของปรัชญาแนวคิดและทฤษฎีหรือเป็นทัศนะแม่บทหรือกระบวนทัศน์ที่มีกรอบแนวคิดเชิงนามธรรมแต่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายนั้นได้ด้วย “กระบวนวิธีเชิงสมานฉันท์” (restorative justice process) ซึ่งเป็นวิธีการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมใช้เป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้หลายระดับรวมทั้งระดับที่มีการดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมซึ่งเป็นขั้นที่มีความขัดแย้งสูงสุดในสังคม

<u>กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: ประวัติและภูมิหลังในสังคมโลก</u>

อันที่จริงแนวคิดเกี่ยวกับ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ไม่ใช่เรื่องใหม่ของสังคมโลก เนื่องจากพบว่าเคยมีการใช้แนวคิดและรูปแบบทำนองเดียวกันกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อยู่ในกลุ่มชนชาวอาหรับ กรีก และโรมันโบราณ (Van Ness, 1986, p. 323) ซึ่งในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาถูกรื้อฟื้นนำกลับมากล่าวถึงอีกครั้งในสังคมตะวันตกหลายแห่งทั้งในทวีปยุโรป อเมริกาเหนือ และออสเตรเลีย ควบคู่กับการใช้กระบวนการยุติธรรมที่เป็นแบบแผนหลักของสังคม ที่ยอมรับการสมานฉันท์แม้แต่ในคดีฆาตกรรม (Van Ness,1986, pp. 64-68) ส่วนในสังคมตะวันออก พบว่าพุทธศาสนิกชนโบราณ เต๋า และขงจื๊อ ซึ่งปัจจุบันมีความผสมผสานกันอยู่ในภูมิภาคเอเชียเหนือต่างก็เชื่อเช่นนั้น (Haley, 1996) ดังนั้น ในส่วนนี้จะกล่าวถึงประวัติและภูมิหลังความเป็นมาของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสังคมโลกที่เกิดปรากฏการณ์การล่มสลาย การกลับคืนสู่สังคมโลกอีกครั้ง ซึ่งเป็นพัฒนาการในยุคสมัยต่อมา และการเฟื่องฟูของ

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมทั้งกล่าวถึงร่องรอยของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสังคมไทยตามลำดับ

การล่มสลายของ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์”

จากการศึกษาสืบค้นประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสังคมโลก พบว่าในอดีตกาลก่อนศตวรรษที่ 9 สังคมมีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักสำหรับผู้คนในสังคมต่าง ๆ ทั่วโลกและไม่เหมือนกับกฎหมายสมัยนี้ กฎหมายของสังคมสมัยโบราณบรรจุไว้ด้วย “การประเมินค่าความเสียหาย” ที่ผู้กระทำผิดต้องชดใช้แก่เหยื่ออาชญากรรมไม่ใช่ด้วย “อัตราโทษ” ที่ลงโทษผู้กระทำผิด (Childres, 1964; Fry,1951; Laster, 1970; Schafer, 1970; Tallack, 1990 quoted in Weitekamp, 2000, p. 99) อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่สู้กระบวนทัศน์แห่งการลงโทษเกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 9 ในสมัยอาณาจักรแฟรงคิส (Frankish Empire) เมื่อการใช้โทษปรับแทนการชดใช้ค่าเสียหายและมีการประเมินการกระทำผิดเพื่อชำระความต่อผู้กระทำผิดเป็น “ค่าปรับ” โดยศาลซึ่งนำผู้กระทำผิดไปสู่การมีความสัมพันธ์และแสดงความรับผิดชอบต่อ “รัฐ” มากกว่า “เหยื่ออาชญากรรม” (Gillin, 1935, p. 198) การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดเอกสิทธิ์แก่รัฐในการลงโทษผู้กระทำผิด จนกระทั่งปลายยุคมืดในยุโรปที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันพร้อม ๆ กับพวกนอร์แมน (The Norman) ได้ชัยชนะเข้าทำการปกครอง (Van Ness, 1986, p. 66; Weitekamp, 1989 quoted in Braithwaite, 1998b, p. 323) โดยมีการเปลี่ยนแปลงอาชญากรรมไปสู่เรื่องของ “ความจงรักภักดีและเป็นความผิดร้ายแรงที่กระทำต่อกษัตริย์” แทนที่จะเป็น “การกระทำผิดต่อบุคคลอื่น” ซึ่งเป็นสาระสำคัญของวิธีการสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่กษัตริย์มีอำนาจเหนือประชาชนของตน และในตอนปลายแห่งคริสต์ศตวรรษที่ 12 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ก็ได้ถูกทำให้สิ้นสุดลงอย่างสิ้นเชิง (Schafer, 1970, p. 8) ขณะที่เหยื่ออาชญากรรมถูกลดบทบาทลงแต่แนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังคงอยู่ข้ามพ้นกาลเวลาหลายศตวรรษในพื้นที่ต่าง ๆ ของสังคมโลก ดังที่ปรากฏว่าในตอนปลายของศตวรรษที่ 20 ยังคงมีการใช้รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของชุมชน Afikpo (The Afikpo [Ehugbo]-Nigeria model) ในฐานะกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในไนจีเรียตะวันออกเฉียงใต้จากการศึกษาวิจัยของ Ogbonnaya Oko Elechi (1999) ซึ่งพบว่ามีลักษณะของการใช้ “เหยื่ออาชญากรรมเป็นศูนย์กลาง” (victim-centered) กำหนดความเสียหายและการชดใช้โดยเหยื่อ-ผู้กระทำผิด-ครอบครัวของทั้งสองฝ่ายและชุมชน ด้วยการนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งสองฝ่ายซึ่งขัดแย้งกันมาพบกันเป็นการตอกย้ำความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม (social solidarity) ในการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิดโดยเริ่มต้นจาก

การที่ผู้กระทำผิดตระหนักถึงความผิดที่ตนกระทำลงไปและแสดงความเสียใจ ความรู้สึกละอายแก่ใจ และแสดงความรับผิดชอบผ่านการชดใช้เยียวยาและการขอลุแก่โทษ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ผูกพัน เหยื่อ-ผู้กระทำผิด-ชุมชนกับการชดใช้ค่าเสียหายไว้ด้วยกัน ซึ่งเป็นหลักการโบราณนั้นได้เสื่อมสลายไปจากกรอบทัศนะของสังคมที่ไม่ให้ความสำคัญกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในฐานะกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ทั้ง ๆ ที่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังคงมีปรากฏอยู่ในรูปลักษณ์ต่าง ๆ ในสังคมชนบทที่ห่างไกลความเจริญทั่วโลก และมีอยู่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เพียงแต่ไม่มีกฎหมายรองรับความมีอยู่ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในช่วงแรกที่รัฐชาติเจริญรุ่งเรืองขึ้น

<u>พัฒนาการของกระแสโลกสู่การเกิดขึ้นของ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์”</u>

ทั้ง ๆ ที่ความสนใจของสังคมในระยะต่อมาได้มุ่งไปที่การปฏิรูปการลงโทษ “ผู้กระทำผิด” สู่วิธีการที่มีมนุษยธรรมมากขึ้น คือปรับจากการแก้แค้นทดแทน (retribution) เป็นการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรม (rehabilitation) แต่ในทางตรงกันข้ามการให้ความสำคัญและดูแลเอาใจใส่ “เหยื่ออาชญากรรม” กลับลดลง อย่างไรก็ตาม ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมากรอบทัศนะกระบวนการยุติธรรมที่มุ่งเน้นการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดไม่ว่าจะเป็นการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทนหรือเพื่อแก้ไขฟื้นฟูเริ่มเคลื่อนที่เปลี่ยนแปลงไปสู่กรอบทัศนะใหม่ที่ Lucia Zedner (1997, p. 603) เรียกว่า “กระบวนทัศน์แห่งการเยียวยา” (paradigm of reparation) โดยให้ความสำคัญกับเหยื่ออาชญากรรมและการปฏิบัติต่อเหยื่ออาชญากรรมด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มากขึ้น

ซึ่งปรากฏการณ์นี้วิเคราะห์ได้ว่าน่าจะเนื่องมาจากเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ

ประการแรก สังคมโลกได้ให้ความสนใจกับเรื่องของ “การละเมิดสิทธิมนุษยชน” (the abuse of human right) มากขึ้น ดังที่ Stanley Cohen (1995, pp. 97-98) นักอาชญาวิทยาชาวอเมริกันกล่าวว่า “อาชญากรรมต่อรัฐ” (state crime) จัดว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่ง เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย ตำรวจ ราชทัณฑ์ ศาล ความรุนแรงเหยื่ออาชญากรรม และความยุติธรรมเช่นเดียวกัน โดยอาชญากรรมถูกจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “ความรุนแรงทางสังคม” ตามแนวคิดของอาชญาวิทยาแนวสันติวิธี (peacemaking criminology) ที่พัฒนาขึ้นใหม่ ขณะที่อาชญาวิทยากระแสหลักไม่ค่อยให้ความสำคัญเรื่องเหล่านี้

ประการที่สอง ในคริสต์ทศวรรษ 1980s ภายหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลงและมีความพยายามที่จะลดอาวุธนิวเคลียร์ลงนั้น งานวิจัยเกี่ยวกับสันติภาพส่วนใหญ่ต่างมุ่งศึกษาเรื่องของ “ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง” (structural violence) (หมายถึงความรุนแรงที่เกิดจากโครงสร้างทาง

สังคมเป็นตัวกำหนดและสมาชิกสังคมก็ยึดถือปฏิบัติตามเช่นนั้น เช่น การจัดลำดับชั้นทางสังคม) และสนใจขยายแนวคิดในเรื่องความมั่นคงปลอดภัยและสันติภาพมากขึ้น ทำให้วงการอาชญาวิทยามีการกล่าวถึง “ระบบปฏิปักษ์” (adversary system) ในการพิจารณาคดีของศาลว่าการโต้แย้งของคู่กรณีทำให้ทุกฝ่ายต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายราคาแพงและสูญเสียเวลาจำนวนมากโดยหลายแห่งทั่วโลกพบว่า การลงทุนด้านกระบวนการยุติธรรมได้ผลลัพธ์ (outcomes) เป็นผลรวมที่มีค่าเป็นศูนย์ (zero-sum) จากการใช้ระบบนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าระบบงานยุติธรรมที่ใช้อยู่ทุกวันนี้ไม่ใช่วิธีการจำเป็นอย่างยิ่งที่ทำให้เกิดผลดีที่สุด (optimum) ต่อผลิตผล (productive) ในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง (Weber, 1993, pp. 113-114) ขณะที่นักวิจัยเรื่องเกี่ยวกับสันติภาพที่เป็นชายส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับสงครามและสันติภาพระดับชาติ แต่นักวิจัยเรื่องเกี่ยวกับสันติภาพที่เป็นหญิงกลับให้ความสนใจเรื่องความรุนแรงที่มีผู้หญิง เด็ก และกลุ่มคนชายขอบ ที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมในลักษณะต่าง ๆ กัน โดยเน้นว่า “ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง” เป็นตัวการสำคัญในเรื่องนี้ ส่งผลให้นักเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิสตรีเริ่มมีบทบาทสำคัญต่อสังคมตะวันตกในช่วงต่อมา (Weber, 1993, pp. 115-116) ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่นำไปสู่การปรับกระบวนทัศน์กระบวนการยุติธรรมจากการเคลื่อนไหวของเหยื่ออาชญากรรม

<u>การเกิดขึ้นของ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ในสังคมร่วมสมัย</u>

Ivo Aertsen and Jolien Willemsens (2001, p. 291) กล่าวว่า การไกล่เกลี่ยเหยื่อ-ผู้กระทำผิด(victim-offenders mediation) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในปัจจุบันนั้น เริ่มขึ้นครั้งแรกที่ยุโรปในช่วงตอนปลายของคริสต์ทศวรรษที่ 1960s ในรูปของกรอบแนวคิดทฤษฎีโดยนักวิชาการชาวยุโรป แต่ในทางปฏิบัติแล้ว Howard Zehr (1990, pp. 158-159) อธิบายว่า การทดลองดำเนินการใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์คดีแรกเกิดขึ้นที่เมืองคิชเช่นเนอร์ (Kitchener) มลรัฐออนทาริโอ ประเทศแคนาดา เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 1974 โดยเด็กหนุ่มสองคนจากเมืองแอลมิรา (Elmira) มลรัฐออนทาริโอ ประเทศแคนาดา รับสารภาพว่าได้ขีดเขียนทรัพย์สินทำให้เสียหาย จำนวน 22 แห่ง โดยมี Mark Yantzi พนักงานคุมประพฤติทำหน้าที่สืบเสาะและพินิจ และ Dave Worth ผู้ประสานงานคณะกรรมการกลางอาสาสมัครงานสังคมสงเคราะห์ แห่ง Mennonite (MCC) เมือง Kitchener มลรัฐออนทาริโอ ดำเนินการร้องขอต่อศาลเพื่อดำเนินกระบวนการสมานฉันท์เหยื่อ-ผู้กระทำผิดในคดีนี้ ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการเชิงสมานฉันท์ขึ้นเป็นคดีแรก ส่วนในสหรัฐอเมริกาเริ่มต้นโครงการนี้ครั้งแรกที่เมืองเอ็ลคฮาท (Elkhart) มลรัฐอินเดียนา ในปี ค.ศ. 1978

จากข้อเท็จจริงดังกล่าว Marshall (1999, p. 7) อธิบายว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เกิดขึ้นจากผู้ปฏิบัติซึ่งเป็นบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมที่รู้สึกว่ามีความจำกัดในการใช้มาตรการต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ตามปกติจึงเริ่มทดลองใช้วิธีการใหม่ ในการแก้ปัญหาอาชญากรรมโดยอาศัยการเรียนรู้และพัฒนาจากผลกระทบที่เกิดขึ้นกับวิธีการเดิมที่มีต่อผู้กระทำผิด ความพึงพอใจของเหยื่ออาชญากรรมและการยอมรับของสาธารณชนที่ไม่เป็นอิสระต่อกันหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ผลกระทบที่เกิดจากการใช้กระบวนการยุติธรรมตามแบบแผนวิธีการเดิมประการหนึ่ง ความพึงพอใจของเหยื่ออาชญากรรมประการหนึ่ง และการยอมรับของสาธารณชนอีกประการหนึ่งนั้นต่างก็เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการแก้ปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น ๆ อีกด้วย

Marshall (1999, p. 5) อธิบายต่อไปว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงไม่ใช่เป็นเพียงทฤษฎีทางวิชาการเกี่ยวกับอาชญากรรมหรือความยุติธรรมแต่เป็นตัวแทนการทำงานที่ประสบความสำเร็จที่เพิ่มพูนขึ้นจากประสบการณ์การแก้ปัญหาอาชญากรรม แม้ว่าประสบการณ์ที่สังเคราะห์ขึ้นจะยังมีความหลากหลายอยู่มาก (คือรวมการสนับสนุนเหยื่อ-การไกล่เกลี่ย-การประชุมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาการกำหนดนโยบายและรวมชุมชนและหน่วยงานรับผิดชอบโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูในชุมชนเข้าร่วมกันทำงาน) แต่นวัตกรรมนี้พัฒนาขึ้นจากการตระหนักถึงความต้องการเชื่อมโยงทุกฝ่ายเข้าด้วยกัน แม้ว่าความต้องการจะเกิดขึ้นจากหลายทิศทาง แต่พบว่าศูนย์รวมของทั้งหมดตั้งอยู่บนหลักการสำคัญเดียวกันคือ “การมีส่วนร่วมของบุคคล การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องและของชุมชนในการแก้ปัญหาด้วยความยืดหยุ่นผ่อนปรน” เมื่อวิธีการปฏิบัติดังกล่าวได้รับการขัดเกลาจนตกผลึกจึงกลายมาเป็น “แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์”

ในช่วงของพัฒนาการนี้ พบว่ามีแรงบันดาลใจจากตัวอย่างการอำนวยความยุติธรรมโดยชุมชน(community justice) ใช้อยู่ในระบบวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่มิใช่วัฒนธรรมตะวันตก เช่นในอเมริกาเหนือ มีการล้อมวงพิจารณาคดีแบบชนพื้นเมืองอเมริกัน (Native American Sentencing Circles) และนิวซีแลนด์มีการอำนวยความยุติธรรมแบบเมาริ (Maori Justice) วิธีการดั้งเดิมเหล่านี้ทำให้เกิดการพัฒนาต่อมาเป็น “การประชุมกลุ่มครอบครัว” หรือ “การประชุมกลุ่มชุมชน” (family or community group conferencing) และเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพยิ่งในการผลักดันแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ขับเคลื่อนจากการไกล่เกลี่ยระหว่างเหยื่ออาชญากรรมกับผู้กระทำผิดโดยคนกลางเพียงลำพังโดยเฉพาะเมื่อผู้กระทำผิดเป็นเด็กและเยาวชนด้วยการจัดหาจุดเน้นใหม่ในชุมชนคือ พัฒนาสู่การแสวงหาสาระสำคัญของความเป็นชุมชนเพื่อสร้าง “โครงการไกล่เกลี่ยเหยื่อ-ผู้กระทำผิด” ขึ้น (victim offender reconciliation

projects-VORPs) เพื่อใช้แทนที่ความพยายามในการถักทอ “ชุมชนศาสนนิยม” ในอเมริกาเหนือให้เป็นรูปเป็นร่างและเพื่อลดการพึ่งพิงกระบวนการยุติธรรมแบบเป็นทางการ (reliance on formal justice)

ร่องรอยของแนวคิด “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ในสังคมไทย

จากการศึกษารากฐานของแนวคิดที่มีลักษณะคล้ายกับแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือเป็นการไกล่เกลี่ยประนีประนอมในสังคมไทยที่เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิดและผู้แทนชุมชนทำกิจกรรมการประชุมพูดคุยร่วมกัน รวมทั้งมีส่วนร่วมในเรื่องของการป้องกันอาชญากรรม การควบคุมอาชญากรรมและการดำเนินกระบวนการยุติธรรม โดยศึกษาจากศิลาจารึกและจดหมายเหตุต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของไทย สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่าง รัฐ-สังคม-กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมระหว่างยุคโบราณคือก่อนมีการปฏิรูประบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม พ.ศ. 2435 กับ ยุคหลังการปฏิรูประบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม พ.ศ. 2435 ได้ดังนี้

“รัฐ” “สังคม” กับ “กระบวนการยุติธรรม” ไทยในยุคโบราณ

ความสัมพันธ์ระหว่าง “รัฐ” กับ “สังคมไทย” ในยุคโบราณมีลักษณะดังที่ เสกสรร ประเสริฐกุล (2538, น. 95-108) สรุปไว้คือ “รัฐกับสังคมดำรงอยู่ทาบซ้อนกัน” กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “เกือบจะไม่มีความแตกต่างกันระหว่างรัฐกับสังคม” โดยการปกครองโบราณมีลักษณะเด่นที่สุดคือ เอาประชาชนมาเป็นทั้งคนของรัฐและคนในรัฐ ซึ่งเท่ากับว่าไม่มีพรมแดนระหว่างรัฐกับสังคม รัฐยังมิได้ยึดถือในเรื่องของ ”ชาติ” (nation) รัฐมีบทบาทจำกัดคือมีพันธะหน้าที่ในการป้องกันภัยภายนอกและดูแลความสงบเรียบร้อยภายในเท่านั้น เรื่องอื่น ๆ เป็นหน้าที่ของสังคมดูแลกันเอง และรัฐมีอำนาจทางการเมืองผูกติดกับกระบวนการทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นอำนาจทางการเมืองระหว่างไพร่กับนาย (ขุนนาง) และระหว่างขุนนางกับพระเจ้าแผ่นดินที่ทั้งคุ้มครองป้องกันการกระทบกระทั่งกันและจรรโลงความสัมพันธ์ โดยมี “ความเมตตา” เป็นสิ่งหล่อเลี้ยงความรู้สึก และเป็นรากฐานสำคัญอย่างหนึ่งของความภักดีทางการเมืองที่ไพร่เต็มใจมอบให้นายของพวกเข้า เรียกว่าเป็น “กระบวนการรักษาอำนาจและใช้อำนาจโดยผ่านวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรม” ซึ่งเสกสรรวิเคราะห์ไว้น่าสนใจว่า “ในการปกครองโบราณ ถึงจะมีกฎหมายดำรงอยู่แต่ก็ไม่มีใครคาดหวังความเคร่งครัดแบบสมัยใหม่ กระทั่งผู้กระทำผิดก็คาดหวังความเมตตาจากผู้ลงโทษ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยดุลยพินิจจากวัฒนธรรมประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งสิ้น”

ดังนั้น ในรัฐบาลไทยโบราณจึงใช้กฎหมายจารีตประเพณีเป็นเครื่องมือของรัฐและของผู้ปกครองในการควบคุมประชาชนในรัฐและสังคม (ที่ทาบซ้อนกันอยู่) ให้มีการปฏิบัติหน้าที่

ของตนสอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมผ่านทางกระบวนการยุติธรรมที่ใช้อำนาจที่ผ่านกรองกระบวนการทางวัฒนธรรมอย่างละเอียดลออทำให้ผู้คนสามารถยอมรับอำนาจได้โดยไม่รู้สึกว่านั่นเป็นการใช้อำนาจ รวมทั้งลงโทษเมื่อมีการฝ่าฝืนกฎกติกาที่สังคมแบบจารีตนิยมกำหนดไว้ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “อาชญากรรมและการลงโทษ” ที่มีผู้เกี่ยวข้องคือ “ผู้กระทำผิด-เหยื่อ-ชุมชน” นั้น จึงมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่มากกว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจ คือเป็นความสัมพันธ์ที่ผู้ถูกกระทำไม่อาจปฏิเสธการปฏิบัติหน้าที่ใดตามสถานภาพที่มีอยู่ได้ (เช่น สถานภาพการเป็นบิดา เป็นเพื่อนบ้านของคนในชุมชน เป็นตำรวจเมื่อมีโจรขโมย ฯลฯ) หากยังประสงค์จะใช้ชีวิตอยู่ในสังคมการเมืองแห่งนี้เพราะ “รัฐมีอำนาจทางการเมืองผูกติดอยู่กับกระบวนการทางวัฒนธรรม” (เสกสรร ประเสริฐกุล, 2538, น. 101) ความสัมพันธ์ระหว่าง “รัฐและสังคม” กับ “กฎหมายและกระบวนการยุติธรรม” ในทัศนะของผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ลักษณะเด่นได้ 3 ประการ คือ

ประการแรก อำนาจของผู้ปกครองผูกโยงกับกฎหมายธรรมชาติ ศีลธรรม ความยุติธรรม และกฎแห่งกรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างจารีตประเพณีของสังคม อำนาจรัฐและกฎหมายจากการศึกษาของ ร. แลงกาต์ (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2543, น. 42-64) ระบุว่ากฎหมายไทยมีที่มาดั้งเดิมแต่ครั้งกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยามีสองลักษณะ คือกฎหมายที่มิได้เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ “จารีตประเพณี” เช่นเดียวกับกฎหมายของชนชาติทั้งหลายและซึ่งเป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ “คัมภีร์ธรรมสัตถัม หรือ พระธรรมศาสตร์” อันมีเค้ามูลมาจากฮินดูซึ่งยึดถือว่ากฎหมายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมะคือเป็นกฎซึ่งควบคุมระเบียบทั้งปวงในโลก อยู่เป็นอิสระไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งเจตนาของมนุษย์ใด ต่อมาได้มีการนำเอา “พระราชศาสตร์” ซึ่งเป็นวิธีการบริหารบ้านเมืองของกษัตริย์มาประกอบครบถ้วนให้สมบูรณ์แก่กันและกันระหว่างพระธรรมศาสตร์และพระราชศาสตร์ทำให้กษัตริย์ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่ทรงอำนวยความยุติธรรมเป็นอย่างดี

เช่นเดียวกับสังคมตะวันออกอื่น ๆ หลายแห่งในภูมิภาคนี้ที่นอกจากจะใช้ “คัมภีร์พระธรรมศาสตร์” และ “หลักทศพิธราชธรรม” สำหรับกษัตริย์ในการปกครองแล้วยังได้นำเอา “กฎแห่งกรรม” ของพุทธศาสนาผสมผสานกันโดย Clifford, W. (อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, แปล, 2536, น. 16) อธิบายเปรียบเทียบวิทยาศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี และกระบวนการยุติธรรมของตะวันออกกับตะวันตกว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ สังคม กับกระบวนการยุติธรรมไว้อย่างน่าสนใจว่า

ความยุติธรรมตามแนวความคิดของตะวันตกเกิดจากแนวความคิดตามความหมายของคำว่า “ที่ถูกที่ควร” ของพระคัมภีร์ไบเบิ้ลผนวกกับความคิดตามแบบ “กฎหมายธรรมชาติ” (natural law) ของชาวกรีกในยุคปรัชญากำลังเฟื่องฟู แนวคิดนี้ได้วิวัฒนาการเรื่อยมาจนกลายเป็นการยอมรับนับถือ “สิทธิส่วนบุคคล” หลักการนี้เชื่อว่า “ความยุติธรรมนั้นย่อมอยู่เหนือคำสั่ง ของผู้มีอำนาจและเสรีภาพพื้นฐานของบุคคลย่อมอยู่เหนือการควบคุมใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นโดยสังคมหรือโดยรัฐ” จึงก่อให้เกิดหลักว่าด้วยสิทธิมนุษยชนตามแบบตะวันตกขึ้น ขณะที่ตะวันออกมีแนวพัฒนาการที่คล้ายคลึงกัน โดยกษัตริย์และเจ้าผู้ครองนครจะใช้ “หลักธรรมะสัตตราหรือหลักพระธรรมศาสตร์” ของชาวฮินดูในการควบคุมมิให้รัฐใช้อำนาจปกครองที่ไม่อยู่ในทำนองคลองธรรม หลักดังกล่าวคล้ายกับหลักกฎหมายธรรมชาติของชาวตะวันตกและยังมีความรุนแรงยิ่งกว่าด้วยสภาพบังคับของหลักพระธรรมศาสตร์เป็นสภาพบังคับที่ผู้ละเมิดจะไม่มีวันลืมเลือนไปจากจิตใจได้เลย คือ “กฎแห่งกรรม” นั่นเองมีสภาพเป็นบทบังคับที่คอยติดตามลงโทษ ผู้ละเมิด หรือผู้กระทำผิดไปจนตลอดกาลไม่ว่าในภพนี้หรือภพหน้า

ความผูกพันของคนในสังคมกับความเชื่อที่ว่าพระธรรมศาสตร์เป็นของศักดิ์สิทธิ์มนุษย์ไม่อาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายชนิดนี้ได้เพราะเป็นกฎของธรรมชาติที่อยู่เหนือมนุษย์นั้นเกี่ยวพันมาถึง “กฎหมายตราสามดวง” (2521, น. 4-9) ที่มีการปรับปรุงแก้ไขโดยชำระขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 1 และใช้มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 จึงมีการปฏิรูปกฎหมายครั้งใหญ่ขึ้น

ด้วยเหตุนี้ การที่อำนาจของผู้ปกครองในสมัยนั้นถูกผูกโยงกับกฎธรรมชาติ ศีลธรรมหรือความยุติธรรมและกฎแห่งกรรม จึงทำให้อำนาจทางการเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์ น่าเกรงขามยิ่งขึ้นในการควบคุมสังคมโดยมีความเชื่อทางศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติร่วมจัดกระทำด้วย

ประการที่สอง การควบคุมอาชญากรรมในสังคมเป็น “หน้าที่” ของประชาชน

ในสังคมยุคนั้น ประชาชนเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการป้องกันอาชญากรรมในชุมชนของตนเอง โดยข้อมูลจากกฎหมายอาญาในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (หลวงสุทธิวาทนฤพุฒ, 2516, น. 204-205) พบว่า การตามจับโจรผู้ร้ายในสมัยสุโขทัยนั้นเป็นหน้าที่ของผู้คนในหมู่บ้านทั้งหมู่บ้านและทั้งตำบลเป็นคนตามจับขโมยมาให้ได้ ซึ่งในสมัยนั้น ไม่มีการกล่าวถึง “ตำรวจ” แต่อย่างใด จะมี “จารีตนครบาล” ทำหน้าที่คล้ายตำรวจก็ในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจัดให้มีจตุสดมภ์ขึ้น ดังนั้น ในสมัยสุโขทัย “ประชาชนคือ

ตำรวจ และตำรวจคือประชาชน" ประชาชนจึงเป็นผู้มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องป้องกันและจัดการเบื้องต้นกับอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านของตน และต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่สาม) มีการตรากฎหมายที่มีชื่อว่า "โจรห้าเส้น" เพิ่มเติมในลักษณะโจรมาตรา 114 (ตราสามดวง เล่ม 2 หน้า 343) ซึ่งหมอบรัดเลย์ (พุทธิวาทนฤพุฒิ, 2504, น. 132) บันทึกไว้ว่าเป็นเรื่องของการออกกฎหมายเกณฑ์ราษฎรให้ช่วยระงับการปล้นสะดมซึ่งกำลังชุกชุมขึ้น กฎหมายปรารภว่า

> เกิดเรื่องตีชิงวิ่งราวปล้นสะดมขึ้น พวกญาติพี่น้องหรือมูลนายเพื่อนบ้านใกล้เคียงกลับช่วยกันปิดบังให้พ้นผิดมิได้ว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนพวกโจร มันจึงกำเริบที่จริงกฎหมายแต่เดิมมาก็มีอยู่ที่จะต้องเอาบิดาพี่น้องของผู้ร้ายลงโทษด้วย ถ้าหากว่าผู้ร้ายปล้นขึ้นที่ใด ชาวบ้านใกล้เคียงภายในระยะ 3 เส้น 15 วา จะต้องช่วยกันจับกุมให้จงได้ ผู้ร้ายนี้ก็ต้องช่วยกันติดตามไปถึงหมู่บ้านไหนที่ผู้ร้ายผ่านไป ชาวบ้านข้างหน้าก็ต้องสมทบออกช่วยติดตามต่อไปอีกเพราะแม้ชาวบ้านหมู่แรกจะกลับบ้านกันแล้วแต่ก็ยังมีพนักงานเจ้าหน้าที่ต้องตามไป เช่น กำนัน พันนายบ้าน และโดยเฉพาะพวกนครบาลแล้วกฎหมายบังคับให้จับโจรจงได้ภายในสามวัน...เนื่องจากผู้คนมีจำนวนน้อยไม่พอจับกุม จึงออกกฎหมายใหม่เพิ่มเป็นห้าเส้น

เมื่อพิเคราะห์ถึงการที่ประชาชนในชุมชนหมู่บ้านให้ความร่วมมือตามจับโจรผู้ร้ายที่ผ่านเข้ามาในหมู่บ้านของตนแล้ว นอกจากการที่กฎหมายได้กำหนดโทษปรับไว้สำหรับผู้ไม่ให้ความร่วมมือแล้วพบว่ายังมีประเด็นที่ควรพิจารณาตามที่ Clifford (อ้างถึงใน อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, แปล, 2536, น. 16) อธิบายไว้ในเชิงเปรียบเทียบวิธีการ "เข้าถึงความยุติธรรม" ว่า"ความยุติธรรม" ของโลกตะวันออกและโลกตะวันตกมีความแตกต่างกันในเรื่องวิถีทางที่จะเดินไปสู่ความยุติธรรมตามแบบฉบับของตนอีกด้วย กล่าวคือ วิถีทางไปสู่ความยุติธรรมของตะวันตกเน้นที่ตัวบุคคลและสิทธิมนุษยชนซึ่งการไปสู่จุดหมายปลายทางทำได้ด้วย "การเรียกร้อง" (Claims) ขณะที่วิถีทางไปสู่ความยุติธรรมของตะวันออกเน้นที่ภาระหน้าที่ของบุคคลและความสัมพันธ์ของสังคมทั้งมวลซึ่งไปสู่จุดหมายปลายทางได้ด้วย "การทำหน้าที่" (duties)

กล่าวได้ว่า การควบคุมอาชญากรรมในสังคมไทยโบราณโดยให้ประชาชนดูแลกันเองนั้น น่าจะเนื่องจากผู้คนในบ้านเมืองขณะนั้นมีจำนวนไม่มากนัก ทั้งยังไม่มีการแบ่งพรมแดนบทบาทหน้าที่กันอย่างชัดเจนระหว่าง "ประชาชน" กับ "เจ้าหน้าที่ของรัฐ" โดยประชาชนรับเอา

หน้าที่ในการป้องกันชุมชนจากอาชญากรรมและหน้าที่ในการตามจับโจรผู้ร้ายในหมู่บ้านมาเป็น “หน้าที่ของตน” ทำให้เกิดผลดีแก่การควบคุมสังคมตามมา

ประการที่สาม ความสัมพันธ์ระหว่าง “เหยื่อ-ผู้กระทำผิด-ชุมชน” มีลักษณะสมานฉันท์ มุ่งเยียวยาชดใช้แก่กัน

รูปแบบวิธีการพิจารณาคดีและการลงโทษในสมัยโบราณเมื่อเกิดอาชญากรรม ได้แก่ การลัก วิ่ง ชิง ปล้นทรัพย์ และการละเมิดแก่กันขึ้นในสังคมขณะนั้น กฎหมายกำหนดให้ผู้กระทำผิดชดใช้เป็นเงินเบี้ยแก่กัน เรียกว่าเป็นการ “ปรับไหม” ประการหนึ่ง และ “ลงโทษปรับ” อีกประการหนึ่ง โดยการลงโทษผู้กระทำผิดนั้นปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจร ซึ่งเป็นเหมือนกฎหมายลักษณะอาญา สันนิษฐานว่าจารึกขึ้นระหว่าง พ.ศ. 1856-1976 อันเป็นช่วงเวลาส่วนหนึ่งในแผ่นดินของพระยาลิไท มีประเด็นที่น่าสนใจคือ “แม้จะเป็นกฎหมายอาญา แต่ก็ไม่ปรากฏบทลงโทษจำคุกมีเพียงโทษปรับ” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดของกฎหมายอาญาในสมัยนั้นที่ไม่นิยมวิธีการลงโทษที่รุนแรง ถ้าเป็นเพียงการประทุษร้ายต่อทรัพย์ ความคิดเกี่ยวกับการลงโทษที่ไม่นิยมใช้ความรุนแรงยังปรากฏในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง หลักที่ 1 (พ.ศ. 1904) ซึ่งจารึกว่าไม่มีการประหารชีวิตผู้ใด (ชัย เรืองศิลป์, 2523, น. 111-112)

อย่างไรก็ตาม กฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยาถูกเผาทิ้งตอนเสียกรุงไม่ปรากฏหลักฐานให้ตามรอยได้ แต่ในคำนำที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงสมัยรัชกาลที่ 1 บ่งชัดว่ากฎหมายไทยเอาแบบอย่างจากพระธรรมศาสตร์ของฮินดูจากมอญ เมื่อนำกฎหมายไทยเปรียบเทียบกับกฎหมายของมอญหรือพม่าซึ่งรับเอาพระธรรมศาสตร์จากฮินดูและพุทธศาสนาจากอินเดียไปปรับเป็นของตนแล้วชั้นหนึ่งนั้น จากการศึกษาของ ชัย เรืองศิลป์ (2523, น. 111-112) พบว่ากฎหมายมีข้อแตกต่างกันสามประการ คือ จำนวนมูลคดี วิธีลงโทษ และการยอมให้ไถ่โทษ กฎหมายมอญและพม่านิยมการลงโทษ ผู้ฝ่าฝืนกฎหมายอาญาด้วยการปรับไหม ฆ่ากันตายจะถูกปรับ ถ้าผู้ตายเป็นภิกษุหรือพราหมณ์ จำเลยเสียค่าปรับแพงที่สุด ขณะที่กฎหมายไทยในขณะนั้นนิยมการลงโทษเฆี่ยนตี ตัดแขนตัดขา ฆ่าฟัน และเอาเข้าคุก และนิยมการเรียกค่าไถ่ โทษเอาเงินเข้าคลัง แบบเดียวกับกฎหมายของเขมรที่มีโทษรุนแรงเช่นกัน และมีการยอมให้ไถ่โทษเหมือนกัน เช่นกำหนดโทษผู้กระทำความผิดอุกฉกรรจ์มหัตโทษไว้ถึง 21 อย่างเท่ากันทั้งเขมรและไทย เช่น ถกหนังหัวเอาเหล็กเผาไฟนาบหัว เอาหินทุบจนกว่าจะตาย ฯลฯ

จึงเป็นไปได้ว่าการชำระกฎหมายขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 1 นั้น ได้มีการปรับประยุกต์กฎหมายที่ใช้ควบคุมสังคมโดยการจัดการเชิงอำนาจของรัฐและผู้ปกครองเข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ สังคมกับกฎหมายและกระบวนการ

ยุติธรรมเปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีทางที่รัฐเข้ามามีบทบาทจัดการกับอาชญากรรมในลักษณะที่รุนแรงมากขึ้น มีกระบวนวิธีการเพิ่มมากขึ้น ได้แก่มีการบังคับโทษจำคุกและโทษที่กระทำรุนแรงต่อชีวิตร่างกายของผู้กระทำผิดมากขึ้นเป็นลำดับ

นอกจากนี้ จากการศึกษาค้นคว้าของ ร. แลงกาต์ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ วิกัลย์ พงศ์พนิตานนท์, บรรณาธิการ, 2526, น. 103-104) พบว่า กฎหมายโบราณหรือมรา ร. แลงกาต์เรียกว่า"กฎหมายเก่าของไทย" นั้น ยังมีการกำหนดลักษณะอันเป็นสามัญแก่การละเมิดทุกชนิด เช่น ลักษณะสำคัญของเงินปรับ เจตนาร้าย เหตุร้ายแรงที่ประกอบเข้ามาในการละเมิด การละเมิดที่กระทำต่อตัวบุคคล ฯลฯ ซึ่งมีข้อกำหนดในเชิงของการชดใช้เยียวยาแก่กันที่เรียกว่า" สินไหม" ไว้ด้วย ดังที่กำหนดไว้ในบทที่ 154 แห่งกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ ซึ่ง ร. แลงกาต์อธิบายว่า " เงินสินไหม" นั้น ในเบื้องต้นเป็นเงินที่เรียกเอาเพื่อใช้เป็นค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยเหตุนี้สินไหมจึงตรงกันกับที่เรียกกันในกฎหมายปัจจุบันนี้ว่า "ค่าสินไหมทดแทน" และเนื่องจากที่เป็นค่าสินไหมทดแทนความเสียหายเช่นนี้ จำนวนของสินไหมจึงย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามความเสียหายมากหรือน้อยที่เกิดขึ้นแก่ผู้ถูกละเมิด และเป็นเงินซึ่งมีจำนวนสูงกว่ามูลค่าของความเสียหายอันเกิดขึ้นจริง ในการที่จำนวนสินไหมเกินค่าความเสียหายเลยไปนั้นก็ถือได้ว่าสินไหมนี้เป็นโทษที่ใช้ลงแก่ผู้ทำละเมิด และมีลักษณะเป็นโทษทางอาญาหาใช่เพียงแค่ "ค่าทดแทนความเสียหาย" ไม่ ซึ่งถ้าพิเคราะห์สินไหมตามหลักในกฎหมายปัจจุบันแล้วก็จะเห็นว่าสินไหมนี้มีลักษณะเป็นทั้งค่าสินไหมทดแทนทางแพ่งและค่าปรับทางอาญา

ร. แลงกาต์ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ วิกัลย์ พงศ์พนิตานนท์ บรรณาธิการ, 2526, น. 123-124, 145) ได้ระบุข้อมูลจากการศึกษาการละเมิดกับการฆ่าคนตายว่า "ผู้ที่ทำให้คนอื่นถึงแก่ความตาย นอกจากที่จะต้องรับโทษทางอาญาแล้ว ยังจะต้องชำระเงินปรับอีก ซึ่งส่วนหนึ่งของเงินปรับนี้จะตกได้แก่รัฐ และอีกส่วนหนึ่งจะตกได้แก่ญาติของผู้ตาย" และ "เงินปรับนี้ตามหลักมีจำนวนเท่ากับ 2 เท่าค่าตัวผู้ที่ตาย ซึ่งเท่ากับว่าผู้ละเมิดต้องชำระค่าตัวผู้ที่ตายให้แก่รัฐนั้นคงเพื่อที่จะทดแทนชุมนุมชนต่อการที่ชุมนุมชนต้องสูญสิ้นสมาชิกไปคนหนึ่ง"

กฎหมายเก่าของไทยแสดงให้เห็นว่า ผู้กระทำผิดทางอาญามีผลผูกพันที่จะต้องรับโทษทั้งทางอาญา มีโทษปรับเข้าหลวง และมีภาระผูกพันต้องจ่ายค่าสินไหมแก่ญาติผู้เสียหายกรณีถึงแก่ความตายไปพร้อม ๆ กัน แสดงให้เห็นว่ากฎหมายเก่ามีส่วนสร้างและจรรโลงให้เกิด "ความรับผิดชอบผูกพันของผู้กระทำผิดที่ต้องชดใช้เยียวยาแก่เหยื่ออาชญากรรม" อย่างเบ็ดเสร็จในคราวเดียวกัน โดยไม่ได้แบ่งแยกการดำเนินคดีทางแพ่งและทางอาญาออกจากกันอย่างขาดตอนเช่นที่ปรากฏในกฎหมายปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันดำเนินไปสู่

แนวความคิดความเข้าใจที่ว่า “ผู้ถูกละเมิดไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องเอาเงินจากผู้ละเมิดเกินไปกว่ามูลค่าแห่งความเสียหายที่ตนได้รับเนื่องจากการละเมิด แต่ตนมีสิทธิเสมอที่จะเรียกเอาเงินเป็นค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ตนได้จนครบ ร. แลงกาต์ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ วิกัลย์ พงศ์พนิตานนท์, บรรณาธิการ, 2526, น. 145) ซึ่งก็คือการที่ผู้เสียหายต้องไปฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งเองในภายหลัง

แม้ว่าข้อมูลเกี่ยวกับการตัดสินข้อพิพาทด้วยผู้ที่ได้รับการยกย่องนับถือในชุมชนแต่ครั้งบรรพกาลในสังคมไทยจะสืบค้นได้ยากยิ่ง แต่ร่องรอยที่ปรากฏย่อมแสดงให้เห็นว่าการดำเนินการเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ในสังคมยุคปัจจุบันน่าจะดำเนินการ “คู่ขนาน” กับบ้านเมืองมาทุกยุคทุกสมัยต่อเนื่องกันมาโดยพิเคราะห์จากหลักฐานจากการชำระกฎหมายตราสามดวงสมัยรัชกาลที่ 1 ที่ว่า

> เมื่อกรรมการตรวจชำระเสร็จแล้ว อาลักษณ์ได้เขียนด้วยหมึกลงบนสมุดข่อยสีขาวรวม 6 ชุด ชุดละ 41 เล่ม 3 ชุดแรกเป็นต้นฉบับแท้เรียกว่าฉบับหลวง เขียนเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2347 ...ฉบับหลวงมีเหลืออยู่ 79 เล่ม ฉบับรองทรงเหลือ 17 เล่ม ...ต่อมา พ.ศ. 2392 คือ 45 ปีหลังจากวันที่ประกาศใช้เป็นสมัยรัชกาลที่ 3 นายโหมด อมาตยกุล ได้พิมพ์กฎหมายนี้ขึ้นเป็นครั้งแรก จำหน่ายได้สักหน่อยก็ถูกรัฐบาลริบและทำลายหมดเพราะถือว่าเป็นการละเมิดพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ และหมอบรัดเลย์นำมาพิมพ์ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2405 สมัยรัชกาลที่ 4

เมื่อจำนวนกฎหมายมีจำกัดและการพิมพ์เผยแพร่เป็นเรื่องละเมิดพระเกียรติเช่นนี้ กฎหมายจึงถูกสงวนไว้สำหรับชนชั้นปกครอง อีกทั้งภาษากฎหมายก็มีสำนวนถ้อยคำสลับซับซ้อนเกินสติปัญญาของสามัญชน (จรัญ โฆษณานันท์, 2543, น. 22-27) และวิธีการประกาศกฎหมายใหม่ในสมัยโบราณก็ใช้การ “ตีฆ้องร้องป่าว” ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่สามารถทำให้ประชาชนเดินดินสามารถเข้าอกเข้าใจได้อย่างทั่วถึง (ธงทอง จันทรางศุ, 2535, น. 42-43) พิเคราะห์ได้ว่าประชาชนที่อยู่ห่างไกลความเจริญในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นนั้นย่อมมีความจำกัดต่อการรับรู้ “กฎหมาย” ที่ผู้ปกครองบัญญัติขึ้นได้อย่างทั่วถึงกัน ยิ่งสมัยก่อนกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่วิวัฒนาการแห่งความเจริญยังไม่เข้ามาด้วยแล้วยิ่งเป็นเรื่องที่หมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งอยู่ห่างไกลน่าจะไม่รู้กฎหมายและวิธีการดำเนินกระบวนพิจารณาคดีของรัฐไทยโบราณ เว้นแต่จะเป็นคดีความสำคัญที่หัวเมืองรับรู้ ดังนั้นเมื่อมีความขัดแย้งและข้อพิพาทบางลักษณะเกิดขึ้นจึงต้องปกครองกันเองและชำระความโดยใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงจารีตหรือระบบ “สภาผู้เฒ่า” หรืออาจมีชื่อเรียกอื่น ๆ แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นเช่นเดียวกับสังคมชนเผ่าทั้งหลาย และใช้

สามัญสำนึกของตนเองพิจารณาว่าสิ่งใดผิด สิ่งใดถูก เพราะศีลธรรมและกฎหมายยังมิได้ถูกแยกออกจากกัน ยังมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ การไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทในชุมชนเชิงจารีต จึงน่าจะเป็นคำตอบของสังคมไทยในขณะนั้น ส่วนประชาชนที่อยู่ใกล้ความเจริญซึ่งกฎหมายเอื้อมถึงก็มีการใช้กฎหมายที่มีการกำหนด “ค่าสินไหม” ไว้ในการทำละเมิดทั้งทางแพ่งและอาญาอย่างชัดเจน

<u>“รัฐชาติ” “สังคม” กับ “กระบวนการยุติธรรมไทย” หลังยุคปฏิรูป พ.ศ. 2345</u>

การแยกอำนาจและบทบาทของรัฐออกจากสังคมดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เริ่มก่อตัวขึ้นในยุโรปราวศตวรรษที่16 (อนุสรณ์ ลิ่มมณี, 2542, น. 10) และในปี พ.ศ.2537 สองปีภายหลังการปฏิรูประบบบริการราชการแผ่นดิน ระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมครั้งใหญ่จึงมีการแปลความหมายของ “รัฐ” ว่า “รัฐ” เมื่อออกพระราชบัญญัติปรับปรุง “พระราชบัญญัติเคาน์ซิล ออฟ สเตต” ให้สมบูรณ์ (สมเกียรติ วันทะนะ, 2531, น. 193) ส่วนการรับรู้ถึง “ผลรวม” อันเป็นแนวคิดของหน้าที่พลเมืองในรัฐสมัยใหม่ที่รับรู้ถึงผลรวมจากการที่กลุ่มคนต่าง ๆ มาอยู่ร่วมกันและต่างทำหน้าที่ของตนอยู่ในชุมชนหนึ่งๆ เพื่อให้ชุมชนนั้นก้าวหน้าขึ้น เรียกว่า “ชาติ” นั้นก็เกิดในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่นกัน

ในทัศนะของผู้ศึกษาเห็นว่ากฎหมายและกระบวนการยุติธรรมไทยสมัยใหม่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันและระหว่างรัฐและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ดังนี้

ประการแรก อำนาจของผู้ปกครองผูกโยงกับกฎหมายบ้านเมืองที่รัฐมีอำนาจสูงสุด

การเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายจาก “กฎหมายตราสามดวง” เป็นกฎหมายตามแบบอย่างคำสอน Jurisprudence” ของ John Austin ซึ่งแพร่หลายในอังกฤษควบคู่กับการปฏิรูประบบราชการแผ่นดินครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น นับว่าเป็นจุดเปลี่ยนแปลงสำคัญที่ทำให้อำนาจของผู้ปกครองผูกโยงกับกฎหมายบ้านเมืองที่ให้ความสำคัญกับ “รัฐ” และโดยแนวคิดที่เปลี่ยนไปอธิบายได้ตามนิยามของกฎหมายที่ถูกกำหนดขึ้นภายหลังการปฏิรูประบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ว่า “กฎหมาย คือ คำสั่งทั้งหลายของผู้ปกครองว่าการแผ่นดินต่อราษฎรทั้งหลาย เมื่อไม่ทำตามแล้วตามธรรมดาต้องโทษ เช่นเดียวกับที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสังคมด้านต่างๆมากมาย และนอกจากนี้ “รัฐ” ยังมีบทบาทเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม มีการนิยามภารกิจของรัฐขึ้นมาใหม่โดยผนวกเอาหน้าที่ในการพัฒนาเศรษฐกิจ การศึกษา และวัฒนธรรมตลอดจนบริการสังคมในเรื่องต่าง ๆ เข้ามาเป็นหน้าที่หลักของรัฐด้วย และที่สำคัญคือ อำนาจการเมืองถอยห่างจากกระบวนการทางวัฒนธรรม โดยนำการปกครองโดยหลักกฎหมาย มาใช้แทนระบบความสัมพันธ์แบบไพร่-ขุนนางของสยามราชก่อให้เกิดระบบราชการสมัยใหม่ขึ้น มีการ

รวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางเพื่อแก้ปัญหาบางประการในขณะนั้น (เสกสรร ประเสริฐกุล, 2538, น. 116-117) ซึ่งเป็นพระราชดำริของรัชกาลที่ 5 ภายหลังจากที่เกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 ที่จะพัฒนาประเทศเพื่อมิให้ชาติตะวันตกดูถูกได้ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2518 อ้างถึงใน กิตติศักดิ์ ปรกติ, 2540, น. 9) โดยเฉพาะดำริประการหนึ่งที่ว่า "ต้องรักษาความสงบเรียบร้อยภายในบ้านเมืองและคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินได้" และมีอิทธิพลต่อความคิดทางกฎหมายของไทยในปัจจุบัน ซึ่งนับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงรากฐานความคิดทางกฎหมายไทยจากความคิดสำนักกฎหมายธรรมชาติ คือ คัมภีร์พระธรรมศาสตร์ที่ใช้มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาและสำนักประวัติศาสตร์แนวจารีตประเพณีและวัฒนธรรมบางส่วนของไทยมาเป็นแนวคิดสำนักกฎหมายบ้านเมือง ทำให้รัฐโดดเด่นมีอำนาจกฎหมายรองรับและแยกออกมาจากสังคมจารีตประเพณีและหลักธรรมนิยม เมื่อกฎหมายถูกนำมาผูกโยงกับรัฐซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นแทนการผูกโยงกับธรรมะหรือธรรมชาติของสรรพสิ่งจึงมีลักษณะดังที่นักนิติศาสตร์ท่านหนึ่งกล่าวไว้ว่า "การค้นพบการนิติบัญญัติเป็นเรื่องที่น่ากลัวอย่างยิ่งเพราะเป็นการมอบชะตากรรมของมนุษยชาติไว้ในมือมนุษย์ด้วยกัน" (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2543, น. 59) โดยในการเปลี่ยนแปลงนี้มีกฎหมายเข้ามาสอดแทรกเป็นตัวแปรสำคัญเพิ่มความเป็น "นิติลักษณ์" ให้กับความเป็นคนไทยมากขึ้น เรื่อย ๆ (เสกสรร ประเสริฐกุล, 2538, น. 116-117) ทั้งกฎหมายที่รัฐสมัยใหม่ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการสังคมก็มีลักษณะที่ท่านปรีดี เกษมทรัพย์ เรียกว่า "มีอำนาจสิทธิขาดและสมบูรณ์ในตัวเองโดยไม่ต้องอยู่ใต้อาณาเขตข้อจำกัดของศีลธรรม ความยุติธรรมหรือสิ่งอื่นใด"

การเปลี่ยนแปลงวิธีดำเนินกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวจึงสอดคล้องกับการปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารราชการแผ่นดินไปสู่ "รัฐสมัยใหม่" แต่ไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบันที่ระบบสังคมและเศรษฐกิจของโลกเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งทำให้มีพื้นที่สาธารณะบางส่วนที่รัฐไม่สามารถก้าวล่วงความเป็นส่วนตัวของปัจเจกชนได้ ดังนั้น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง "ผู้ปกครอง" ที่ผูกไว้กับรัฐโดยมีกฎหมายรองรับ "ผู้กระทำผิด" จึงมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปจากรัฐโบราณตามที่กล่าวมาข้างต้น

ประการที่สอง การควบคุมอาชญากรรมในชุมชนกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ

การเสื่อมสลายของความรู้สึกผูกพันของประชาชนต่อพันธกิจในกระบวนการยุติธรรมและการป้องกันอาชญากรรมเป็นผลกระทบที่เกิดตามมาจากวาทกรรมทางกฎหมายและความยุติธรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเปลี่ยนผ่านแห่งกระบวนการยุติธรรมไทย คือ การที่ "รัฐ" ในฐานะตัวแทนอำนาจของฝ่ายกฎหมายบ้านเมืองได้แย่งชิงกฎหมายและการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบเพื่ออำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนมาจากฝ่ายกฎหมายธรรมชาติ พระเจ้า และศีลธรรม

ด้วยการปักป้ายประกาศ ขายความคิด นิยาม ให้คำจำกัดความของกฎหมายอาชญากรรมและการลงโทษใหม่ โดยภายหลังการปฏิรูประบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมมีผลทำให้รัฐโดดเด่นมีอำนาจกฎหมายรองรับและแยกออกมาจากสังคม จารีตประเพณีและหลักธรรมนิยมอย่างชัดเจน ประชาชนที่เคยมีหน้าที่ต้องปฏิบัติในการป้องกันอาชญากรรมในชุมชนของตนตามกฎหมายห้าเส้น ก็เป็นอันต้องยุติบทบาทลง เปลี่ยนมาเป็นเพียง “ผู้รับบริการ” จากรัฐโดยเจ้าหน้าที่ของกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และปรับบทบาทมาเป็นผู้เรียกร้อง “สิทธิ” ต่าง ๆ อันพึงมีพึงได้ของตนเองมากขึ้น

ดังนั้น ผู้ศึกษาเห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในบทบาทหน้าที่การควบคุมอาชญากรรมในสังคมสมัยใหม่โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐได้เข้ามามีบทบาทเบียดแทรกการทำหน้าที่ควบคุมอาชญากรรมในชุมชนของประชาชน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ มีพัฒนาการที่นำไปสู่การแบ่งพรมแดนหน้าที่กันอย่างชัดเจนระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ตำรวจ และประชาชน ในการควบคุมอาชญากรรมในรัฐสมัยใหม่ ซึ่งมีขั้นตอนพัฒนาการจากการที่ฝ่ายปกครองส่วนท้องถิ่นได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยคดีความบางประเภทที่ยอมความกันแทนสภาผู้เฒ่า หรือบางแห่งคือคน ๆ เดียว

ประการที่สาม ความสัมพันธ์ระหว่าง “เหยื่อ-ผู้กระทำผิด-ชุมชน” มีลักษณะมุ่งแก้แค้นทดแทนแก่กัน

มีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินกระบวนการสืบสวนสอบสวนฟ้องร้องดำเนินคดีใหม่จากระบบไต่สวน โดยจารีตนครบาลที่ใช้วิธีการโหดร้ายรุนแรงมาเป็นระบบกล่าวหา ดังปรัชญาของระบบไต่สวนที่ว่ากระบวนวิธีพิจารณาเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยนั้น ศาลจะสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิดตามที่โจทก์กล่าวหาจนกว่าจำเลยจะพิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ตามระบบจารีตนครบาล (กรรมาธิการการบริหารและการยุติธรรม วุฒิสภา, 2539, น. 8) ส่วนระบบกล่าวหามีปรัชญาการค้นหาความจริงบนสมมติฐานที่ว่า “ความจริงจะปรากฏหากปล่อยให้ทั้งสอบฝ่ายต่อสู้กันอย่างยุติธรรมต่อหน้าศาลซึ่งวางตัวเป็นกลาง ซึ่งสามารถกระทำได้โดยรัฐสมัยใหม่ที่มีอำนาจปกครองโดยหลักนิติธรรม”

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมในชั้นนิติปรัชญาแล้วจะพบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยขณะนั้น เป็นการเปลี่ยนรากฐานจากกฎหมายตะวันออกมาเป็นกฎหมายตะวันตกอย่างสิ้นเชิง ทั้ง ๆ ที่กฎหมายทั้งสองระบบมีที่มาและความแตกต่างกันในเรื่องการบังคับใช้กฎหมาย กล่าวคือ สำหรับกฎหมายพระ

ธรรมศาสตร์นั้นเป็นหน้าที่ของคนที่จะปฏิบัติตามกฎหมายนั้นเองและผลของการละเมิดกฎหมายนั้นย่อมเกิดขึ้นโดยธรรมชาติโดยไม่ต้องมีผู้ลงโทษ เช่น กฎแห่งกรรม (อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, แปล, 2538, น. 19) บทที่บังคับใช้นั้นมิได้ใช้ให้ผู้ใดมาลงโทษ แต่โทษจะเกิดกับผู้กระทำผิดนั้นเองโดยอัตโนมัติไม่ว่าชาตินี้หรือชาติหน้าเมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้น จึงพบว่าส่วนใหญ่มีโทษปรับไหมหรือใช้โทษปรับแทนโทษจำคุกมากกว่าจะลงโทษด้วยการแก้แค้นทดแทนแก่กัน ส่วนกฎหมายตะวันตกนั้น “ผู้มีอำนาจ” ไม่ว่าจะเป็นด้วยอำนาจของรัฐหรืออำนาจอื่นใดเป็นผู้ลงโทษผู้กระทำผิดและเป็นผู้บังคับบัญชาให้เป็นไปตามกฎหมาย ดังนั้น เมื่อกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่ฝากการลงโทษไว้กับรัฐแทนการชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายเช่นที่ปฏิบัติมาในสังคมโบราณ ผลที่ตามมาคือผู้เสียหายใช้อำนาจรัฐลงโทษกับชีวิต ร่างกาย และอิสรภาพด้วยการจำคุกเป็นการแก้แค้นทดแทนความผิดบาปที่เกิดขึ้น และวงจรแห่งการแก้แค้นทดแทนก็วนเวียนจองเวรกันเช่นนี้ไม่จบสิ้น

อนึ่ง ในกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่นี้ “ชุมชน” ถูกลดบทบาทและหน้าที่ไปโดยสิ้นเชิง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ไม่มี “พื้นที่” ให้ “ชุมชน” ในกระบวนการยุติธรรมของรัฐชาติ โดยรัฐแทรกตัวเข้ามาทำหน้าที่กำหนดกฎเกณฑ์ รักษากฎเกณฑ์ และบังคับเมื่อมีผู้ไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์อย่างเบ็ดเสร็จในทุกขั้นตอน

พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-กระบวนการยุติธรรม-สังคมไทยดังที่กล่าวมานี้เป็นการวิเคราะห์ส่วนหนึ่งของโครงสร้างเชิงประวัติศาสตร์ที่มาที่ไปของร่องรอยแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงจารีตแบบที่เหยื่อ-ผู้กระทำผิด-ชุมชนมีส่วนร่วมกันแก้ปัญหาอาชญากรรมในชุมชนของตนในบริบทสังคมไทยอันเป็นร่องรอยที่เหลืออยู่

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ก่อนการปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมสังคมไทยมีการดำเนินคดีแก่ผู้กระทำผิดโดยเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมอย่างมากและบทบาทดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปจนเหยื่ออาชญากรรมถูกกันออกนอกกระบวนการมากขึ้นทุก ๆ ทีเมื่อ “รัฐ” มีความสำคัญมากขึ้นมีเจ้าหน้าที่ตำรวจและอัยการมาทำหน้าที่แทนและสังคมมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ขณะเดียวกันก็มีร่องรอยที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนว่า “การแก้แค้นทดแทน” เป็นวิธีการลงโทษสำคัญควบคู่กับสังคมไทยมานานกว่า 600 ปี เช่นกันโดยศาลจะดำเนินการไต่สวนโดยให้ผู้ถูกไต่สวนพิสูจน์ตนเองด้วยวิธีการโหดร้ายรุนแรงและใช้ดารลงโทษกับร่างกายมากกว่าวิธีอื่น ๆ ด้วยการประหารชีวิต จำคุก บางครั้งใช้การเนรเทศออกจากสังคม ส่วนการป้องกันอาชญากรรมกระทำโดยประชาชนช่วยกันดูแลจับกุมผู้กระทำผิดในชุมชนร่วมกับจารีตนครบาล เป็นการแสดงถึงความผูกพันของประชาชน

ชาวไทยในสมัยก่อนต่อภาระหน้าที่ในการช่วยกันดูแลครอบครัว ชุมชน และเพื่อนบ้าน ให้อยู่ในระเบียบของกฎหมายบ้านเมืองร่วมกัน ไม่มีการแบ่งแยกขอบเขตหน้าที่ของข้าราชการกับราษฎรแยกขาดจากกันอย่างในปัจจุบัน โดยส่วนหนึ่งน่าจะเนื่องจากจำนวนประชากรในสมัยนั้นยังมีไม่มากนักเช่นเดียวกับจำนวนข้าราชการ ต่อมาเมื่อระบบการปกครองได้รับการพัฒนามากขึ้นและมีการยอมรับคติที่ว่ารัฐบาลเป็นผู้ที่ประชาชนมอบหมายให้พิทักษ์สิทธิและเสรีภาพของประชาชน หน้าที่ในการรักษาความสงบและปลอดภัยในสังคม จึงได้รับการโอนไปสู่รัฐบาล ทำให้หน่วยงานของรัฐหรือส่วนราชการ เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติกลายเป็นผู้รับผิดชอบไปจนเกือบสมบูรณ์

<u>แนวคิด และทฤษฎีว่าด้วยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์</u>

1. <u>แนวคิดทฤษฎีกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์</u>

ทฤษฎีอาชญาวิทยาแนวสันติวิธีกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Peace–making criminology)

Pepinsky & Quinney (1991) และ John R. Fuller (1998, p. 41) เป็นนักอาชญาวิทยาที่สนใจแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้สร้างอาชญาวิทยาแนวสันติวิธี(Peacemaking Criminology) ขึ้น อาชญาวิทยาแนวสันติวิธี เป็นแนวคิด"ทางเลือก"แทนการมองปัญหาอาชญากรรมแบบ" คู่สงครามและความขัดแย้ง "โดยเชื่อว่า การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง การแก้ไขฟื้นฟูและการร่วมมือกันของสถาบันต่าง ๆ จะมีส่วนสำคัญในการพัฒนาความหมายและความสันติสุขของชุมชน ซึ่งต้องกระทำร่วมกันในหลายระดับ คือ

1) ระดับนานาชาติ/ระดับโลก (international/global level) ซึ่งมีญาณทัศน์เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายระหว่างสรรพชีวิตทั้งหลาย อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและร่วมต่อต้านสงคราม

(2) ระดับสถาบัน/สังคม (institutional / societal level) แนวทางสันติวิธีสนใจระบบของรัฐบาล (ทั้งประชาธิปไตยและเผด็จการ) ระบบเศรษฐกิจ (ทั้งทุนนิยมและคอมมิวนิสต์) และระบบศาสนา (คริสต์ อิสลาม ฯลฯ) โดยสนใจว่าสถาบันทั้งหลายของเราสามารถพัฒนาและสร้างกฎเกณฑ์ทางการเมืองและบรรทัดฐานซึ่งเป็นโครงการปฏิสัมพันธ์ท่ามกลางบรรดาพลเมืองทั้งหลายว่าอย่างไร

(3) ระดับระหว่างบุคคล (interpersonal level) แนวทางสันติวิธีสนใจว่าในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลนั้น แต่ละคนปฏิบัติต่อกัน ให้อำนาจแก่กัน และยกย่องให้เกียรติกันอย่างไร

(4) ระดับภายในตัวตน (intrapersonal level) สนใจว่าเราปฏิบัติต่อตนเองอย่างไร แนวทางสันติวิธีได้ส่งเสริมให้เราอ่อนโยนต่อตนเอง ให้อภัยต่อการกระทำผิดของตนเอง และเรียนรู้ที่จะสร้างความสันติสุขแก่จิตใจของเราอย่างไร

แม้ว่าอาชญาวิทยาแนวสันติวิธีจะดูเหมือนเข้าใจได้ยาก และดูนุ่มนวลอ่อนโยนเกินไปสำหรับอาชญากรรมก็ตาม แต่ Fuller แย้งว่าวิธีนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและจิตใจอาชญากรแต่ละคน และเปลี่ยนแปลงสถาบันที่ผลิตซ้ำผู้ที่มีลักษณะเช่นนี้ไปพร้อมกัน เพราะปัญหาส่วนใหญ่ของสังคมเกิดจากสถาบันทางสังคม รวมทั้งระบบงานยุติธรรมในฐานะสถาบันหนึ่งที่เน้นชายเป็นใหญ่ เหยียดผิว และมีคติทางชนชั้นเข่ามาเกี่ยวข้อง ดังที่ปรากฏว่าอาชญากรรมประเภท street crime ถูกลงโทษมากกว่า white–collar crime เนื่องจากอาชญากรรมประเภทหลังสามารถแจ้งทนายความส่วนตัวที่ช่วยให้ได้รับโทษน้อยที่สุด ซึ่งคนยากจนไม่สามารถกระทำได้ ขณะที่การบวนการยุติธรรมกระแสหลักมีการใช้ความรุนแรงในการปราบปรามอาชญากรรมและลงโทษโดยการจำคุกและประหารชีวิตอาชญากรเหล่านี้ตลอดมา แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาอาชญากรมได้ ดังนั้น อาชญาวิทยาแนวสันติวิธีจึงตั้งคำถามต่อผู้คนในสังคมว่า “เหตุใดเราจึงฆ่าคนให้ตายเพื่อสอนคนอื่น ๆ ว่าการฆ่าคนตายนั้นเป็นความผิด” (Fuller, 1998, p. 202)

Pepinsky & Quinney (1991) และ John R. Fuller (1998, p. 41) เป็นนักอาชญาวิทยาที่สนใจแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้สร้างอาชญาวิทยาแนวสันติวิธีขึ้น อาชญาวิทยาแนวสันติวิธี เป็นแนวคิด “ทางเลือก” แทนการมองปัญหาอาชญากรรมแบบ “คู่สงครามและความขัดแย้ง” โดยเชื่อว่าการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง การแก้ไขฟื้นฟูและการร่วมมือกันของสถาบันต่าง ๆ จะมีส่วนสำคัญในการพัฒนาความหมายและความสันติสุขของชุมชน

2. <u>แนวคิดทฤษฎีอาชญาวิทยาแนวสันติวิธี</u> (Peacemaking Criminology Theory) (สุดสงวน สุธีสร, 2547, น. 57-58)

กลุ่มนี้มองว่าวัตถุประสงค์หลักของอาชญาวิทยา คือ การส่งเสริมความสงบสุขของสังคม สังคมที่ยุติธรรม แนวคิดนี้พยายามนำเรื่องของศาสนา และหลักปรัชญาไปประยุกต์ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด มีมุมมองว่า การที่รัฐใช้วิธีการลงโทษและควบคุมอาชญากรรม

กลับไปเป็นการกระตุ้นและสนับสนุนให้มีการทำผิดมากขึ้น ลารี่ ทิฟต์ (Larry Tiff) และเดนนิส ซัลลิแวน (Dennis Sullivan) ได้เขียนหนังสือเรื่อง The Mask of Love สรุปได้ว่า การลงโทษที่รุนแรงของรัฐเปรียบได้เช่นเดียวกับพฤติกรรมอาชญากรรมที่ผู้กระทำผิดได้ทำไป หรือแปลว่า การถูกควบคุมโดยรัฐ มีลักษณะคล้ายคลึงกับการที่ผู้กระทำผิดได้ละเมิดผู้อื่น มันจึงไม่ต่างกัน ไม่มีการแก้ไขปรับปรุงแต่รัฐต้องการมีอำนาจในการจัดการการกับคนที่ทำผิดโดยลำพัง กลุ่มสันติวิธีเสนอวิธีการไม่ใช้ความรุนแรง (Non-Violent Methods) รู้จักกันในนามของ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” (Restorative Justice) แนวคิดเชิงสมานฉันท์ปฏิเสธการลงโทษ เห็นว่าการลงโทษที่เป็นทางการไม่สามารถป้องกันและควบคุมอาชญากรรมได้ ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขและปรับปรุงพฤติกรรมของผู้กระทำผิดแทน รัฐควรจะออกห่างมากที่สุด การให้รัฐเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้ผู้กระทำผิดถูกตีตรา และไม่สามารถกลับตัวเป็นคนดีของสังคมได้ แม้ว่าตัวเองต้องการแก้ไขมากเพียงใด แต่เพราะถูกสังคมตีตรา แต่ถ้าสังคมเข้ามาดูผู้กระทำผิดแทน สังคมจะยกโทษและยอมรับการแก้ไขตัวเอง และยอมรับเขากลับสู่สังคม ผู้กระทำผิดสามารถกลับมาเป็นคนดีของสังคมได้ในที่สุด

3. <u>ทฤษฎีตีตรา</u> (Labeling Theory) (พรชัย ขันตี, ธัชชัย ปิตะนีละบุตร และ อัศวิน วัฒนวิบูลย์, 2543, น. 138)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่าการศึกษาที่มองเฉพาะพฤติกรรมอาชญากรรม หรือตัวอาชญากรเท่านั้นไม่สามารถทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจปรากฏการณ์อาชญากรรมได้อย่างถูกต้องลึกซึ้ง จำเป็นต้องศึกษาอาชญากรรมโดยมองที่ส่วนประกอบทางสังคมทั้งหมด หรืออีกแนวหนึ่งการศึกษาอาชญากรรมจำเป็นต้องศึกษาจากปฏิกิริยาของสังคมที่มีต่อสังคมทั้งหมด หรืออีกแนวหนึ่งการศึกษาอาชญากรรมจำเป็นต้องศึกษาจากปฏิกิริยาของสังคมที่มีต่อพฤติกรรมอาชญากรรมนั้นด้วย ซึ่งรวมถึงปฏิกิริยาโต้ตอบจากหน่วยงานของรัฐต่อบุคคลและเหตุการณ์ที่กฎหมายบัญญัติว่าผิดกฎหมาย หมายรวมถึงประชาชนและเจ้าหน้าที่กระบวนการยุติธรรมในสังคมที่มีต่อตัวบุคคลที่กระทำผิดหรือพฤติกรรมผิดกฎหมายนั้น แล้วนำมาวิเคราะห์ว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมหรือเบี่ยงเบนของบุคคลหรือไม่อย่างไร

ทฤษฎีปฏิกิริยาโต้ตอบของสังคม (Social Reaction Theory) หรือเรียกอีกชื่อว่า Labeling Theory (การตีตรา) (สุดสงวน สุธีสร, 2546, น. 45) ได้เขียนไว้ว่า แนวคิดทฤษฎีที่มาจากฐานทฤษฎีที่ Charles Horton Cooley และ George Herbert และ Herbert Bluer เสนอในทฤษฎี Symbolic Interaction Theory เสนอมนุษย์อาศัยการสื่อสาร โดยคำพูด ท่าทาง สัญลักษณ์และภาพพจน์ที่แสดงถึงคนที่เขาพูดถึง หรือกลายเป็นภาพประกอบของคนคนนั้น หรือ Self-Image

สังคมเป็นคนแสดงออกถึงปฏิกิริยาต่อคนคนหนึ่ง ทำให้เขารู้สึกว่าถูกมอง ถูกคาดหมายให้เป็นเช่นไร เช่น คนมองนาย ส.ว่าเป็นคนไม่ดี ชอบโกหก แรก ๆ นาย ส.อาจจะไม่โกหก แต่ไม่มีใครเชื่อที่นาย ส.พูด นาน ๆ เข้า นาย ส.ก็จะกลายเป็นคนโกหก ให้สมกับที่สังคมต้องบการให้เป็น

4. ทฤษฎีการเรียนรู้ (Social Learning Theory) (สุดสงวน สุธีสร, 2546, น. 85)

ได้อธิบายไว้ว่า ทฤษฎีนี้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มทฤษฎีทางพฤติกรรม อัลเบิร์ด แบนดูร่า (Albert Bandural) เชื่อว่าคนไม่ได้เกิดมารุนแรง แต่ได้เรียนรู้ที่จะก้าวร้าวจากประสบการณ์ชีวิตประสบการณ์เหล่านี้รวมถึงการสังเกตพฤติกรรมของคนอื่นที่แสดงความก้าวร้าว นอกจากนี้ยังได้ดูจากภาพยนตร์หรือโทรทัศน์ เด็กเห็นคนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวและแสดงความรุนแรงเด็กมีการเรียนรู้และเลียนแบบความรุนแรงจากสิ่งเหล่านี้ เมื่อเติบโตขึ้นได้เห็นรูปแบบของความรุนแรงซึ่งปฏิบัติต่อเนื่องในการมีความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ลูกชายเห็นตบตีแม่ และแม่ยอมให้พ่อทำเช่นนั้นเมื่อโตขึ้นเด็กคนนี้จะกลายเป็นคนที่ชอบตบตีลูก และภรรยาของตนเป็นการเรียนรู้โดยการเลียนแบบพฤติกรรม (behavior modeling)

คำสำคัญที่น่าสนใจในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีคำสำคัญที่ได้รับการนิยามความหมายเพื่อให้เกิดความชัดเจน และเข้าใจได้ตรงกันเมื่อนำไปใช้ ดังเช่น คำว่า ผู้กระทำผิด เหยื่อ ชุมชน ความรับผิดชอบ และ การไกล่เกลี่ย เป็นต้น ในที่นี้จะขอกล่าวถึงคำสำคัญที่เป็นแกนหลักของการใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์บางคำโดยสังเขป คือ

ความรับผิดชอบ (responsibility) หมายถึง การยอมรับว่าตนเองเป็นผู้ก่อเหตุที่ทำให้เกิดความเสียหาย เข้าใจความเสียหายที่เกิดขึ้นในมุมมองอื่น ๆ ตระหนักว่าตนเองมีทางเลือกสามารถดำเนินการเป็นขั้นตอนเพื่อเยียวยาแก้ไข และลงมือทำการแก้ไข

การไกล่เกลี่ย (mediation) “การไกล่เกลี่ย” ในความหมายของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความแตกต่างจาก ”การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” ในกระบวนการยุติธรรมอาญาโดยสิ้นเชิง เนื่องจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในกระบวนการยุติธรรมอาญาเป็นการตกลงกันเพื่อหาทางประนีประนอมยอมความ (compromise) ของคู่ความโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐมีบทบาทในการดำเนินการหาทางในการบรรเทาความรุนแรงของการลงโทษ และไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้เสียหายหรือความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรม แต่การไกล่เกลี่ยในความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการที่ให้เหยื่อและผู้กระทำผิดมาพบกันในสถานที่ที่ปลอดภัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้กระทำผิดได้แสดงความรับผิดชอบ (accountable) โดยการช่วยเหลือและชดใช้ความเสียหายจากอาชญากรรมต่อเหยื่อ และการชดใช้นี้ไม่จำเป็นต้องตีค่าเป็นจำนวนเงินเสมอไป โดยมี

ผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้รับการฝึกฝนมาโดยเฉพาะ (trained mediator) เป็นผู้ช่วยให้กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นไปด้วยดี กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นการเปิดโอกาสให้เหยื่อได้พูดหรือแสดงให้ ผู้กระทำผิดรับรู้ว่าผลจากการกระทำของเขาก่อให้เกิดผลร้ายอะไร/ต่อใครบ้าง ได้ถามผู้กระทำผิดได้ตามความต้องการ ได้มีส่วนในการกำหนดหรือวางแผนเพื่อให้ผู้กระทำผิดชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้น และเป็นโอกาสของผู้กระทำผิดในการแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาโดยตรง ตระหนักรู้ในผลร้ายที่เกิดจากการกระทำของเขา และมีส่วนในการวางแผนในการชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้น

การไกล่เกลี่ยในความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงไม่ได้ทำเพื่อหาข้อสรุปว่า ผู้กระทำผิดกระทำผิดจริงหรือไม่ และจะบรรเทาความรุนแรงของการลงโทษอย่างไร แต่เริ่มด้วยการยอมรับกันทุกฝ่ายว่ามีการกระทำผิดเกิดขึ้นและทำความเข้าใจให้ตรงกันในเรื่องการตกเป็นเหยื่อของผู้เสียหาย ผลร้ายและความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำผิด

ในสหรัฐอเมริกา การไกล่เกลี่ยส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 95) มีผลให้ผู้กระทำผิดต้องรับโทษในลักษณะการแก้แค้นทดแทน (restitution) ซึ่งเป็นการลงโทษโดยความตกลงร่วมกันของคู่ความทุกฝ่าย แต่การลงโทษก็ยังมีความสำคัญเป็นอันดับสอง ความสำคัญอันดับแรกคือการรับรู้ถึงอารมณ์ ความรู้สึก และความต้องการของเหยื่อ ทั้งหมดนี้นำไปสู่การสร้างความปรองดองระหว่างเหยื่อและผู้กระทำผิด การให้ผู้กระทำผิดได้รับรู้และมีความรู้สึกร่วมกับเหยื่อในความสูญเสีย ซึ่งจะมีผลต่อการลดการกระทำผิดในอนาคต มีการวิจัยที่แสดงให้เห็นว่า การทำความตกลงร่วมกันในการลงโทษผู้กระทำผิดมีความสำคัญน้อยกว่าการเปิดโอกาสให้เหยื่อพูดคุยกับผู้กระทำผิดโดยตรงว่าเขารู้สึกอย่างไรกับอาชญากรรมที่เกิดขึ้นและผลของความสมานฉันท์มีความสัมพันธ์กับการจัดสถานที่และบรรยากาศในการสนทนาระหว่างเหยื่อและผู้กระทำผิด

ตารางที่ 2.1
การไกล่เกลี่ยเหยื่อและผู้เสียหายที่ส่งผลต่อความ
มาก–น้อยของความสมานฉันท์
(Victim Offender Mediation Continuum: From
Least to Most Restorative Impact)

การไกล่เกลี่ยในกระบวนการยุติธรรมอาญา	การไกล่เกลี่ยในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
ความสมานฉันท์น้อย การประนีประนอม, ความสำคัญอยู่ที่ผู้กระทำผิด (agreement-driven, offender-focused)	ความสมานฉันท์สูง การสนทนา, ความสำคัญอยู่ที่เหยื่อ (dialogue-driven, victim-sensitive)
1. ให้ความสำคัญกับการตีค่าความเสียหายเป็นจำนวนเงิน ไม่มีโอกาสพูดคุยกันโดยตรงระหว่างคู่ความและชุมชนเรื่องความเสียหายจากอาชญากรรมที่เกิดขึ้น	1. ความสำคัญอันดับแรกอยู่ที่การเปิดโอกาสให้เหยื่อและผู้กระทำผิดได้พูดคุยกันโดยตรง ให้เหยื่อได้พูดหรือแสดงถึงผลกระทบของอาชญากรรมต่อชีวิตของเขา ให้ได้ถามและได้รับคำตอบที่ต้องการ ให้ผู้กระทำผิดได้เรียนรู้ถึงผลกระทบจากกากระทำของเขาและแสดงความรับผิดชอบต่อเหยื่อโดยตรง เพื่อจะได้หาทางทำแต่สิ่งที่ถูกต้องต่อไป
2. เหยื่อไม่มีสิทธิเลือกสถานที่ที่เขารู้สึกว่าเหมาะสมและปลอดภัยในการพบกับผู้กระทำผิด ไม่มีสิทธิเลือกว่าเขาอยากพบหรืออยากพูดกับใคร	2. เหยื่อมีทางเลือกโดยผ่านกระบวนการ ได้แก่ เลือกสถานที่ที่จะพบปะกัน เลือกคนที่ต้องการพูดคุยด้วย และอื่น ๆ

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

การไกล่เกลี่ยในกระบวนการยุติธรรมอาญา	การไกล่เกลี่ยในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
3. เหยื่อมีโอกาสในการแสดงความจำนงในการเจรจาไกล่เกลี่ยล่วงหน้า แต่ไม่มีโอกาสเตรียมตัวในการเจรจา	3. การตกลงร่วมกันที่นำไปสู่การลงโทษเพื่อทดแทน (restitution) ก็มีความสำคัญ แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าคือการสนทนากันเรื่องผลกระทบของอาชญากรรม
4. ไม่มีการประชุมเพื่อเตรียมตัวล่วงหน้าในการพบปะกันของคู่ความ ระหว่างผู้ไกล่เกลี่ยกับเหยื่อ และผู้ไกล่เกลี่ยกับผู้กระทำผิด	4. มีการพบกันเพื่อเตรียมการระหว่างเหยื่อกับผู้ไกล่เกลี่ย และระหว่างผู้กระทำผิดกับผู้ไกล่เกลี่ยก่อนการไกล่เกลี่ยที่ให้ทั้งสองฝ่ายมาพบกัน โดยเน้นที่การฟังเหยื่อว่าอาชญากรรมมีผลกระทบต่อชีวิตของเขาอย่างไรบ้าง จำแนกความต้องการของเหยื่อให้ชัดเจน และเตรียมทั้งสองฝ่ายให้พร้อมสำหรับการไกล่เกลี่ยหรือการประชุมร่วมกัน
5. ผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้มีบทบาทในการอธิบายเกี่ยวกับการกระทำผิดและผู้กระทำผิด เหยื่อมีหน้าที่ในการตอบคำถามของผู้ไกล่เกลี่ย ไม่มีโอกาสแสดงความ รู้สึกหรือพูดในสิ่งที่ต้องการ	5. การไกล่เกลี่ยไม่มีรูปแบบที่ตายตัวสามารถยืดหยุ่นได้ ให้เวลาให้คู่ความได้พูดอย่างเต็มที่ ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีความอดทนในการฟังสูง ใช้หลักมนุษยธรรม ปรับเปลี่ยนรูปแบบการไกล่เกลี่ยให้เหมาะสม
6. ผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้ผูกขาดการพูดมากที่สุด เหยื่อและผู้กระทำผิดมีโอกาสเพียงตอบคำถามเท่านั้น ไม่มีการสนทนากันระหว่างคู่ความ	6. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีความอดทนเป็นอย่างสูงในการรับฟัง/รับรู้การแสดงความรู้สึกหรือรับฟังเรื่องผลกระทบของอาชญากรรม และผู้ไกล่เกลี่ยต้องพูดให้น้อยที่สุด

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

การไกล่เกลี่ยในกระบวนการยุติธรรมอาญา	การไกล่เกลี่ยในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
7. เจ้าหน้าที่ของรัฐ (correctional staff) ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย	7. ผู้ไกล่เกลี่ยคืออาสาสมัครในชุมชนที่ผ่านการฝึกอบรมมาแล้วซึ่งทำหน้าที่อย่างอิสระ หรืออาจได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ
8. การไกล่เกลี่ยขึ้นกับความสมัครใจของเหยื่อ แต่ ผู้กระทำผิดอาจไม่สมัครใจก็ได้ และผู้กระทำผิดก็ไม่ต้องแสดงความรับผิดชอบ (responsibility)	8. การไกล่เกลี่ยเกิดจากความสมัครใจของเหยื่อ และ ผู้กระทำผิด
9. เป็น settlement-driven และใช้เวลาสั้นๆ (ประมาณ 10-15 นาที)	9. การสนทนาใช้เวลานานไม่น้อยกว่า 1 ชั่วโมง

ที่มา: Mark S. Umbreit,(2001),The Handbook of Victim Offender Mediation,USA: Jossey-Bass Inc.

<u>แนวคิดและข้อสังเกต</u>

บนข้อเท็จจริงที่ว่าอาชญากรรมไม่ได้เป็นปรากฏการณ์สังคมที่เกิดขึ้นลอย ๆ แต่ผูกพันกับบริบทชุมชนสังคมนั้น ๆ ทั้งในด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจการเมืองและประวัติศาสตร์ ณ ช่วงเวลาหนึ่งๆ ดังนั้นผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมในภาพรวมจึงประกอบด้วย เหยื่อ-ผู้กระทำผิด-ชุมชนและรัฐ (โดยกระบวนการยุติธรรม) แต่ที่ผ่านมาเมื่อกล่าวถึงกระบวนการยุติธรรมเรามักกล่าวถึงกระบวนการยุติธรรมที่ประกอบไปด้วย “ตำรวจ-อัยการ-ศาล-ราชทัณฑ์-ทนายความ” และต่อมาได้ผนวกเอา “คุมประพฤติ” รวมเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งถึงแม้ว่าหน่วยงานศาลยุติธรรมจะใช้อำนาจทางตุลาการมิใช่อำนาจทางบริหารเช่นเดียวกับหน่วยงานอื่น ๆ แต่ทั้งหมดนี้ก็จัดว่าเป็น “กลไกของภาครัฐ” เป็นสำคัญ ซึ่งแม้แต่สภาทนายความก็ได้รับเงินอุดหนุนส่วนหนึ่งจากงบประมาณแผ่นดินผ่านทางกระทรวงยุติธรรมเช่นกัน แต่ “เหยื่อ” และ “ชุมชน” มักเป็นส่วนที่

ไม่ได้รับการกล่าวถึงจนกลายเป็นความชอบธรรมที่ไม่ต้องกล่าวถึงและกลายเป็นความประหลาดแปลกใหม่หากจะมีการกล่าวถึงเรื่องเหล่านี้ขึ้นมา

การเคลื่อนไหวของเหยื่ออาชญากรรมเพื่อเรียกร้องสิทธิของตนเริ่มขึ้นในประเทศตะวันตกและถูกนำเข้าสู่การกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อเหยื่อขององค์การสหประชาชาติในระยะต่อมาทำให้แนวคิดในการจัดการกับอาชญากรโดยคงความสมดุลและยุติธรรมแก่เหยื่อเริ่มได้รับความสนใจมากขึ้นเป็นลำดับในช่วงเวลาประมาณ 25 ปี ที่ผ่านมา การเคลื่อนย้ายการให้ความสำคัญในการจัดบริการของรัฐเริ่มเปลี่ยนแปลงจากที่เน้นการจัดบริการให้แก่ผู้กระทำผิดเพียงฝ่ายเดียวมาสู่การจัดบริการของรัฐที่ให้ความสำคัญกับเหยื่ออาชญากรรมมากขึ้น โดยมีข้อสังเกตที่สำคัญ ๆ คือ

ประการแรก อันตรายที่เกิดแก่เหยื่อและชุมชนนั้นเกิดขึ้นจากผู้กระทำผิด ผู้กระทำผิดจึงควรรับผิดชอบในการชดใช้เยียวยาแก่เหยื่อและชุมชนที่ตนกระทำการล่วงละเมิดให้มากที่สุดเป็นความสำคัญลำดับแรก จากนั้นค่อยพิจารณาความผิดต่อกฎเกณฑ์ของรัฐเป็นประเด็นสำคัญตามมา

ประการที่สอง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เน้นปฏิสัมพันธ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องระหว่างเหยื่อ-ผู้กระทำผิด-ชุมชน ซึ่งได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมและควรรับผิดชอบโดยตรงต่อการเกิดอาชญากรรมนั้น ๆ ซึ่งไม่มีนัยใดบ่งบอกว่ากระบวนการยุติธรรมตามธรรมเนียมที่ดำเนินการโดยบุคลากรมืออาชีพต่าง ๆ นั้นจะสามารถแก้ไขปัญหาอาชญากรรมได้ดีไปกว่า “เหยื่อ” และ “ชุมชน” แต่นี่ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นการมอบอาญาสิทธิ์ให้กับ “เหยื่อ” ในการแก้แค้นทดแทนต่อ “ผู้กระทำผิด” กันเองโดยตรงโดยปราศจากการคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน และไม่ได้หมายความว่าถ้า “เหยื่อ” เลือกที่จะใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์นี้แล้วเหยื่อจะเป็นผู้แสดงบทบาท “ความเป็นต่อ” ตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ แต่วิธีการเชิงสมานฉันท์เป็นวิธีการที่ยอมรับบทบาทการมีส่วนร่วมของเหยื่อในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการยุติธรรมเป็นสาระสำคัญ

ประการที่สาม ชุมชนที่เคยมีบทบาทความสำคัญเฉพาะต่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดตามวิธีการปฏิบัติต่อ “คน” โดย “ไม่ใช้คุก” จะได้รับการเสริมบทบาทและมีเวทีแสดงออกถึงบทบาทในเชิงเยียวยาแก่ฝ่ายของ “เหยื่อ” เพิ่มขึ้นด้วย การมีเวทีแสดงออกของชุมชนต่อเรื่องนี้ไม่เป็นเพียงจะทำให้ชุมชนเรียนรู้และเข้าใจว่า “ความยุติธรรมและกระบวนการที่นำไปสู่ความยุติธรรม” ทำหน้าที่อย่างไรเท่านั้นยังทำให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และสามารถเรียนรู้ที่จะดำเนินขั้นตอนกระบวนการตามลำดับเพื่อแก้ไขปัญหานั้นร่วมกันในชุมชนด้วยตนเอง

ความยุ่งยากและข้อสังเกตที่พึงระวังจึงอยู่ที่การเลือกคนกลางซึ่งเป็นผู้แทนชุมชนที่เหมาะสมจะทำหน้าที่นี้ในวิธีการเชิงสมานฉันท์เพราะในอดีตที่ผ่านมารัฐได้เข้ามาทำหน้าที่อำนวยความยุติธรรมแทนอย่างเบ็ดเสร็จจนทำให้ผู้นำและผู้เหมาะสมจะเป็นผู้นำทำหน้าที่เหล่านี้ขาดช่วงชั้นลงหรือถ้ามีก็ขาดทักษะและข้อมูล ความรู้ตลอดจนทรัพยากรที่สามารถรับบทดำเนินการเรื่องนี้ได้อย่างทันท่วงที

ประการที่สี่ การมีส่วนร่วมของผู้กระทำผิดในกระบวนการยุติธรรมตามแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นบทบาทการมีส่วนร่วมเชิงบวกในฐานะผู้กระทำ (แสดงความรับผิดชอบของตน) มากกว่าส่วนร่วมเชิงลบในฐานะผู้ถูกกระทำ (ถูกลงโทษ) และบทบาทการมีส่วนร่วมที่เป็นผู้แสดงความรับผิดชอบเองดังกล่าวนี้ได้ช่วยสร้างสรรค์ให้เกิดความรู้สึกที่ว่าเป็น “คน” มี “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ทั้งยังกล้าหาญที่จะทำการผูกพันตนเองเข้ากับรูปแบบวิธีการและเงื่อนไขการชดใช้เยียวยาที่ผู้กระทำผิดเหล่านี้ได้มีส่วนร่วมกับเหยื่อและชุมชนสร้างขึ้นในกระบวนการของการสมานฉันท์อีกด้วย

ประการที่ห้า การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยวิธีการเชิงสมานฉันท์ทำให้ความรับผิดชอบ (accountability) ของผู้กระทำผิดต่อการกระทำผิดของเขาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เข้าใจกันว่า “ความรับผิดชอบ” คือ พฤติกรรมของการก้มหน้ายอมรับโทษทัณฑ์ที่กำหนดไว้ ไปสู่ “ความรับผิดชอบ” ของผู้กระทำผิดที่มีความหมายว่า ยอมรับต่อการเข้าถึงข้อสรุปของอันตรายที่เกิดขึ้น ยอมรับสภาพว่าตนได้กระทำและกระทำพฤติกรรมเชิงบวกเพื่อแก้ไขบูรณาการสิ่งที่ได้กระทำลงไปแล้วนั้น และที่สำคัญยิ่งคือ ความรับผิดชอบตามรูปแบบนี้มีลักษณะเป็น “สิ่งที่เหยื่อกำหนด” (victim-focused) มากกว่า “สิ่งที่ผู้กระทำผิดกำหนด” (offender-focused) ซึ่งเป็นความรับผิดชอบที่พัฒนาไปอีกระดับหนึ่งโดยรวมเอาความเห็นอกเห็นใจเหยื่อและความเข้าอกเข้าใจว่าการกระทำนั้นทำอันตรายต่อเหยื่อมากน้อยเพียงใดเข้าไว้ด้วยกัน

การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงเป็นวิธีการที่คิดนอกกรอบกำแพงคุก โดยเน้นการให้ความสำคัญต่อเหยื่อและชุมชนและการยกระดับความรับผิดชอบของผู้กระทำผิดให้ชัดเจนตรงประเด็นต่อปัญหาอาชญากรรมในสังคมมากขึ้น

<u>ลักษณะและรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์</u>

ในการพิจารณาลักษณะและรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ต้องพิจารณาลักษณะ 2 ส่วน คือ

1. กระบวนการที่จะทำให้เกิดความสมานฉันท์ ต้องเป็นกระบวนการที่ไม่เป็นทางการสำหรับในชั้นการพิจารณาคดีของศาลก็สามารถกระทำได้ทั้งในชั้นก่อนสืบพยาน ชั้นก่อนมีคำพิพากษาและชั้นหลังมีคำพิพากษา

2. ผลที่ก่อให้เกิดความสมานฉันท์ ซึ่งแสดงออกได้โดยวิธีการดังนี้

2.1 การแสดงออกความสำนึกของผู้กระทำความผิด

2.2 การทำให้ผู้กระทำความผิดยินยอมที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตน

2.3 การทำให้ผู้กระทำผิดได้ชดใช้ความเสียหายแก่ผู้เสียหายอันเป็นการเยียวยาหรือบรรเทาผลร้าย

<u>แนวทางการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาปรับใช้</u>

<u>หลักการสำคัญของการดำเนินความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์</u> (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2547, น. 8-11)

1. อาชญากรรมไม่เป็นเพียงแต่ “การฝ่าฝืนกฎหมายและละเมิดบรรทัดฐานสังคมซึ่งต้องลงโทษ ผู้กระทำผิดเท่านั้น แต่อาชญากรรมทำให้เกิดความเสียหาย” (harm) ต่อผู้เสียหาย เพราะการกระทำความผิดทางอาญาเป็นการทำลายสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคลและความสมานฉันท์ในสังคมไปพร้อมๆ กัน

2. “กระบวนการยุติธรรม” ไม่ควรมุ่งเน้นเพียงแต่จับตัวผู้กระทำความผิดมา “ลงโทษ” โดยมุ่งผลของการแก้แค้นทดแทน(Retribution) สร้างความข่มขู่ยับยั้ง (Deterrent) และตัดโอกาสเขาไม่ให้กระทำความผิดอีก (Incapacitation) แต่ควรจะเน้นการบรรเทาความเสียหายให้ทุกฝ่ายกลับคืนสู่สภาพดีดังเดิม (Restoration) อีกด้วย อันเป็นที่มาของเรื่องแนวคิดเรื่อง Restorative Justice คือ ต้องการฟื้นฟูความเสียหายหรือ ผลกระทบจากการกระทำความผิดในสังคม

3. “รัฐ” จึงไม่ควรผูกขาดการดำเนินที่มุ่งเน้นเรื่องการลงโทษเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยเพียงอย่างเดียว แต่ควรเปิดโอกาสให้ “เหยื่อ ผู้กระทำความผิด และชุมชน” ได้มีโอกาสหาทางออกในการแก้ปัญหาเหล่านี้ร่วมกัน

เพื่อให้เข้าใจแนวคิดให้ชัดขึ้น เพราะเรื่องนี้เป็นปรัชญา วิธีคิด การมองปัญหาซึ่งจะนำไปสู่แนวคิดที่เราใช้อยู่ในปัจจุบันนั้น เมื่อเทียบกันแล้วจะมีลักษณะอย่างไร

ประเด็นแรก ถ้าเป็นแนวคิดดั้งเดิมเรามองว่า “การกระทำความผิดทางอาญาถือเป็นการทำละเมิดต่อรัฐ” คือเป็นเรื่องที่เกิดจากเรื่องส่วนบุคคล และเป็นเรื่องที่กระทำผิดต่อรัฐ

เพราะฉะนั้นรัฐจะต้องเข้ามามีบทบาท ในแนวคิดเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มองว่า “การกระทำความผิดทางอาญาเป็นการทำลายสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคลและความสมานฉันท์ในสังคม” ฉะนั้นเป้าหมายในการมองจะแตกต่างกันระหว่างการมองที่รัฐกับการมองที่ตัวบุคคลที่ได้รับผลกระทบเป็นสำคัญ

ประเด็นที่สอง แนวคิดดั้งเดิมมองว่า “การกระทำผิดทางอายาเป็นการละเมิดต่อกฎหมาย” ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่ต้องนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ได้เพื่อให้เกิดความหลาบจำแต่แนวคิดเชิงสมานฉันท์มองว่า “การกระทำความผิดทางอาญาก่อให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหายเมื่อความเสียหายเกิดขึ้นจึงจำเป็นต้องมีการเยียวยาหรือฟื้นฟู (Restoration)”

ประเด็นที่สาม แนวคิดดั้งเดิมในประเด็นนี้ทำให้เกิดวัตถุประสงค์หลักของการลงโทษว่า “ต้องนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษโดยมุ่งผลของการแก้แค้น” หรือ Retribution ต้องการจะสร้างความข่มขู่ยับยั้ง หรือ Deterrent และต้องการตัดโอกาสเขาไม่ให้กระทำความผิดอีกหรือ incapacitation แต่วัตถุประสงค์หลักของ Restorative Justice ก็คือ “ต้องการฟื้นฟูความเสียหายหรือผลกระทบจากการกระทำความผิด” (Restoration) ให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลร้ายซึ่งรวมทั้งผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และชุมชน เพื่อให้มีการชดใช้ (Restitution) เพื่อให้มีการแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation) แลพะให้มีการกลับคืนสู่สังคม (Reintegration)

ฉะนั้น ตรงนี้เป็นปรัชญาสำคัญซึ่งทำให้กระบวนการทัศน์การมองปัญหาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ประเด็นที่สี่ สำหรับบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม แนวคิดแบบดั้งเดิม เมื่อมีการกระทำความผิดที่เกิดขึ้น จะมีคำถามพื้นฐาน 3 ข้อ คือ

1. การกระทำความผิดนั้นเป็นความผิดต่อกฎหมายเรื่องใด มาตราใด
2. ใครเป็นผู้กระทำ
3. จะนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษได้อย่างไร

ถ้าเป็นคำถามพื้นฐานใน แนวคิดแบบ Restorative Justice คำถามพื้นฐานจะเปลี่ยนไปเป็น

1. ความเสียหาย หรือผลกระทบ ที่เกิดขึ้นในเรื่องนี้คืออะไร
2. จะแก้ไขเยียวยาให้ทุกคนคืนสู่สภาพเดิมได้อย่างไร
3. ใครจะเป็นผู้แก้ไขเยียวยา และด้วยวิธีอย่างไร

จะเห็นว่าวิธีการมองปัญหาจะแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

บทบาทของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในฐานะ “กระบวนการยุติธรรมทางเลือก” สำหรับกระบวนการยุติธรรมตามธรรมเรียม (อรรถนิติ ดิษฐอำนาจ, 2546, น. 42-43)

การยอมรับวิธีการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในกระบวนการยุติธรรมไทยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบาทบาทของรัฐและของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักในปัจจุบันรวมทั้งบทบาทของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมบางประการดังนี้

ประการแรก ลดทอนบทบาทของรัฐในการเข้าไปจัดการชุมชนโดยยึดกฎเกณฑ์อันเดียวกันอย่างตายตัว เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่ต้องการสร้างหรือนำเกณฑ์มาตรฐานใด ๆ เข้ามาใช้กับสถานการณ์ที่แตกต่างกัน

ประการที่สอง บุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ควรปรับบทบาทเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนเป็นพี่เลี้ยง และผู้รักษากติกาของกระบวนวิธีรวมทั้งรักษาหลักการแห่งสิทธิมนุษยชนแทนการเป็นผู้ดำเนินการทั้งหมดด้วยตนเองทุกขั้นตอน

ประการที่สาม การควบคุมให้เกิดความเสมอ เป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องใช้ความพยายามอดทนทำให้เกิดขึ้น และดำเนินท่ามกลางมุมมองที่แตกต่างกัน และวิธีแก้ปัญหาที่หลากหลายในแต่ละชุมชน

ประการที่สี่ ในกระบวนการวิธีการเชิงสมานฉันท์ ผลประโยชน์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องนั้นโดยตรงเป็นเป้าหมายศูนย์กลางที่สำคัญ ไม่ใช่ความเหมือนกัน หรือเท่าเทียมของโทษที่ผู้กระทำผิดทุกคนต้องได้รับเมื่อกระทำผิดเช่นเดียวกันนั้น

ประการที่ห้า ต้องมองข้ามกระบวนการของรัฐตามกฎหมายบางประการ ไปสู่ความเชื่อที่ว่าความเป็นธรรมนั้นเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่มที่ลงตัวระหว่างเหยื่อ-ผู้กระทำผิด-ชุมชนหนึ่ง ๆ และไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่ามีความเท่าเทียมเสมอภาคกันในหมู่ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือไม่ หรือเมื่อเปรียบเทียบระหว่างชุมชนแล้วจะเหมือนกันหรือไม่ ซึ่งเรื่องนี้เทียบเคียงได้กับวิธีการต่อรองคำสารภาพของกระบวนการยุติธรรมตามธรรมเนียมที่ผู้กระทำผิดเช่นเดียวกันอาจไม่ได้รับผลที่ตามมาและบริการต่าง ๆ เช่นเดียวกันทุกประการ

ประการที่หก ผู้สนับสนุนการใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์เองก็จะต้องไม่ไปคาดหวังว่าความผิดที่เกิดขึ้น และใช้วิธีการนี้จะต้องสามารถจัดการให้เบ็ดเสร็จจบสิ้นลง ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เท่านั้น เพราะบางกรณีที่เป็นความอุจฉกรรจ์ หรือเป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะต่อต้านสังคมอย่างร้ายแรง ก็ไม่สมควรถูกปล่อยทิ้งให้ลอยนวลอยู่ในชุมชนนั้น ๆ เช่นกัน นอกจากนี้เหยื่อบางคนยังหวาดกลัวต่อการที่จะเผชิญหน้ากับผู้กระทำผิด และชุมชนบางแห่งก็ยัง

มีวิธีการบำบัดรักษา และแก้ไขฟื้นฟูไม่เพียงพอแก่การจัดการกับผู้กระทำผิด แต่จุดเด่นของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังคงเชื่อว่า บทบาทและความรับผิดชอบควรปรับเปลี่ยนเคลื่อนที่ไปจากเดิมสู่ชุมชนเพื่อสร้างความสมดุลทางอำนาจ ในการจัดการอาชญากรรมให้เกิดขึ้นโดยเฉพาะที่เป็นกรณีความผิดไม่ร้ายแรง

ประการที่เจ็ด เมื่อสังคมและกระบวนการยุติธรรม เริ่มตระหนักว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็น “กระบวนการยุติธรรมทางเลือก” ที่น่าสนใจและพร้อมที่จะทดลองนำมาใช้เมื่อนั้นจะพบว่ารายละเอียดของการใช้วิธีเชิงสมานฉันท์ในเรื่องประเภทคดี การแก้ไขกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง ช่องทางของการดำเนินกระบวนวิธีการ ฯลฯ จะเป็นเรื่องที่สามารถสร้างขึ้นและดัดแปลงให้เหมาะสมกับสังคมไทยได้ เนื่องจากเป็นวิธีที่เคยใช้อยู่ในอดีตกาลและยังปรากฏให้เห็นในบางท้องถิ่นในปัจจุบัน

การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดเป็นเสมือนการปรับเปลี่ยนฐานคติของระบบงานยุติธรรมให้มีรูปลักษณ์ใหม่ที่แตกต่างไปจากฐานคติเดิมซึ่งเน้นการลงโทษเป็นอันดับแรก มีการใช้เรื่องของการแก้ฟื้นฟูในชุมชนเป็นอันดับรองลงมา และบางสังคมมีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นมาตรการเสริมตามลำดับ โดยฐานคติของกระบวนการยุติธรรมในมิติใหม่จะมีรูปลักษณ์ที่เน้นการป้องกันอาชญากรรมในชุมชนเป็นหลัก ใช้เรื่องของการเยียวยาเหยื่อ-การแก้ไขฟื้นฟูในชุมชนและการเสริมพลังแก่ชุมชนเป็นลำดับรองลงมา โดยใช้วิธีการจำคุกหรือการทำให้ผู้กระทำผิดไร้ซึ่งความสามารถที่จะกระทำผิดเป็นลำดับสุดท้าย

<u>กระบวนทัศน์ของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์</u>

อังคณา บุญสิทธิ์ (2547, น. 15-23) กล่าวไว้ว่า Howard Zehr ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของ Restorative Justice อธิบายกระบวนทัศน์กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้ว่า อาชญากรรมเป็นการทำลายความสัมพันธภาพระหว่างบุคคลความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Restorative Justice คำว่า “Restorative” แปลว่า ฟื้นฟู ทำให้ดีดังเดิมหรือใกล้เคียงของเดิมมากที่สุด เหตุที่เรียกเช่นนั้น เพราะในกระบวนการทัศน์ของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เชื่อว่า อาชญากรรมเป็นการทำลายความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม ทำให้คนไม่รักใคร่กัน ไม่ชอบกัน ไม่ไว้ใจกัน หวาดระแวงกัน Restorative Justice จึงเป็นกระบวนการยุติธรรมเพื่อ Restore Relationship คือ การทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนที่เสียหายไปเพราะอาชญากรรมได้กลับคืนมาให้ดีดังเดิม

การให้ความหมายของความยุติธรรม ให้ดูที่ความต้องการ (Need) และการปฏิบัติตามพันธะสัญญา การชดใช้ค่าเสียหายคือการกระทำสิ่งที่ดี สิ่งที่ถูกต้องให้มากที่สุดหรือดีที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ ความยุติธรรมเป็นนามธรรมมีผู้ให้ความหมายของคำว่า ความยุติธรรม แตกต่างกันไปตามมุมมองของแต่ละคน ขึ้นอยู่กับจุดยืน แนวคิด ทัศนคติ การเรียนรู้ทางสังคม ประสบการณ์และสภาพแวดล้อมทางสังคมของคนนั้น ๆ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ความสำคัญกับผู้เสียหายมากที่สุด ดังนั้น ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม จึงเป็นผู้มีสิทธิมีอำนาจที่จะบอกว่าความยุติธรรมในความหมายและ/หรือความต้องการของตนคืออะไร อย่างไร ต้องการให้ผู้กระทำผิดชดใช้เยียวยาความเสียหายที่ตนได้รับจากการกระทำผิดนั้น ๆ อย่างไร จึงจะเรียกว่า ยุติธรรม การชดใช้ความเสียหายที่ตนได้รับจากการกระทำผิดนั้น ๆ อย่างไร จึงจะเรียกว่า ยุติธรรมการชดใช้ความเสียหายสามารถทำได้ด้วยการกระทำใด ๆ ที่เกิดจากการเห็นพ้องกัน/ตกลงร่วมกันระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำ อาทิเช่น การกล่าวคำขอโทษ ขออภัย การชดใช้เงินตรา การทำงานบริการแก่ผู้เสียหาย การทำงานบริการแก่ชุมชน ข้อตกลงนั้นต้องไม่ขัดต่อบรรทัดฐานสังคมหรือศีลธรรม และต้องเป็นข้อตกลงที่อยู่ในวิสัยของผู้กระทำได้จริง

ความยุติธรรมได้มาโดยใช้การสนทนาพูดคุยกัน และการทำข้อตกลงร่วมกัน การที่จะได้มาซึ่งความยุติธรรมในกระบวนทัศน์ของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ต้องผ่านกระบวนการที่ให้ผู้เสียหายและฝ่ายผู้เสียหาย (Victim’s Network) และผู้กระทำผิดและฝ่ายผู้กระทำผิด (offender’s network) มาพูดคุยกันและทำข้อตกลงร่วมกัน

การที่จะเรียกว่าเป็นความยุติธรรม ให้ดูที่ผลลัพธ์ คือ ความต้องการของผู้เสียหายได้รับการตอบสนอง ผู้กระทำผิดได้แสดงความรับผิดชอบ (Accountability) คู่กรณีมีความปรองดองกัน การรับผิดชอบในผลที่เกิดจากการกระทำของตนเองด้วยความสำนึกรู้ และจากการที่ผู้กระทำผิดสำนึกผิดในการกระทำของตนเอง ได้แสดงความรับผิดชอบชดใช้ความเสียหายแก่ผู้เสียหายตามที่ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันและทำข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร สิ่งที่ตามมาคือการให้อภัยกัน ผลสุดท้ายคือ ความไว้เนื้อเชื่อใจกัน

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เกิดจากการเปลี่ยนแนวคิด และวิธีคิดที่มีต่ออาชญากรรมและการตกเป็นเหยื่อ จากเดิมที่มองว่าอาชญากรรมเป็นการประทำที่ต่อต้าน เป็นปฏิปักษ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคล ระหว่างผู้กระทำผิดและเหยื่อ ดังนั้น ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงมุ่งแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยให้ผู้กระทำผิดได้แสดงความรับในการกระทำของเขา และให้ความช่วยเหลือบรรเทาผลร้ายแก่เหยื่อ โดยมีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ให้กรณีรู้สึกว่าปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ยุติ แต่ความยุติธรรมเชิงธรรมเชิงสมานฉันท์ก็หนักถึงความเป็นจำเป็นที่จะปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด

ด้วยหลักการยอมรับ ให้มีการยอมรับและการบูรณาการเขาเหล่านั้นเข้าสู่ชุมชนด้วยด้วยการปรับพฤติกรรมเขาให้ผู้ที่เคารพกฎหมาย Howard Zehr (1990) ได้เขียนหนังสือ “Changing Lenses” นำเสนอกระบวนทัศน์ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งแตกต่างไปจากกระบวนทัศน์เพื่อการแก้แค้นทดแทน (Retribution Justice) คือ ในขณะที่มาตรการเพื่อการแก้แค้นทดแทนให้สนใจกับการลงโทษ แต่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบ (Accountability) การปกครอง (Healing) และการยุติข้อขัดแย้ง (Closure) ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงมีกระบวนทัศน์ที่แตกต่างจากกระบวนการทัศน์ในกระบวนการยุติธรรมแบบเดิม คือ

1. ให้สนใจในการฟื้นฟูแก่เหยื่อแก่เหยื่อและชุมชนที่ตกเป็นเหยื่อมากกว่าการให้คุณค่าในเรื่องการลงโทษผู้กระทำผิด

2. ยกระดับความสำคัญของเหยื่อในกระบวนการยุติธรรมให้มากขึ้น ทั้งทางเข้ามามีส่วนร่วม และการให้บริการแก่เหยื่อ เป็นการแก้วิกฤติของความเป็นตัวแทน (Crisis of Representation) ตามกระบวนทัศน์แบบ Modernity

3. เรียกร้องให้ผู้กระทำผิดแสดงความรับผิดชอบโดยตรงต่อบุคคล และหรือชุมชนที่ตกเป็นเหยื่อจากการกระทำของเขา

4. กระตุ้นและสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับในการแสดงความรับผิดชอบของผู้กระทำผิด และให้การช่วยเหลือสนับสนุนในการตอบสนองความต้องการของเหยื่อและผู้กระทำผิด

5. ให้ความสำคัญกับการที่ผู้กระทำผิดแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาและการชดใช้ บรรเทาผลร้ายจากการกระทำผิด มากกว่าการลงโทษอย่างเฉียบขาด

6. ตระหนักถึงความรับผิดชอบของชุมชนในการปรับพฤติกรรมของผู้ของกระทำผิด ทั้งนี้มองนี้อาชญากรรมอยู่ในบริบทของสังคมและมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ของสังคม (ไม่ใช่เป็นระบบปิดที่แยกส่วนออกมาจากสังคม) ดังนั้น การดำเนินการตามแนวคิดของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงต้องมีการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ผู้กระทำผิดเหยื่อ และชุมชน

ตารางที่ 2.2

เปรียบเทียบกระบวนทัศน์ในงานยุติธรรม

Retributive Justice	Restorative Justice
อาชญากรรม หมายถึง การละเมิดต่อรัฐ	อาชญากรรม หมายถึง การละเมิดต่อบุคคลหนึ่งโดยบุคคลอื่น
ให้ความสำคัญกับการประณาม ความผิดและการกระทำผิดในอดีต (เขาเคยทำสิ่งนี้หรือไม่)	ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหา แนวโน้มที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย และเหตุการณ์ในอนาคต (เขาควรจะทำอย่างไร)
ความสัมพันธ์ที่เป็นปรปักษ์กัน และรูปแบบของกระบวนการพิจารณาคดี	รูปแบบของการสนทนาและเจรจาต่อรอง
กำหนดให้มีการลงโทษ การกักขัง และการป้องกัน	การชดใช้ การบรรเทาผลร้าย เป็นทางหนึ่งในการฟื้นฟูคู่ความทั้งสองฝ่าย โดยมีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การประนีประนอม การฟื้นฟู
กฎหมายเป็นผู้ให้ความหมายของคำว่า “ยุติธรรม” โดยคำนึงถึงเจตนาในการกระทำและกระบวนการในการดำเนินคดีเป็นสำคัญ	ความยุติธรรม หมายถึง ความสัมพันธ์ที่ถูกต้องการที่จะตัดสินว่ายุติธรรมหรือไม่ ให้ดูที่ผลลัพธ์
ความขัดแย้งของอาชญากรรมไม่ชัดเจน มองว่าอาชญากรรมเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับรัฐ	อาชญากรรมเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลต้องรู้จักค่านิยมของความขัดแย้ง (Value of Conflict)
ชุมชนอยู่ขอบนอก (Sideline) ของกระบวนการโดยรัฐเป็นผู้ดำเนินการแทนชุมชน	ชุมชนเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนในกระบวนการฟื้นฟู
เป็นการแข่งขัน ค่านิยมเรื่องปัจเจกชน	กระตุ้นให้เกิดความร่วมมือซึ่งกันและกัน
เป็นบทบาทของรัฐที่จะดำเนินการต่อผู้กระทำผิดโดยตรง - เหยื่อถูกละเลย - ผู้กระทำเป็นปรปักษ์กับรัฐ	บทบาทของเหยื่อและผู้กระทำผิดในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน เป็นการแก้ปัญหาแบบองค์รวม (Holistic) โดยตระหนักถึงความต้องการ สิทธิของเหยื่อ ผู้กระทำผิดได้รับการกระตุ้นสนับสนุนให้แสดงความรับผิดชอบ

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

Retributive Justice	Restorative Justice
ความรับผิดชอบของผู้กระทำผิดหมายถึงการได้รับโทษ	ความรับผิดชอบของผู้กระทำผิดหมายถึงความเข้าใจผลกระทบที่เกิดจากการกระทำของตน และการช่วยคิดตัดสินใจว่าจะทำในสิ่งที่ถูกต้อง หรือแก้ไขผลร้ายจากการกระทำของตนอย่างไร
การกำหนดว่าการกระทำใดเป็นความผิดกำหนดโดยกฎหมายเท่านั้น ไม่ได้คำนึงถึงมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและศีลธรรม (เชื่อว่าการกระทำผิดเกิดจากกายและจิตของผู้กระทำผิด)	การนำความเข้าใจกับการกระทำผิดต้องดูปริบททั้งหมด ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และศีลธรรม (เชื่อว่าปัจจัยในการกระทำผิดเกิดจากสภาพสังคม)
การตอบสนอง (การลงโทษ) ให้ความสำคัญโดยดูที่พฤติกรรมของผู้กระทำผิดในอดีต (ใช้หลัก determinism การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดใช้วิธี case work ซึ่งได้รับอิทธิพลจากจิตวิเคราะห์เป็นหลัก)	การตอบสนอง (การลงโทษ) ให้ความสำคัญต่อพฤติกรรมของผู้กระทำผิดว่าจะกระทำการที่เป็นผลร้ายอีกหรือไม่ในอนาคต (ใช้ทฤษฎีการหน้าที่ ซึ่งเชื่อว่าการทำความเข้าใจมนุษย์ควรพิจารณาจากสภาพความเป็นจริงปัจจุบัน)
ตราบาปของความเป็นอาชญากรจะติดตัวตลอดไป	ตราบาปของความเป็นอาชญากรจะหมดไปโดยผ่านกระบวนการฟื้นฟู
ไม่มีการส่งเสริม สนับสนุนในเรื่องความสำนึกและการให้อภัย	มีความเป็นไปได้ที่จะมีความสำนึกผิดของผู้กระทำผิดและการให้อภัยของเหยื่อ
การดำเนินการขึ้นอยู่กับเจ้าหน้าที่ในวิชาชีพต่างๆ ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐ	ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรง

ที่มา: อังคณา บุญสิทธิ์. รายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับวัฒนธรรมการระงับข้อพิพาทในท้องถิ่นไทย, 2547.

ประเภทคดีที่สามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (2545, น. 15-16) ระบุว่า อันที่จริงแล้วไม่ได้มีกฎเกณฑ์กติกาว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ใช้ได้กับความผิดเล็กน้อยเท่านั้น ดังเช่น

ใน รวันดา Bishop Rismond Tutu ให้สัมภาษณ์ว่า ได้นำเอาเรื่อง Restorative Justice ไปใช้เพื่อสร้างสมานฉันท์ในระหว่างเผ่าพันธุ์ในรวันดา ในแคนาดาได้มีการใช้ในกรณีการประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในเทกซัสได้ใช้ในคดีฆาตกรรมเพื่อให้เหยื่อที่มีชีวิตหลงเหลืออยู่หรือผู้เป็นญาติได้มีโอกาสพบกับผู้กระทำความผิด เพื่อสร้างความรู้สึกที่ดีขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในสังคมโลกส่วนใหญ่นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับความผิดประเภทที่เด่นชัด ได้แก่

ความผิดที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำ (Juvenile Delinquents)

ประเทศออสเตรเลียและนิวซีแลนด์มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับคดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำผิดโดยระบบกฎหมายกำหนดไว้ ในหลาย ๆ ประเทศในยุโรป เช่นในอังกฤษ เยอรมนี ออสเตรีย ฯลฯ รวมทั้งแคนาดา และสหรัฐอเมริกา ก็ใช้วิธีนี้เป็นหลักเพิ่มมากขึ้น ส่วนรูปแบบที่ใช้จะมีลักษณะเช่นเดียวกันคือใช้รูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัว ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดของรูปแบบต่าง ๆ ในช่วงต่อไป

ความผิดจากความรุนแรงในครอบครัว (Domestic Violence)

กรณีความรุนแรงในครอบครัวนี้เป็น “ปัญหาสังคมกึ่งอาชญากรรม” ที่ต้องใช้ช่องทางพิเศษของกระบวนการยุติธรรม หรือใช้กระบวนการยุติธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ เพื่อให้ความสำคัญกับ “เหยื่อหรือผู้เสียหาย” ในฐานะประธานของปัญหามากยิ่งขึ้นกว่าเดิม โดยคำนึงถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้เสียหายและแสวงหาวิธีการที่จะให้ผู้กระทำผิดเยียวยาชดใช้และปรับปรุงนิสัยความประพฤติอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่ง”กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” เป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถนำมาใช้กับเรื่องนี้ได้

ความผิดอาญาต่อส่วนตัวหรือความผิดอาญาที่ยอมความกันได้

คดีอาญาประเภทนี้เป็นความผิดที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะให้เป็นความผิดอันยอมความกันได้ ซึ่งโดยปกติจะมีลักษณะที่กระทบกระเทือนต่อสิทธิส่วนบุคคล มิได้กระทบกระเทือนสาธารณชน กฎหมายจึงยินยอมให้ถอนคำร้องทุกข์หรือยอมความกันได้ และเมื่อยอมความกันแล้วผู้เสียหายจะนำคดีมาฟ้องร้องอีกไม่ได้ คดีอาญาประเภทความผิดที่ยอมความกันได้ตามประมวลกฎหมายอาญาของไทย ได้แก่ ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำรำ ความผิดฐานอนาจาร ความผิดฐานทำให้เสื่อมเสียเสรีภาพ ความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขังผู้อื่น

ความผิดฐานหมิ่นประมาท ความผิดฐานฉ้อโกง ความผิดฐานยักยอกทรัพย์ ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ ความผิดฐานบุกรุก

นอกจากนี้ ยังมีความผิดที่กฎหมายกำหนดให้เป็นความผิดอันยอมความได้นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว เมื่อเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิดเป็นญาติกันตามมาตรา 71 ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ ความผิดฐานวิ่งราวทรัพย์ ความผิดฐานรับของโจร ความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน ความผิดฐานทำให้ทรัพย์ที่มีไว้เพื่อสาธารณประโยชน์เสียหาย

ข้อพิพาททางแพ่งเกี่ยวเนื่องทางอาญา

การกระทำผิดบางอย่างผู้กระทำมีความผิดทั้งทางแพ่งและทางอาญา เนื่องจากการกระทำนั้นเข้าองค์ประกอบความผิดทางอาญา ในขณะเดียวกัน ยังทำให้ผู้อื่นได้รับความเสียหายด้วย ลักษณะของการกระทำที่เป็นความผิดทางแพ่งเกี่ยวเนื่องทางอาญา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญานั้น ผู้กระทำผิดต้องรับผิดตามกฎหมายอาญาและยังต้องชดใช้ค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนให้กับผู้เสียหายอีกด้วย เพราะฉะนั้นข้อพิพาทในลักษณะนี้จะระงับลงได้ก็ต่อเมื่อคู่พิพาทตกลาประนีประนอมกันทั้งคดีอาญาและคดีแพ่งด้วย

ความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ อื่น ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงการจำคุกระยะสั้น

คดีอาญาประเภทนี้เป็นความผิดประเภทที่แม้จะมีโทษเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่กฎหมายมิได้บัญญัติให้เป็นคดีความผิดอันยอมความกันได้ เพราะถือว่าเป็นความผิดต่อแผ่นดิน ทำให้ต้องมีการดำเนินกระบวนพิจารณาคดีไปตามลำดับขั้นตอน แต่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมแต่ละลำดับ ได้แก่ ตำรวจ อัยการ และศาล อาจให้ดุลพินิจเพื่อเบี่ยงเบนคดีประเภทนี้ออกนอกกระบวนการตามอำนาจที่กฎหมายกำหนดไว้ได้เช่นกัน ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้โทษจำคุกระยะสั้นอันก่อให้เกิดผลเสียหายแก่ผู้กระทำผิดและสังคมมากกว่า รวมทั้งลดความแออัดในเรือนจำได้ทางหนึ่ง ความผิดคดีอาญาเล็ก ๆ น้อย ๆ ประเภทนี้ได้แก่ความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี

ขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมที่สามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้

ขั้นตอนก่อนคดีความเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม มีการใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์โดยชุมชนสำหรับคดีความอาญาบางประเภทที่ไม่ร้ายแรงก่อนมีการร้องทุกข์กล่าวโทษต่อเจ้าพนักงานสอบสวน เช่น ประเทศฝรั่งเศสจะใช้รูปแบบที่เรียกว่า คณะกรรมการบูรณาการชุมชน (community Reparative Boards) เป็นจำนวนมาก

ขั้นตอนเมื่อคดีความเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและก่อนพิพากษาคดี

มีการใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์ในชั้นพนักงานสอบสวน ชั้นพนักงานอัยการ กรณีมีความเห็นสมควรสั่งฟ้อง (อาจใช้หลักการดำเนินคดีอาญาตามดุลพินิจ การชะลอการฟ้อง ฯลฯ) และชั้นพิจารณาคดีของศาลก่อนที่จะมีคำพิพากษาอย่างหนึ่งอย่างใด โดยในประเทศตะวันตกส่วนใหญ่ใช้ “พนักงานคุมประพฤติ” หรือ “นักสังคมสงเคราะห์”

ดำเนินกระบวนวิธีการสมานฉันท์ โดยใช้รูปแบบการพิจารณาแบบล้อมวง (Sentencing Circles) สำหรับกรณีผู้กระทำผิดเป็นชนพื้นเมืองในประเทศแคนาดา และสหรัฐอเมริกาบางมลรัฐ และใช้รูปแบบการไกล่เกลี่ยเหยื่อ-ผู้กระทำผิด อย่างกว้างขวางสำหรับผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ทั้งในยุโรปและอเมริกา

ขั้นตอนหลังการพิจารณาคดี

ในยุโรป ทวีปอเมริกาเหนือ และทวีปออสเตรเลีย มีการใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์ในชั้นราชทัณฑ์อย่างกว้างขวางเช่นกัน โดยใช้เมื่อมีการจำคุกผู้กระทำผิดไประยะหนึ่งแล้ว เมื่อผู้กระทำผิดได้รับการพักการลงโทษ และในช่วงก่อนที่ผู้กระทำผิดจะสิ้นสุดการรับโทษจำคุกกลับคืนสู่ชุมชน โดยใช้รูปแบบการไกล่เกลี่ยเหยื่อ-ผู้กระทำผิด (Victim-Offenders Mediation หรือ VOM) เช่นกัน

รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในทางปฏิบัติประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์รูปแบบต่าง ๆ กัน ขึ้นกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นสำคัญ จำแนกได้เป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบแรก การไกล่เกลี่ยเหยื่ออาชญากรรม-ผู้กระทำผิด (Victim-Offender Mediation หรือ VOM)

วิธีการไกล่เกลี่ยเหยื่ออาชญากรรม-ผู้กระทำผิดประกอบด้วย “การเผชิญหน้า” ระหว่างเหยื่ออาชญากรรมกับผู้กระทำผิด ซึ่งเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมแลอาสาสมัครอาจทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน และมีข้อสังเกตสำคัญที่ว่าทั้งเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิดต้องพูดคุยทำความเข้าใจกันในโลกของความเป็นจริงและบนฐานของความสมเหตุสมผลของสองฝ่าย โดยความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตต่อไปจะต้องไม่เป็นผลจากการไกล่เกลี่ย เป้าหมายของการไกล่เกลี่ยรวมถึง (Bazemore and Umbreit, 1999, p. 33) การสนับสนุนให้มีการเยียวยา

เหยื่ออาชญากรรม โดยการจัดเวทีที่ปลอดภัยและควบคุมได้ ให้พวกเข้าได้พบปะพูดคุยกับผู้กระทำผิดบนพื้นฐานของความสมัครใจ การยอมให้ผู้กระทำผิดได้เรียนรู้ผลกระทบของอาชญากรรมที่มีต่อเหยื่ออาชญากรรม และเข้ามาแสดงความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของเขาที่กระทำไป จัดหาโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิดได้ร่วมกันพัฒนาและยอมรับแผนการเยียวยาชดใช้ความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรมนั้น Victim-Offender-Mediation เป็นวิธีการที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในทวีปยุโรป เช่น ฝรั่งเศส เยอรมนี สหราชอาณาจักร ทวีปอเมริกาเหนือและออสเตรเลีย

<u>รูปแบบที่สอง การประชุมกลุ่มครอบครัว</u> (Family Group Conferences หรือ FGCs)

การประชุมกลุ่มครอบครัวอาจใช้ในโรงเรียน โบสถ์ หรือกลุ่มสมาชิกอื่น ๆ โดยกระบวนการนี้มีการย้ำถึงความเอาจริงเอาจังของชุมชนต่ออาชญากรรมและความเต็มใจของชุมชนที่จะยอมรับผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชนอีกครั้ง

การประชุมกลุ่มครอบครัว หรือ Conference programmers (Roche, 2003, p. 66) เริ่มขึ้นในประเทศนิวซีแลนด์และได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นในอเมริกาและแคนาคา ตัวอย่างเช่นที่มินนิโซตา เพนซิลเวเนีย และมอนแทนา รัฐอื่นๆ ก็ให้ความสนใจมากขึ้น ในประเทศนิวซีแลนด์และออสเตรเลีย การประชุมเป็นนโยบายรัฐที่มีกรหมายรองรับ เช่น โครงการแว็กก้า แว็กก้า (Wagga Wagga project) ที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางทั่วประเทศ โดยใช้การประชุมเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกสำหรับคดีเด็กและเยาวชน แต่บางครั้งก็ใช้หลังมีคำสั่งศาลแล้ว การประชุมกลุ่มครอบครัว ประกอบด้วยเหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิด และ สมาชิกครอบครัวผู้มีความสำคัญหรือเพื่อนของทั้งสองฝ่าย เช่นเดียวกับการไกล่เกลี่ยที่เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมเป็นผู้ดำเนินการในขณะนี้ โดยส่วนใหญ่เป็นเจ้าพนักงานตำรวจ

<u>รูปแบบที่สาม การพิจารณาแบบล้อมวง</u> (Sentencing Circles)

การพิจารณาแบบล้อมวงเป็นที่รู้จักกันว่าเป็น “วงกลมแห่งสันติวิธี” ใช้กันอย่างแพร่หลายในกลุ่มชาวพื้นเมืองของทวีปอเมริกาเหนือโบราณ โดยเฉพาะชาวอะบอริจิ้นแคนาเดียนและประชากรทางตะวันตกเฉียงใต้ของอเมริกา (Bazemore, 1997; Stuart, 1995; Melton, 1995) โดยผู้เข้าร่วมในการพิจารณาแบบล้อมวงได้แก่สมาชิกของชุมชนเป็นผู้ที่เคยทำงาน เป็นผู้พิพากษา ตำรวจ และอื่น ๆ มาแล้วเป็นเวลาหลายปี ในแคนาคาโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ ยูคอน (Yukon) และ มินนิโซตา (Minnesota) รวมทั้งที่เคยรับผิดชอบงานการพิจารณาคดีและการควบคุมสอดส่องมาแล้ว (Stuart, 2001; B azemore, 1997)

การล้อมวงมีลักษณะพิเศษคือ ใช้ขนนกเป็นสัญลักษณ์ส่งผ่านไปรอบ ๆ วง ผู้ที่ถือขนนกคือผู้ที่ได้รับโอกาสเป็นผู้พูดในขณะนั้นโดยไม่มีการขัดจังหวะ กระบวนการนี้อาจมีการล้อมวงเพียงวงเดียวหรือหลายวงซึ่งแต่ละคนมีโอกาสนำเสนอเรื่องราวของตนแตกต่างกันไป

รูปแบบที่สี่ คณะกรรมการบูรณาการชุมชน (Community Reparative Boards)

คณะกรรมการบูรณาการชุมชนเป็นวิธีการเชิงสมานฉันท์ในชุมชนที่หวนกลับคืนมาใหม่ เป็นต้นแบบใหม่ที่ชุมชนแสดงความรับผิดชอบต่อเด็กเยาวชนกระทำผิดอย่างกว้างขวาง รู้จักกันในนามของคณะกรรมการเยาวชน คณะกรรมการเพื่อนบ้าน หรือคระกรรมการยุติธรรมทางเลือกชุมชน (youth panels, neighborhood boards or community diversion boards) (Bazemore and Umbreit, 1999, p. 4) คณะกรรมการนี้ใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเบี่ยงเบนคดีหรือการคุมประพฤติ คณะกรรมการประกอบด้วยผู้คนในชุมชน ผู้กระทำผิด เหยื่ออาชญากรรม ผู้แทนจากกระบวนการยุติธรรม และบางครั้งก็มีสมาชิกครอบครัวของผู้กระทำผิดรวมอยู่ด้วย ใช้กับผู้กระทำความผิดที่ไม่ร้ายแรง และดำเนินการเช่นเดียวกับรูปแบบอื่น ๆ คือ มีการพูดคุยกันด้วยความเคารพก่อนที่คณะจะพิจารณาโทษ คณะกรรมการเหล่านี้มีความสำคัญต่อสมาชิกชุมชนในการอำนวยความยุติธรรมในขั้นตอนที่อยู่ระหว่างชุมชนกับระบบงานยุติธรรมทางอาญา

อย่างไรก็ตาม Roche (2003, p. 68) พบว่า บางแห่งมีการใช้โปรแกรมที่มี “รูปแบบผสมผสาน” (Multi-form programs) คือ มีการใช้รูปแบบทุกรูปแบบดังกล่าวข้างต้น คือ ทั้ง Mediation (ทั้งทางตรง [direct] และทางอ้อม [indirect]), conference หรือ circle โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์และตัวแปรอื่น ๆ ที่เข้ามาแทรกซ้อนในขณะนั้น

4. กองบัญชาการตำรวจนครบาล

การจัดองค์กร และการบริหารงานของตำรวจประเทศไทย

ได้มีพระราชกฤษฎีกา โอนกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย ไปจัดตั้งเป็นสำนักงานตำรวจแห่งชาติ พ.ศ.2541 ให้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2541 โดยเป็นส่วนราชการและมีฐานะเป็นกรม ไม่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวง หรือทบวง มีอำนาจหน้าที่ในการรักษาความมั่นคงปลอดภัยภายในส่วนที่เกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม การตระเวนชายแดนการรักษาความปลอดภัย และความสงบเรียบร้อยของประชาชน และอำนาจหน้าที่อื่นตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย โดยอยู่ในบังคับบัญชาของนายกรัฐมนตรี มีผู้บัญชาการตำรวจ

แห่งชาติเป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบในการปฏิบัติราชการของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ตามพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวได้มีสาระสำคัญ ดังนี้

มาตรา 5 ให้ข้าราชการตำรวจของสำนักงานตำรวจแห่งชาติเป็นข้าราชการตำรวจตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการตำรวจ

มาตรา 6 ให้โอนบรรดากิจการ ทรัพย์สิน สิทธิ หนี้ ข้าราชการตำรวจ ลูกจ้าง ตำแหน่ง และอัตราของข้าราชการตำรวจและลูกจ้าง และงบประมาณรายจ่ายของกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทยไปเป็นของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

มาตรา 7 ให้โอนบรรดาอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวกับราชการกรมตำรวจกระทรวงมหาดไทย และบรรดาอำนาจหน้าที่ของข้าราชการตำรวจทุกตำแหน่งและชั้นยศของกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย ไปเป็นของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ หรือของข้าราชการตำรวจ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ แล้วแต่กรณี

มาตรา 8 บทบัญญัติแห่งกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อบัญญัติท้องถิ่น ประกาศหรือคำสั่งใดที่อ้างถึงกรมตำรวจ อธิบดีกรมตำรวจ รองอธิบดีกรมตำรวจ ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจ หรือตำแหน่งอื่นของข้าราชการตำรวจของกรมตำรวจ ให้ถือว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อบัญญัติท้องถิ่น ประกาศ หรือคำสั่งนั้นอ้างถึงสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ รองผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ หรือตำแหน่งอื่นของข้าราชการตำรวจของสำนักงานตำรวจแห่งชาตินั้น แล้วแต่กรณี

มาตรา 9 ให้โอนบรรดาหน้าที่ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติราชการของกรมตำรวจหรือในฐานะผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบในการปฏิบัติราชการของกรมตำรวจ หรือของข้าราชการตำรวจไปเป็นของนายกรัฐมนตรี

สรุปภารกิจและอำนาจหน้าที่ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติมี 6 ประการ ได้แก่

1. รักษาความสงบเรียบร้อยภายในราชอาณาจักร เฉพาะที่มิได้มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของเจ้าพนักงานอื่น

2. ป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดอาญาที่มิได้มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานอื่น

3. สืบสวนและสอบสวนการกระทำผิดอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือกฎหมายอื่น และดำเนินการกับผู้กระทำผิดกฎหมาย

4. ร่วมมือช่วยเหลือหน่วยราชการอื่นในการป้องกันปราบปรามการกระทำผิดอาญาและรักษาความมั่นคงแห่งชาติ

5. บำบัดทุกข์บำรุงสุข ช่วยเหลือป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนอันเกิดจากทุกข์ภัยต่าง ๆ และให้บริการประชาชนที่ไม่ขัดต่อหน้าที่หรือไม่เสียหายต่อกรมตำรวจ

6. ส่งเสริมการรักษาซึ่งความสัมพันธ์อันดีต่อประชาชน

(จากแผนกรมตำรวจแม่บท ฉบับที่ 3 พ.ศ.2540-2544, น. 4)

สำนักงานตำรวจแห่งชาติมีคณะกรรมการตรวจสอบและติดตามการบริหารงานตำรวจ (กต.ตร.) ประกอบด้วยรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยเป็นประธาน ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติเป็นรองประธาน เลขาธิการคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน และรองผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติเป็นกรรมการข้าราชการตำรวจโดยตำแหน่ง และมีกรรมการข้าราชการตำรวจผู้ทรงคุณวุฒิ โดยคณะกรรมการชุดนี้ทำหน้าที่ดูแลการปฏิบัติงาน และควบคุมการทำงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตำรวจ พ.ศ.2521

การจัดส่วนราชการหน่วยงานต่าง ๆ ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติในปัจจุบันได้กำหนดการแบ่งแยกหน่วยงานภายในที่เกี่ยวกับการบริหารงานได้ คือ

1. ส่วนราชการอำนวยการ ประกอบด้วย หน่วยงานฝ่ายอำนวยการที่ขึ้นตรงต่อสำนักงานตำรวจแห่งชาติ คือ

1. สำนักงานเลขานุการตำรวจแห่งชาติ
2. กองคดี
3. กองการเงิน
4. กองวิชาการ
5. กองการต่างประเทศ
6. งานตรวจสอบภายใน

2. ส่วนราชการปฏิบัติการ ประกอบด้วยส่วนราชการปฏิบัติการหลักและส่วนราชการสนับสนุนปฏิบัติการ มีหน่วยงานดังนี้

ส่วนราชการปฏิบัติการหลัก คือ

1. กองบัญชาการตำรวจนครบาล
2. กองบัญชาการตำรวจภูธรภาค

ส่วนราชการสนับสนุนปฏิบัติการ คือ

1. กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง

2. กองบัญชาการตำรวจปราบปรามยาเสพติด
3. สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง
4. สำนักงานตำรวจสันติบาล

3. ส่วนราชการสนับสนุนและบริการ ประกอบด้วยหน่วยงานต่างๆ ดังนี้
1. ฝ่ายอำนวยการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ
2. สำนักงานแผนงานและงบประมาณ
3. สำนักงานส่งกำลังบำรุง
4. สำนักงานวิทยาการตำรวจ
5. กองบัญชาการศึกษา
6. โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
7. สำนักงานแพทย์ใหญ่
8. สำนักงานจเรตำรวจ
9. สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการตำรวจ
10. สำนักงานกำลังพล

<u>โครงสร้างและการบริหารงานของกองบัญชาการตำรวจนครบาล</u>

กองบัญชาการตำรวจนครบาล ได้ก่อตั้งมาเป็นเวลา 136 ปี กล่าวคือ ประมาณปี พ.ศ.2405 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จัดตั้งกองตำรวจขึ้นเป็นครั้งแรกตามแบบอย่างยุโรป ใช้ชื่อว่า “กองโปลิสคอนสเตเบิ้ล” มีหน้าที่ตรวจตรารักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันปราบปรามพวกมิจฉาชีพในเขตพระนครสังกัดกรมพระนครบาล มีกัปตัน เอส.เย. เบิร์ด.เอ็มส์ (หลวงรัฐยาธิบาลบัญชา) เป็นผู้บังคับการกองโปลิศ ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงตลอดมาและในปี พ.ศ.2458 ได้เปลี่ยนเป็นกรมตำรวจภูธรและกรมตำรวจพระนครบาล โดยมี พลโท พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าคำรบเป็นอธิบดีทั้ง 2 กรม และเป็นจุดเริ่มต้นของกองบัญชาการตำรวจนครบาลจนกระทั่งปัจจุบัน กองบัญชาการตำรวจนครบาลเป็นหน่วยงานหลักของสำนักงานตำรวจแห่งชาติที่มีหน้าที่ป้องกันปราบปรามอาชญากรรมและรักษาความสงบเรียบร้อยในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีพื้นที่รับผิดชอบ 1,568 ตารางกิโลเมตร

กองบัญชาการตำรวจนครบาลตั้งอยู่บริเวณวังปารุสกวัน ถนนศรีอยุธยา เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร แบ่งส่วนราชการออกเป็น 13 กองบังคับการ ได้แก่

1. กองบังคับการอำนวยการ
2. กองบังคับการตำรวจจราจร
3. กองบังคับการตำรวจดับเพลิง
4. กองบังคับการสายตรวจและปฏิบัติการพิเศษ
5. กองบังคับการตำรวจนครบาล 1-9

และมีหน่วยขึ้นตรง คือ กองกำกับกองสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน

ผู้บัญชาการตำรวจนครบาลเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด มีรองผู้บัญชาการและผู้ช่วยผู้บัญชาการคอยช่วยเหลือในการปฏิบัติงาน โดยแบ่งลักษณะงานภายในกองบัญชาการตำรวจนครบาลออกเป็นฝ่ายดังนี้

1. ฝ่ายบริหาร
2. ฝ่ายงานป้องกันปราบปราม
3. ฝ่ายงานสืบสวน
4. ฝ่ายงานสอบสวน
5. ฝ่ายงานจราจร
6. ฝ่ายงานกิจการพิเศษ

แผนภูมิที่ 2.1

การแบ่งส่วนราชการตำรวจนครบาล

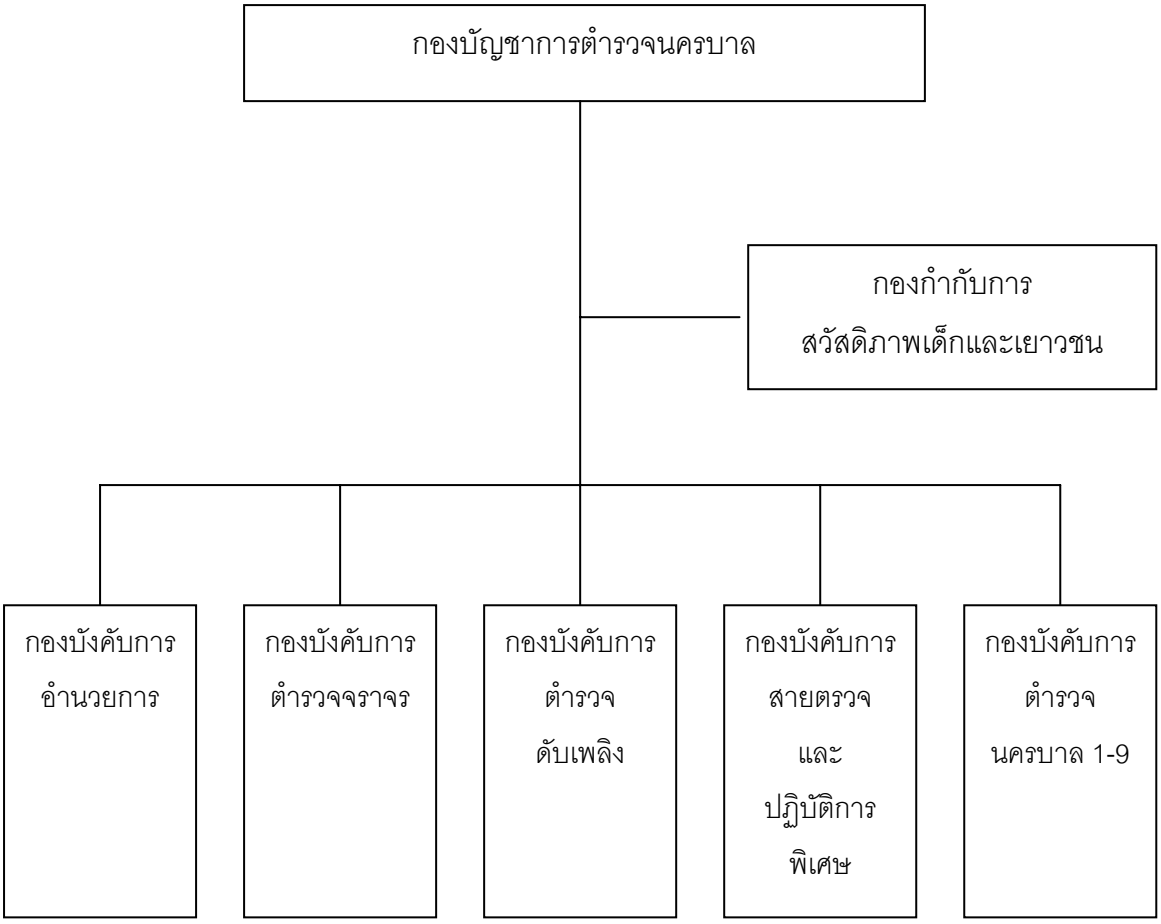

กองบังคับการตำรวจนครบาล 1 ถึง 9 แต่ละกองบังคับการมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

1. รักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยแก่ประชาชนในเขตอำนาจการรับผิดชอบ

2. ปฏิบัติงานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และตามกฎหมายอื่นอันเกี่ยวกับความผิดอาญาทั้งหลายในเขตอำนาจการรับผิดชอบ

3. ควบคุมการดำเนินการสืบสวนสอบสวนคดีอาญาในเขตอำนาจการรับผิดชอบ

4. ควบคุมและอำนวยความสะดวกด้านการจราจรในเขตอำนาจการรับผิดชอบ

5. ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

ตารางที่ 2.3

สถานีตำรวจนครบาลในสังกัดกองบังคับการตำรวจนครบาล 1 ถึง 9

บก.น.1	1. ดุสิต	2. พญาไท	3. มักกะสัน	4. ห้วยขวาง
	5. ดินแดง	6. นางเลิ้ง	7. สามเสน	8. ชนะสงคราม
	9. บางโพ			
บก.น.2	1. บางซื่อ	2. สุทธิสาร	3. พหลโยธิน	4. เตาปูน
	5. ประชาชื่น	6. โคกคราม	7. คันนายาว	8. บางเขน
	9. สายไหม	10.ทุ่งสองห้อง	11.ดอนเมือง	
บก.น.3	1. มีนบุรี	2. นิมิตรใหม่	3. ลำหิน	4. ลำผักชี
	5. สุวินทวงศ์	6. หนองจอก	7. ประชาสำราญ	8. ลาดกระบัง
	9. ร่มเกล้า	10.ฉลองกรุง	11.จรเข้น้อย	
บก.น.4	1. หัวหมาก	2. ลาดพร้าว	3. วังทองหลาง	4. โชคชัย
	5. บึงกุ่ม	6. บางชัน	7. ประเวศ	8. อุดมสุข
บก.น.5	1. วัดพระยาไกร	2. บางโพงพาง	3. ทุ่งมหาเมฆ	4. ลุมพินี
	5. ทองหล่อ	6. คลองตัน	7. พระโขนง	8. บางนา
บก.น.6	1. พระราชวัง	2. จักรวรรดิ	3. สำราญราษฎร์	4. พลับพลาไชย 1
	5. พลับพลาไชย 2	6. ปทุมวัน	7. บางรัก	8. ยานนาวา
บก.น.7	1. บางพลัด	2. บางยี่ขัน	3. บางขุนนนท์	4. บางกอกน้อย
	5. บางกอกใหญ่	6. บางเสาธง	7. ตลิ่งชัน	8. ธรรมศาลา
	9. ศาลาแดง	10. บวรมงคล	11.ท่าพระ	
บก.น.8	1. บางยี่เรือ	2. ตลาดพลู	3. บุปผาราม	4. บุคคโล
	5. สำเหร่	6. สมเด็จเจ้าพระยา	7. ราษฎร์บูรณะ	8. บางมด
	9. ทุ่งครุ	10. ปากคลองสาม	11.บางคอแหลม	
บก.น.9	1. ท่าข้าม	2. แสมดำ	3. เทียนทะเล	4. บางขุนเทียน
	5. บางบอน	6. ภาษีเจริญ	7. หลักสอง	8. เพชรเกษม
	9. หนองแขม	10.หนองค้างพลู		

โครงสร้างและการบริหารงานของกองบังคับการตำรวจนครบาล 6

กองบังคับการตำรวจนครบาล 6 จัดตั้งโดยพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมตำรวจ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2540 กล่าวคือให้ยุบกองบังคับการตำรวจนครบาลพระนครเหนือ กองบังคับการตำรวจนครบาลพระนครใต้ และกองบังคับการตำรวจนครบาลธนบุรีเสีย และให้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อ ขอบเขตเนื้อที่การปกครองใหม่เป็นกองบังคับการตำรวจนครบาล 1-9 โดยมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2540 ซึ่งกองบังคับการตำรวจนครบาล 6 มีผู้บังคับการตำรวจนครบาล 6 เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด ปกครองกำกับดูแล 2 กองกำกับการ และ 8 สถานีตำรวจ ตามบัญชีแสดงเขตอำนาจการรับผิดชอบ และเขตพื้นที่การปกครองของกองบังคับการตำรวจนครบาล 6 ได้แก่

1. กองกำกับการสืบสวนสอบสวน
2. กองกำกับการอำนวยการ
3. สถานีตำรวจนครบาลพระราชวัง
4. สถานีตำรวจนครบาลจักรวรรดิ
5. สถานีตำรวจนครบาลสำราญราษฎร์
6. สถานีตำรวจนครบาลพลับพลาไชย 1
7. สถานีตำรวจนครบาลพลับพลาไชย 2
8. สถานีตำรวจนครบาลปทุมวัน
9. สถานีตำรวจนครบาลบางรัก
10. สถานีตำรวจนครบาลยานนาวา

กองบังคับการตำรวจนครบาล 6 มีพื้นที่รับผิดชอบ 20.03 ตารางกิโลเมตร

ข้อมูลจำเพาะของแต่ละสถานีตำรวจ

1. สถานีตำรวจนครบาลพระราชวัง ตั้งอยู่เลขที่ 79 ถนนมหาราช เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีพื้นที่รับผิดชอบ 1.35 ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นแหล่งชุมชนและย่านการค้าที่มีประชากรหนาแน่น มีประชาชนผ่านเข้าออกในเขตพื้นที่ เพื่อทำธุรกิจและการค้าวันละนับแสนคน มีสถานที่ราชการสำคัญ 9 แห่ง เป็นย่านธุรกิจการค้า 5 ย่านการค้า สถานศึกษา 8 แห่ง ศาสนสถานจำนวน 5 แห่ง และอื่น ๆ ในเขตพื้นที่ของสถานีตำรวจนครบาล

แผนภูมิที่ 2.2

การแบ่งส่วนราชการของกองบังคับการตำรวจนครบาล 6

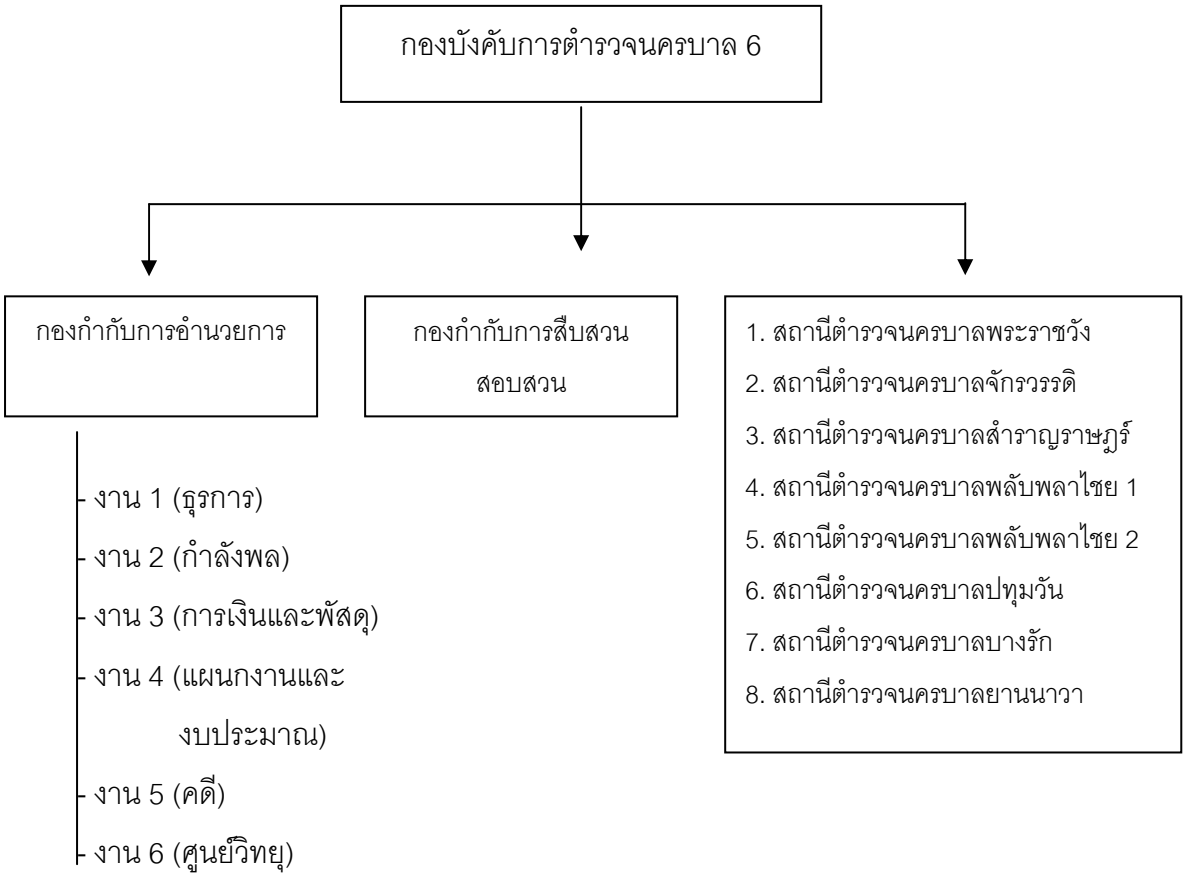

พระราชวัง ประกอบด้วย 2 แขวง คือ แขวงวังบูรพาภิรมย์ และแขวงพระบรมมหาราชวัง เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสถานที่ราชการ วัด และย่านธุรกิจการค้า ซึ่งมีประชาชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตพื้นที่ส่วนหนึ่งและประชาชนที่มาติดต่อราชการ และมาทำการค้าอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งจะมีประชาชนเป็นจำนวนมากเป็นกรรมกร ลูกจ้างที่เข้ารับจ้างทำงานขนถ่ายสินค้าหรือช่วยค้าขาย โดยไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร์ โดยประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชาวไทย นับถือศาสนาพุทธ นอกนั้นจะเป็นชาวจีน และชาวไทยซิกส์

2. สถานีตำรวจนครบาลจักรวรรดิ ตั้งอยู่เลขที่ 324 ถนนทรงวาด 1 แขวงจักรวรรดิ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร มีพื้นที่รับผิดชอบ 0.70 ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นย่านธุรกิจการค้า มีประชากรหนาแน่น การค้าขายได้แก่ เครื่องอัญมณี เครื่องใช้ต่าง ๆ

ภายในครัวเรือนหรือภายในบ้านพักอาศัย ผลไม้ อาหารสด สินค้าการเกษตร ฯลฯ จึงทำให้ในแต่ละวันจะมีประชากรจากแหล่งต่าง ๆ เข้ามาในเขตพื้นที่เพื่อซื้อสินค้าต่าง ๆ

ภารกิจหลักในการปฏิบัติคือ การให้ความสะดวกแก่ผู้ประกอบการค้า การแก้ไขปัญหาจราจร และการป้องกันอาชญากรรม ซึ่งส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาที่ไม่รุนแรงนัก เช่น คดีลักทรัพย์ คดีฉ้อโกงทรัพย์ ฯลฯ ดังนั้น การบริหารงานตำรวจของสถานีตำรวจนครบาลจักรวรรดิในภาพรวมแล้วสามารถแก้ไขและป้องกันปัญหาอาชญากรรมของพื้นที่รับผิดชอบได้ประสบความสำเร็จ โดยทุกฝ่ายต่างทำหน้าที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน อีกทั้งใช้มวลชนสัมพันธ์เข้ามาเพื่อทำความเข้าใจและร่วมแก้ไขด้วยความร่วมมือร่วมใจกับประชาชนในเขตพื้นที่สร้างความสัมพันธ์อันดีซึ่งกันและกัน ปัญหาต่างๆ จึงเบาบางลงไป ในเขตพื้นที่ของสถานีตำรวจนครบาลจักรวรรดิประกอบด้วย 2 แขวง คือ แขวงจักรวรรดิและแขวงสัมพันธวงศ์ ในพื้นที่ไม่มีสถานที่ราชการสำคัญ ส่วนใหญ่เป็นย่านธุรกิจการค้า มีสถานศึกษา 6 แห่ง มีศาสนสถาน 9 แห่ง มีตลาดการค้าขาย 5 ย่านการค้า

3. สถานีตำรวจนครบาลสำราญราษฎร์ ตั้งอยู่เลขที่ 200 ถนนบำรุงเมือง แขวงสำราญราษฎร์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีพื้นที่รับผิดชอบ 1.32 ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นย่านการค้า และสถานที่ราชการสำคัญ ได้แก่ สถานที่ราชการ 5 แห่ง ศาสนสถานจำนวน 8 แห่ง ย่านธุรกิจการค้าจำนวน 6 ย่านการค้า สถานศึกษา 7 แห่ง ลักษณะความเป็นอยู่อาศัยของประชาชนในพื้นที่จะเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน ประกอบการค้าขายเป็นส่วนใหญ่โดยในพื้นที่จะเกิดความหนาแน่นของผู้คนที่มาติดต่อซื้อขายสินค้าในช่วงเวลากลางวัน และจะเงียบสงบในเวลากลางคืน

4. สถานีตำรวจนครบาลพลับพลาไชย 1 ตั้งอยู่เลขที่ 447 ถนนพลับพลาไชย แขวง-เขตป้อมปราบ กรุงเทพมหานคร มีพื้นที่รับผิดชอบ 2.58 ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่ของ สน.พลับพลาไชย 1 เป็นย่านธุรกิจการค้าของชาวจีนเป็นที่ตั้งของห้างร้านบริษัท สำนักงานของนักธุรกิจที่ทำการค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในเวลากลางวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันเวลาราชการหรือวันที่เป็นเทศกาล จะมีทั้งลูกจ้าง พนักงาน คนงาน เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ และผู้ที่เดินทางมาจับจ่ายซื้อของวันละเป็นจำนวนมาก ข้อมูลท้องถิ่นประกอบด้วยสถานที่ราชการสำคัญ 7 แห่ง ศาสนสถาน 7 แห่ง ย่านการค้าขาย 2 แห่ง และสถานศึกษา จำนวน 8 แห่ง

5. สถานีตำรวจนครบาลพลับพลาไชย 2 ตั้งอยู่เลขที่ 447 ถนนพลับพลาไชย แขวง-เขตป้อมปราบ กรุงเทพมหานคร มีพื้นที่รับผิดชอบ 0.83 ตารางกิโลเมตร ลักษณะของสภาพพื้นที่จะมีลักษณะคล้ายกับ สน.พลับพลาไชย 1 เนื่องจากเป็นย่านการค้าขาย ในเชิงธุรกิจการค้าของชาวไทยเชื้อ

สายจีนเป็นส่วนใหญ่ จึงเป็นพื้นที่ที่มีร้านค้า บริษัท สำนักงาน ของนักธุรกิจทั้งค้าขายภายในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะมีร้านค้าทอง อัญมณีมากมาย จึงมีคนเข้าพื้นที่ในแต่ละเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน ข้อมูลท้องถิ่นประกอบด้วยสถานที่ราชการสำคัญ 2 แห่ง ศาสนสถาน 4 แห่ง ย่านการค้าขาย 2 แห่ง และสถานศึกษา จำนวน 8 แห่ง

6. สถานีตำรวจนครบาลปทุมวัน ตั้งอยู่เลขที่ 1775 ถนนบรรทัดทอง แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่รับผิดชอบ 4.88 ตารางกิโลเมตร ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการค้า ซึ่งเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน โดยใช้อาคารที่พักอาศัยเป็นสถานที่ทำการประกอบการค้าขาย มีลูกจ้างเป็นคนงานร่วมพักอาศัยด้วย และยังมีประชากรอีกส่วนหนึ่งที่เดินทางเข้ามาประกอบอาชีพธุรกิจในเวลากลางวัน ตามแหล่งชุมชนและย่านการค้า เช่น ศูนย์การค้าสยาม สยามสแควร์ ศูนย์การค้ามาบุญครอง ตลาดสามย่าน เป็นต้น ข้อมูลท้องถิ่นมีย่านธุรกิจการค้า 4 ย่านการค้า ชุมชนแออัดมี 6 แห่ง สถานที่ราชการ 11 แห่ง สถานศึกษา 17 แห่ง ศาสนสถาน 7 แห่ง

7. สถานีตำรวจนครบาลบางรัก ตั้งอยู่เลขที่ 50 ถนนนเรศ แขวงสี่พระยา เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่รับผิดชอบ 2.83 ตารางกิโลเมตร ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของชาวต่างประเทศ และเป็นโรงแรมที่พักอาศัยของชาวต่างประเทศ มีย่านธุรกิจการค้า บริษัท สำนักงาน มีทั้งคนไทยและชาวต่างประเทศเป็นเจ้าของกิจการในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งเป็นการดำเนินธุรกิจทั้งด้านการค้าขาย และเป็นที่ตั้งสำนักงานสาขาของบริษัทต่างประเทศ สามารถแบ่งได้เป็น 5 กลุ่ม คือ

7.1 กลุ่มธุรกิจการค้า ได้แก่ จำหน่ายเครื่องประดับอัญมณี ทองรูปพรรณ วัตถุโบราณ เสื้อผ้าสำเร็จรูป สิ่งประดิษฐ์ของที่ระลึก

7.2 กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยว ได้แก่ ย่านพัฒน์พงษ์ ย่านถนนเจริญกรุง ย่านถนนสีลม

7.3 กลุ่มธุรกิจเกี่ยวกับตลาด มีตลาดจำหน่ายเครื่องสุขภัณฑ์ ตลาดสด ตลาดเพชรพลอย ตลาดท่าน้ำ ตลาดจอมสมบูรณ์ ตลาดสะพานสว่าง ฯลฯ

7.4 กลุ่มธุรกิจโรงงาน เป็นโรงงานขนาดเล็ก ลักษณะภายในห้องแถวเกี่ยวกับการทำทองเปลว ตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เครื่องเฟอร์นิเจอร์

7.5 กลุ่มธุรกิจรถทัวร์ จะตั้งอยู่ย่านถนนพระราม 4 และถนนเจริญกรุง

ข้อมูลท้องถิ่นเฉพาะ มีสถานที่ราชการจำนวน 6 แห่ง สถานทูต 3 แห่ง ศาสนสถาน 15 แห่ง สถานศึกษา 23 แห่ง โรงแรม 19 แห่ง

8. สถานีตำรวจนครบาลยานนาวา ตั้งอยู่เลขที่ 80 ถนนสุรศักดิ์ แขวงสีลม เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ในความรับผิดชอบ 5.57 ตารางกิโลเมตร ลักษณะสภาพพื้นที่ของสน.ยานนาวา มีดังนี้

8.1 ย่านธุรกิจ มีพื้นที่ 20 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด ประกอบด้วยที่ตั้งของสำนักงานใหญ่ของธนาคาร โรงแรม ศูนย์การค้า โรงพยาบาล สถานที่ราชการ

8.2 ย่านที่อยู่อาศัย มีพื้นที่ 60 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด ประกอบด้วยอาคารสงเคราะห์ ทุ่งมหาเมฆ และกระจัดกระจายไปทั่วพื้นที่

8.3 ย่านชุมชนแออัด มีพื้นที่ 20 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด ที่เป็นย่านที่อยู่อาศัยของประชากรในพื้นที่ ได้แก่ ย่านหลังวัดสุทธิ ปากซอยแสงจันทร์ หลังวัดดอน ซอยวัดลุ่ม ตรอกโรงน้ำแข็ง และตรอกบ้านแบบ

ข้อมูลท้องถิ่น มีศาสนสถาน 21 แห่ง สถานที่ราชการ 7แห่ง สถานทูต 4 แห่ง สถานศึกษา 30 แห่ง ชุมชนแออัด 12 แห่ง และโรงแรม 6 แห่ง

<u>โครงสร้างการบริหารงานของกองบังคับการตำรวจนครบาล 6 (บก.น.6)</u>

โครงสร้างการบริหารของ บก.น. 6 แบ่งออกเป็น

1. การบริหารงานระดับกองบังคับการ
2. การบริหารงานระดับ สน.ท้องที่

<u>การบริหารงานระดับกองบังคับการ</u>

ในการบริหารงานของกองบังคับการตำรวจนครบาล 6 (บก.น.6) มีการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น คือ ผู้บังคับการตำรวจนครบาล 6 (ผบก.น.6) เป็นหัวหน้ารับผิดชอบดูแลและสั่งการในการปฏิบัติ โดยมีรองผู้บังคับการ (รองผบก.น.6) เป็นผู้ช่วยดูแลการปฏิบัติของตำรวจในสังกัด ทั้ง 8 สน.ท้องที่ ในการบริหารงานของกองบังคับการตำรวจนครบาล 6 ได้กำหนดลักษณะงานและความรับผิดชอบ ดังนี้

ลักษณะงานและผู้รับผิดชอบ

1. ฝ่ายบริหาร (บร.)

รับผิดชอบงานด้านการบริหาร และการอำนวยการของหน่วยงานในสังกัด ดังต่อไปนี้

1.1 การเร่งรัดติดตามผลงาน ตามระเบียบว่าด้วยการเร่งรัดการปฏิบัติราชการ

1.2 งานเกี่ยวกับการขออนุญาตต่าง ๆ ยกเว้น การขออนุญาตเกี่ยวกับสถานบริการ โรงแรม การพนัน และสมาคม

1.3 งานเกี่ยวกับวินิจฉัยและการพิจารณาทัณฑ์ ทางวินัยข้าราชการตำรวจ

1.4 งานเกี่ยวกับการตรวจราชการ

1.5 งานเกี่ยวกับพลาธิการ

1.6 งานเกี่ยวกับสวัสดิการ

1.7 งานเกี่ยวกับการจัดหาเบิกจ่ายและเก็บรักษาศาสตร์ภัณฑ์ยานพาหนะ เครื่องมือสื่อสาร อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ ค่าบำรุงรักษา และการสนับสนุนการขนส่ง การส่งกำลังบำรุงให้กับหน่วยปฏิบัติ

1.8 งานเกี่ยวกับงานทะเบียนประวัติและการจัดกำลังพล

1.9 งานเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากร การฝึกอบรมข้าราชการตำรวจ

1.10 งานเกี่ยวกับการควบคุมการตรวจสอบบัญชี

1.11 งานเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีรายจ่ายประจำวัน

1.12 งานควบคุมบัญชีหลักฐานต่างๆ ในการรับจ่ายเงิน

1.13 งานเกี่ยวกับการเงิน งบประมาณ และเงินสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ

1.14 งานประเมินผลการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจ

1.15 งานการพิจารณาสั่งคดี สำนวนการสอบสวนคดีที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับการ

1.2 ฝ่ายกิจการพิเศษ (กศ.)

รับผิดชอบงานด้านกิจการพิเศษ ภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจนครบาลในสังกัดทุกสถานี ตลอดจนงานกิจการพิเศษที่เกี่ยวเนื่องกับการอำนวยการ และกองกำกับการสืบสวนสอบสวน ดังต่อไปนี้

1.2.1 งานเกี่ยวกับการถวายอารักขาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์

1.2.2 งานเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยบุคคลสำคัญ และบุคคลสำคัญของต่างประเทศ รวมทั้งสถานทูต และสถานที่สำคัญ

1.2.3 การรักษาความสงบเรียบร้อยในงานราชพิธี งานมหกรรมต่างๆ ตลอดจนรักษาสถานที่เกิดเหตุสาธารณภัย

1.2.4 งานการปฏิบัติและการข่าวเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ

1.2.5 งานเกี่ยวกับการควบคุมฝูงชน และการปฏิบัติกรณีชุมนุมประท้วง หรือเรียกร้องต่างๆ รวมทั้งการหาข่าวความเคลื่อนไหวของการชุมนุมประท้วง

1.2.6 การระงับและการป้องกันอัคคีภัยรวมทั้งเหตุวุ่นวายที่ส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อย เช่น การเก็บวัตถุระเบิด การช่วยเหลือตัวประกันที่ไม่เกี่ยวกับอาชญากรรมทั่วไป

1.2.7 งานเกี่ยวกับผู้หลบหนีเข้าเมืองและผู้อพยพจากต่างประเทศ

1.2.8 เป็นผู้ช่วยงานฝ่ายจราจรที่เกี่ยวกับกิจการพิเศษ เช่น ถวายอารักขาแก่ขบวนเสด็จฯ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระราชอาคันตุกะ และบุคคลสำคัญ ฯลฯ

1.3 ฝ่ายจราจร (จร.)

รับผิดชอบด้านการจราจรของหน่วยงานในสังกัด ดังต่อไปนี้

1.3.1 การตรวจตราและควบคุมการจัดการจราจร

1.3.2 การวางแผนการจัดการ และปรับแผนหรือแก้ไขปัญหาจราจร

1.3.3 งานเกี่ยวกับวิศวกรรมจราจรในหน้าที่ตำรวจ

1.3.4 งานเกี่ยวกับงบประมาณ ด้านการจราจร ทั้งในงบปกติและงบสนับสนุน

1.3.5 งานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกด้านการจราจร แก่ขบวนเสด็จพระราชดำเนินของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์

1.3.6 งานเกี่ยวกับการกู้ภัยจากอุบัติเหตุจราจร

1.3.7 งานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกด้านการจราจรในงานพระราชพิธีงานมหกรรมต่าง ๆ ตลอดจนในการที่เกิดสาธารณภัยที่เป็นปัญหาการจราจร

1.3.8 งานเกี่ยวกับการดำเนินงานของกรุงเทพมหานคร ในส่วนที่เกี่ยวเนื่องกับการจราจร เช่น การช่วยเหลือผู้ประสบน้ำท่วม การจัดระเบียบหาบเร่ แผงลอย ในหน้าที่ของตำรวจ เป็นต้น

1.3.9 งานเกี่ยวกับการแสวงหาความร่วมมือจากประชาชน ในการแก้ไขปัญหาจราจร เช่น การฝึกอบรมอาสาสมัครจราจร ลูกเสือและเนตรนารีฝ่ายจราจร

1.4 ฝ่ายป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม (งานสายตรวจ)

รับผิดชอบงานด้านสายตรวจ , งานชุมชนสัมพันธ์ และงานเยาวชนสัมพันธ์ ดังนี้

1.4.1 งานเกี่ยวกับการวางแผนการป้องกันอาชญากรรม

1.4.2 งานเกี่ยวกับการติดตามตรวจสอบการปฏิบัติของสายตรวจ ตู้ยาม และยามจุด

1.4.3 งานแสวงหาความร่วมมือจากประชาชน ในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม งานฝึกอบรมประชาชนเพื่อสนับสนุนและเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม

1.4.4 งานป้องกันปราบปรามอาชญากรรม และงานอื่นที่เกี่ยวเนื่องกับการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม

1.4.5 การปราบปรามสถานบริการ ที่กระทำผิดตามพระราชบัญญัติสถานบริการฯ เครื่องจักรกล (ตู้ม้า) และสมาคมที่จัดให้มีการเล่นบิลเลียดหรือสนุกเกอร์โดยผิดกฎหมาย

1.4.6 การป้องกันปราบปรามการกระทำผิด ตามพระราชบัญญัติป้องกันปราบปรามการค้าประเวณี ฯ การเผยแพร่วัตถุหรือสิ่งพิมพ์ลามกอนาจาร

1.5 งานป้องกันปราบปรามอาชญากรรม (งานสืบสวน)

รับผิดชอบงานด้านการสืบสวนคดีอาญาของสถานีในเขตพื้นที่รับผิดชอบดังนี้

1.5.1 การสืบสวนปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับชีวิตร่างกายและทรัพย์สิน

1.5.2 กำกับการ เร่งรัด และติดตามผลการปฏิบัติงานฝ่ายสืบสวนของสถานีตำรวจนครบาลในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

1.5.3 เร่งรัดสืบสวนจับกุมความผิดคดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญคดีสำคัญคดีที่ประชาชนสนใจ คดีอิทธิพล และมือปืนรับจ้าง

1.5.4 การสืบสวนปราบปรามผู้กระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ อาวุธสงคราม และอาวุธปืนผิดกฎหมาย

1.5.5 การสืบสวนปราบปรามการกระทำความผิด ตามที่ได้รับมอบหมายเป็นกรณีพิเศษ

1.5.6 การสืบสวนปราบปรามผู้หลบหนีเข้าเมือง ตลอดจนผู้ที่ให้ที่พักพิงแก่บุคคลต่างด้าว

1.5.7 การสืบสวนปราบปรามบ่อนการพนัน และเครื่องจักรไฟฟ้า (ตู้ม้า)

1.5.8 การสืบสวนปราบปรามการกระทำความผิด ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณีฯ การเผยแพร่วัตถุหรือสิ่งพิมพ์ลามก

1.5.9 การสืบสวนปราบปรามแก๊งคนร้ายโจรกรรมรถยนต์และจักรยานยนต์

1.6 ฝ่ายป้องกันปราบปรามอาชญากรรม 3 (งานสอบสวน)

รับผิดชอบงานด้านการสอบสวนของสถานีตำรวจนครบาลในสังกัดทุกสถานี และงานสอบสวนที่เกี่ยวเนื่องกับกองกำกับการอำนวยการ และกองกำกับการสืบสวน ดังต่อไปนี้

1.6.1 งานเกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญา และคดีจราจร

1.6.2 การตรวจสำนวนการสอบสวนคดีอาญา และคดีจราจร

1.6.3 เร่งรัดการสอบสวนคดีให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว และเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม

1.6.4 การกำกับดูแลและตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน

1.6.5 การพิจารณาสั่งการเกี่ยวกับหมายเรียก หมายจับ และการประกันตัวผู้ต้องหา

1.6.6 การพิจารณาปรับปรุงระเบียบต่างๆ เกี่ยวกับคดี

1.6.7 การพิจารณาเสนอหรือสั่งการเกี่ยวกับการคืนของกลางในคดีอาญา

1.6.8 การพิจารณาปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่มีโทษทางอาญา

1.6.9 การวิเคราะห์ การตีความ ปัญหาข้อกฎหมายข้อเท็จจริงต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคดี

1.6.10 การควบคุมการสอบสวนคดีอาญาหรือเป็นพนักงานสอบสวนเอง ตามคำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และกองบัญชาการตำรวจนครบาล หรือคดีที่ผู้บังคับบัญชามอบหมาย

1.6.11 การพัฒนาปรับปรุงงานการสอบสวนคดีอาญา

1.6.12 การพัฒนาการบริการเกี่ยวกับเปรียบเทียบให้รวดเร็ว ถูกต้องและเป็นธรรม

1.6.13 การกำกับ สั่งการ เร่งรัด และติดตามผลการปฏิบัติงานของฝ่ายสืบสวนของสถานีตำรวจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสำนวนการสอบสวน

<u>การบริหารงานระดับ สน.ฯ ท้องที่</u>

กองบังคับการตำรวจนครบาล 6 มีสน.ท้องที่ที่อยู่ในปกครองทั้งสิ้น 8 สน. โดย สน.ท้องที่ จะรับนโยบายและแนวทางในการปฏิบัติมาจากกองบังคับการตำรวจนครบาล 6 กองบัญชาการตำรวจนครบาล และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ โดยผ่านทางสายงานการบังคับบัญชา ตั้งแต่รองผู้บังคับการ ผู้บังคับการ ผู้ช่วยผู้บัญชาการ รองผู้บัญชาการ และผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ขณะเดียวกันผู้บังคับบัญชาจะคอยทำหน้าที่คอยตรวจสอบดูแลและควบคุมการปฏิบัติของแต่ละ สน.ท้องที่ โดยแต่ละสน.ท้องที่ มีการแบ่งหน้าที่หรือสายงานการปฏิบัติงานและการปกครอง ดังนี้

1. ฝ่ายป้องกันและปราบปราม

ฝ่ายป้องกันและปราบปราม ประกอบด้วย รองผู้กำกับการฝ่ายปราบปรามเป็นหัวหน้า โดยมีสารวัตรป้องกันและปราบปราม และรองสารวัตรป้องกันและปราบปราม เป็นผู้ช่วย พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่

หน้าที่และความรับผิดชอบของฝ่ายป้องกันและปราบปราม

ให้ความคุ้มครองรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน โดยเน้นการป้องกันการเกิดอาชญากรรมในพื้นที่เป็นหลัก ปฏิบัติการด้านชุมชนสัมพันธ์ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการตามความหมายเหมาะสมต่อการปราบปรามอาชญากรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

2. ฝ่ายสืบสวนสอบสวน

ฝ่ายสืบสวนสอบสวน ประกอบด้วย งานสอบสวน และงานสืบสวน โดยมีรองผู้กำกับการสืบสวนสอบสวน เป็นหัวหน้า และแยกออกเป็น

งานสอบสวน

งานสอบสวนมีสารวัตรสอบสวน เป็นหัวหน้าควบคุมรับผิดชอบ ภารกิจหลัก คือ การสอบสวนคดีที่เกิดขึ้นในเขตท้องที่ทั้งคดีอาญาและคดีจราจร ตลอดถึงการดำเนินการในด้านต่าง ๆ หลังจากการสอบสวนเสร็จสิ้นแล้ว

การสอบสวน เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวน ได้แก่ สารวัตรสอบสวน และ

รองสารวัตรสอบสวน ซึ่งจะหมุนเวียนกันเข้าปฏิบัติหน้าที่ เป็นสารวัตรเวรสอบสวน และร้อยเวรสอบสวน ตลอด 24 ชั่วโมง

งานสืบสวน

งานสืบสวนมีสารวัตรสืบสวน เป็นผู้ควบคุมรับผิดชอบ มีรองสารวัตรสืบสวนเป็นผู้ช่วย ความรับผิดชอบงานสืบสวน คือ การออกหาข่าวด้านอาชญากรรม ความเคลื่อนไหวของคนหรือกลุ่มบุคคลที่อาจเป็นภัยในด้านต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันอาชญากรรมและเหตุร้ายรวมทั้งมีหน้าที่ออกสืบสวนเพื่อคลี่คลายคดีที่เกิดขึ้นและเพื่อหาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ

3. ฝ่ายจราจร

ฝ่ายจราจร มีรองผู้กำกับการจราจรเป็นหัวหน้า โดยมีสารวัตรจราจรและรองสารวัตรจราจรเป็นผู้ช่วย พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่จราจร

หน้าที่ความรับผิดชอบของฝ่ายจราจร

ฝ่ายจราจรมีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกด้านการจราจร กวดขัน การจับกุมผู้กระทำผิด หรือผู้ฝ่าฝืนตามที่กฎหมายจราจรกำหนด การบริการประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนอันเกิดจากการจราจร รวมทั้งการสนับสนุนการปฏิบัติงานอันเกี่ยวกับการป้องกันอาชญากรรมด้วย

4. ฝ่ายอำนวยการ

ฝ่ายอำนวยการประกอบด้วย โดยมีสารวัตรธุรการเป็นหัวหน้า และรองสารวัตรธุรการเป็นผู้ช่วย ปฏิบัติงานในทุกวันทำการตั้งแต่เวลา 08.00–16.00 น.

หน้าที่ความรับผิดชอบ

4.1 งานด้านการเงินและบัญชี เช่น การเบิกจ่ายเงินเดือน การฝากถอนเงินรางวัล และเงินต่าง ๆ

4.2 งานด้านสวัสดิการ เช่น การเบิกจ่ายค่าเล่าเรียนบุตร ค่ารักษาพยาบาล ค่าเช่าบ้าน เป็นต้น

4.3 งานด้านกำลังพล เช่น การจัดทำเนียบอัตราข้าราชการและลูกจ้าง

4.4 งานด้านทะเบียนคนต่างด้าว เช่น การต่ออายุใบสำคัญฯ

4.5 งานด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเอกสารทางราชการ

5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2548, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : การปรับกระบวนทัศน์กระบวนการยุติธรรมไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะสำคัญในทางวิชาการและทางปฏิบัติของ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” และเพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนการยุติธรรมไทยได้อย่างไร ผลของการวิจัยสรุปสาระสำคัญได้ 2 ประการ คือ

ประการแรก กระบวนการยุติเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) มีลักษณะสำคัญในทางวิชาการและทางปฏิบัติ คือ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมซึ่งมีลักษณะของ “ปรัชญา แนวคิด และทฤษฎี” ซึ่งมีกรอบทัศนะมุ่งสู่ความสันติสุขสมานฉันท์ทางสังคมที่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายนั้นได้ด้วย “กระบวนวิธีเชิงสมานฉันท์” (Restorative Justice Process) ใช้เป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งได้หลายระดับรวมทั้งระดับที่มีการดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมที่มีความขัดแย้ง

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์และวิธีปฏิบัติว่าด้วย “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ที่เกิดขึ้นในสังคมและกระบวนการยุติธรรมไทยนั้น อธิบายได้ด้วยกรอบแนวคิดความสัมพันธ์เชิงเหตุผล ที่ยึดเหนี่ยวเหตุการณ์เหล่านี้ไว้ด้วยกัน ระหว่าง “อิทธิพลของโลกาภิวัฒน์ ที่นำพากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สู่รัฐ-สังคม-กระบวนการยุติธรรมไทย” อันเป็น ปัจจัยภายนอก (Outside-In) และความเสื่อมของกระบวนการยุติธรรม การเคลื่อนไหวทางสังคมกับการรับมาใช้ของผู้นำการเปลี่ยนแปลง อันเป็นปัจจัยภายใน (Inside-Out) ที่มีอิทธิพลต่อการเกิดขึ้นของกระแสความนิยมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีการปรับกระบวนทัศน์กระบวนการยุติธรรม และนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในสังคมไทยตามลำดับ

พัฒชะลี สุระคาย (2548, บทคัดย่อ) ศึกษาถึง “รูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในขั้นตอนการชะลอการฟ้อง” พบว่า แนวคิดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สอดคล้องกับแนวคิดที่อยู่ในกลุ่มอาชญาวิทยาแนวสันติวิธี (Peacemaking Criminology) กับแนวคิดของทฤษฎีตีตรา (Labeling Theory) เมื่อนำรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้การชะลอการฟ้องสามารถสรุปได้ 2 รูปแบบ คือ 1. รูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ก่อนสั่งชะลอการฟ้อง 2. รูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้หลังชะลอการฟ้อง

สุรพล ศุขอัจจะสกุล (2548, น. 149-150) กล่าวไว้ว่า การลงโทษให้เหมาะสมกับอาชญากรจำเป็นต้องมีข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับตัวอาชญากร สภาพแวดล้อม จิตใจ และอารมณ์

อย่างเพียงพอเข้าสู่สำนวน เพราะในทางปฏิบัติปัจจุบันในการนำสืบพยานหลักฐานมักไม่ยินยอมให้สืบพยานในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือจิต แม้จะมีการรับฟังคำแถลงของฝ่ายจำเลยประกอบการอุทธรณ์ หรือประกอบการใช้ดุลพินิจของศาลชั้นต้นในการลงโทษ ก็เป็นข้อมูลจากฝ่ายจำเลยประกอบการอุทธรณ์ หรือประกอบการใช้ดุลพินิจของศาลชั้นต้นในการลงโทษ ก็เป็นข้อมูลจากฝ่ายจำเลยหรือพนักงานคุมประพฤติ ซึ่งในทางปฏิบัติศาลมักรับฟังโดยให้เหตุผลที่รับฟังเป็น เพราะว่าอีกฝ่ายไม่โต้แย้งให้เห็นเป็นอย่างอื่น จึงเป็นข้อที่น่าสังเกตว่าหากวัตถุประสงค์ในการลงโทษมีความมุ่งหมายเพื่อแก้ไขฟื้นฟูเพื่อให้เขาสามารถกลับตัวเป็นคนดีได้โดยมุ่งลงโทษให้เหมาะสมกับอาชญากรนั้นลำพังข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับกระทำความผิดนั้นน่าจะเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่เพียงพอกับลงโทษให้เหมาะสมกับอาชญากร ดังนั้น เมื่ออย่างน้อยมีข้อมูลจากความเห็นของผู้พิพากษาดังกล่าวเมื่อนำพิจารณาประกอบกับแนวคิดในทางทฤษฎีแล้วหากมีดำเนินการให้ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับประวัติ สภาพทางจิต ฐานะ ฯลฯ ของจำเลยดังกล่าวเข้าสู่สำนวนเพื่อประกอบการพิจารณา น่าจะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ประสงค์ของกระบวนการยุติธรรมมากกว่า และน่าจะมีผู้เห็นด้วยในระดับที่สามารถแปลเป็นผลในทางปฏิบัติเพื่อให้การกำหนดโทษมีข้อมูลประกอบการพิจารณาที่เหมาะสมกับตัวผู้ที่จะต้องรับโทษยิ่งขึ้น ส่วนวิธีการจะให้เข้าสู่สำนวนความในคดีได้อย่างไรต้องปรับแก้กฎหมายหรือไม่ เป็นสิ่งมีที่ต้องศึกษาต่อไป

เยาวชน เตมีศรีสุข (2548, น. 183) กล่าวไว้ว่า ผู้บริสุทธิ์ที่ตกเหยื่อของความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมซึ่งจะได้รับผลกระทบมากกว่าที่สุดมักจะได้แก่คนยากจน บุคคลเหล่านี้ไม่มีทุนทรัพย์พอที่จะจ้างทนายความหรือที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญในกระบวนการยุติธรรมที่มีคุณภาพเพียงพอที่จะทำให้ตนจากประตูแต่ละบานของกระบวนการยุติธรรมได้อย่างสง่าผ่าเผย โดยไม่ต้องเปลี่ยนสถานะเป็นผู้กระทำผิดหรืออาชญากรในสังคม ดังนั้นประตูแรกแห่งกระบวนการยุติธรรมจึงเป็นกุญแจสำคัญอย่างยิ่งที่จะไม่เพิ่มปริมาณผู้ถูกตีตราว่าเป็นผู้กระทำผิด และทำให้ผู้ที่ถูกตีตราเหล่านี้สามารถคงสถานะความเป็นคนดีในสังคมไว้ต่อไปได้

สุนทรียา เหมือนพะวงศ์ (2548, น. 173-175) ได้เขียนถึง ทำไมต้อง Restorative Justice โดยทั่วไปกล่าวไว้ว่า ในปัจจุบันประเทศฝรั่งทั้งหลายสนใจเรื่อง Restorative Justice กันมาก แม้กระทั่งองค์การสหประชาชาติยังถือเป็นหลักการสำคัญที่ประเทศสมาชิกควรสนับสนุนในทุกขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรม Restorative Justice เป็นเสมือนซอฟท์แวร์ตัวใหม่ที่มีคุณค่าสำคัญของกระบวนการยุติธรรม ที่เอาไปละลายความแข็งขันเครื่องเครียดของหลักการดำเนินคดีอาญาแบบดั้งเดิมที่เน้นเรื่อง “หลักกฎหมายเป็นใหญ่” (the Role of Law) ของประเทศตะวันตก

ซึ่งพัฒนามานานและฝึกคนให้ทำตามกฎเกณฑ์อย่างแข็งที่อ จนคนกลายเป็นหุ่นยนต์กันไปหมด ข้าราชการตีตราสั่งฟ้องพิจารณา ตัดสิน ลงโทษกันแบบไม่ต้องคิดอะไร ถือตรายางตอกกันคนละตัว จนลืมไปว่ามนุษย์ทั้งหลายนั้นแท้จริงแล้ว คุยกันได้ แก้ไขได้
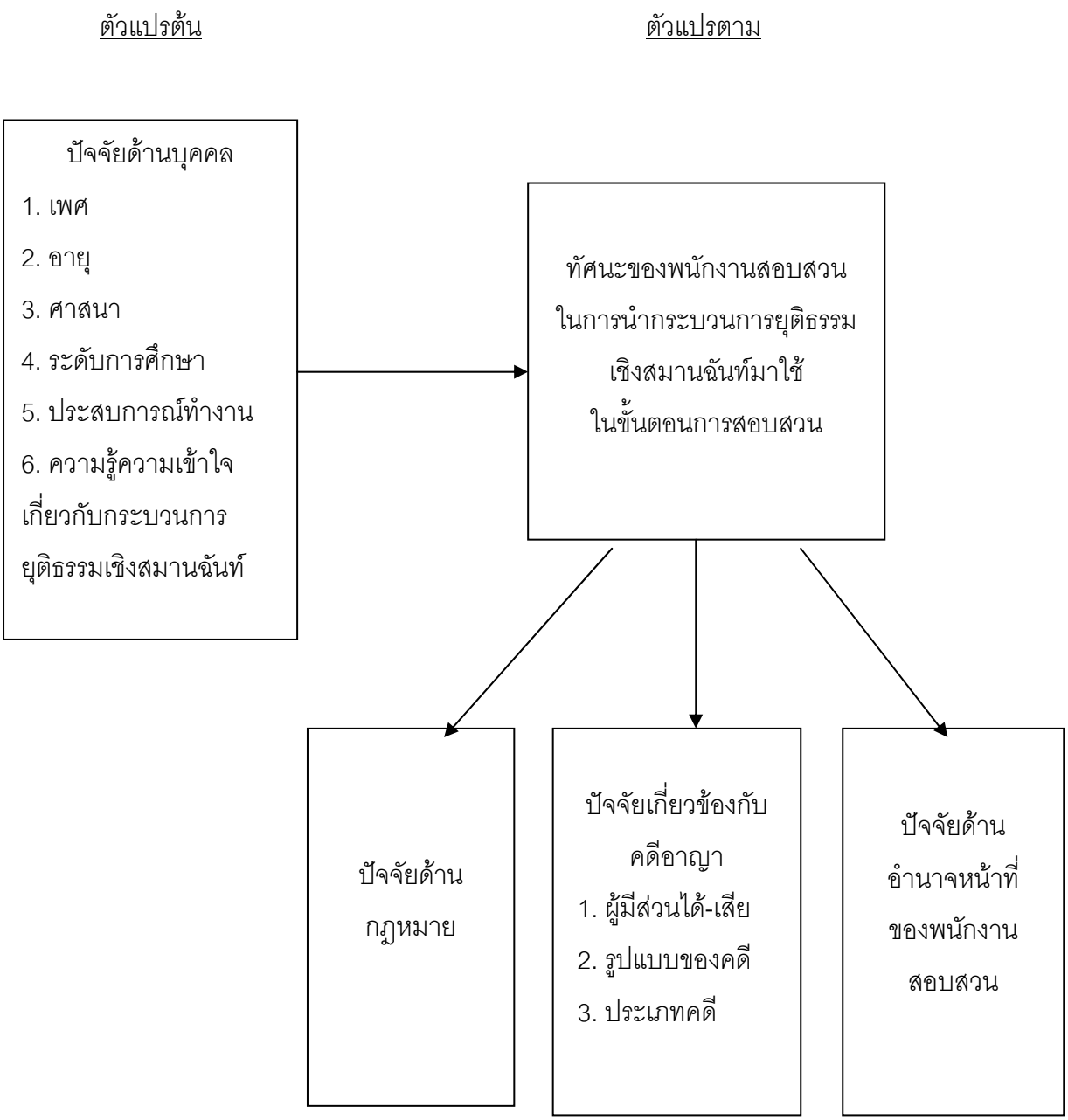
6. กรอบแนวคิดในการศึกษา